

JIHOČESKÁ UNIVERZITA V ČESKÝCH BUDĚJOVICÍCH
ZDRAVOTNĚ SOCIÁLNÍ FAKULTA

**SOCIÁLNĚ – PRÁVNÍ OCHRANA DĚTÍ V SOUVISLOSTI S JEJICH TRESTNOU
ČINNOSTÍ**

DISERTAČNÍ PRÁCE

**v oboru: Prevence, náprava a terapie zdravotní a sociální problematiky
dětí, dospělých a seniorů**

Autor: JUDr. Martin Šimák

Školitel: doc. JUDr. Vilém Kahoun, Ph.D.

2007

Prohlášení

Prohlašuji, že jsem disertační práci na téma „Sociálně-právní ochrana dětí v souvislosti s jejich trestnou činností“ vypracoval samostatně a použil pramenů, které cituji a uvádím v příložené bibliografii.

Dále prohlašuji, že v souladu s ust. § 47b zákona č. 111/1997 Sb., v platném znění, souhlasím se zveřejněním své disertační práce, a to v nezkrácené podobě – v úpravě vzniklé vypuštěním vyznačených částí archivovaných Zdravotně sociální fakultou elektronickou cestou ve veřejně přístupné části databáze STAG, provozované Jihočeskou univerzitou v Českých Budějovicích na jejích internetových stránkách.

V Českých Budějovicích dne 17. srpna 2007

JUDr. Martin Šimák

Poděkování

Rád bych tímto poděkoval svému školiteli panu doc. JUDr. Vilému Kahounovi, Ph.D. za cenné rady, pomoc a podporu během celého studia a psaní disertační práce. Mé poděkování patří dále paní doc. Ing. Lucii Kozlové, Ph.D. a panu prof. MUDr. Miloši Velemínskému, CSc. za odborné připomínky k disertační práci a všem respondentům za jejich ochotu účastnit se rozhovorů a čas tomu věnovaný.

Abstract

Social-legal protection of children in relation with their crime

The author focuses on the issue of application of legal regulation of social-legal protection of children who have committed other delict or misdeed in this Work, from the point of view of persons working in this area, i.e. committees for youth, judges and officers of Probation and mediation service. It is a sensitive circle of issues because it concerns the most vulnerable part of population – children, i.e. individuals with unfinished physical and mental development. For that reason, although they are perpetrators of crimes, their treatment requires specific approach, including special legal regulation putting stress on correction of the perpetrator's personality and his or her return to life without crime, on restoration of disturbed relations and compensation of damages caused by the delict instead of retribution for the delict committed. Such legal regulation is included particularly in Act No. 218/2003 Coll. of justice in issues of youth, in connection with Act No. 359/1999 Coll. of social-legal protection of children, as well as in several other acts.

The legal goal of the Work was to ascertain whether the above stated valid legal regulation meets its purpose to *prevent and avoid further commission of crime by children and to contribute to correction of personality of the minor perpetrator, as well as to his or her return to life without crime*. The second goal of the Work was to *formulate suggestions for changes of legal regulation of the above stated legal rules, particularly of Act No. 218/2003 Coll.*, in relation to opinions found out with the help of the research. Qualitative research, questioning method and document analysis was used to achieve the goals of the Work. Semi-directed interviews with thirty committees for youth, three judges specialized on youth and two officers of Probation and mediation service were held for that purpose. Pre-research was performed in order to formulate and verify the correctness of the goals of the Work and directing questions; interviews with 4 committees for youth and one judge were held within it. Four case studies were created from record documentation of authorities of social-legal protection of children with the help of the method of *document analysis*, the technique of *contents analysis*, in order to penetrate more deeply into the researched issue and to demonstrate the contents of everyday work of the respondents.

The goals of the Work were met. The results of the research showed that passing the legal regulation of Act No. 218/2003 Coll. was contributive and that it meets its

specified purpose. According to the estimates of the respondents, 60% of young perpetrators are successfully corrected, they do not return to continue to commit crime. Considering the fact that a number of perpetrators are recidivists at whom there is in principle no hope to permanent correction, most frequently because of completely unsuitable upbringing environment, or possibly in combination with a personality disorder, the above stated percentage can be seen as success not only of the legal regulation, but also of the machinery that applies it in practice. But we can experience a number of problems at that application, the elimination of which could even increase the success rate of the corrective process. The improvement could be helped by amendment of Act No. 218/2003 Coll., Act No. 359/1999 Coll., or possibly also Act No. 108/2006 Coll. of social services, and Act No. 94/1963 Coll. of family. Specific suggestions for changes of the above stated regulations are included in the closing part of the Work. Some suggestions of the respondents were not included (e.g. suggestion to reduce the age limit of criminal responsibility, to extend custody periods), because in accordance to opinions of a lot of experts including the author of this Work, they would not constitute contribution, and the effect in form of the expected drop of children crime rate would not come on, with regard to existing experience.

OBSAH

Úvod

TEORETICKÁ ČÁST

1. Současný stav	
1.1. Sociálně – právní ochrana dětí	10
1.1.1. Základní pojmy	10
1.1.2. Historický vývoj sociálně – právní ochrany dětí.....	10
1.1.2.1. Vývoj postavení dítěte ve společnosti	10
1.1.2.2. Vývoj sociálně-právní ochrany dětí na území České republiky.....	11
1.1.3. Platná právní úprava.....	13
1.1.3.1. Mezinárodněprávní normy, ústavní normy.....	13
1.1.3.2. Zákon o sociálně-právní ochraně dětí.....	15
1.1.3.3. Zaměření a obsah sociálně-právní ochrany dětí.....	16
1.1.3.4. Orgány sociálně-právní ochrany dětí.....	18
1.1.3.5. Činnost zaměstnanců orgánů sociálně-právní ochrany dětí.....	19
1.2. Sociálně-právní ochrana dětí v souvislosti s jejich trestnou činností – soudnictví ve věcech mládeže	21
1.2.1. Historický vývoj.....	21
1.2.2. Mezinárodněprávní normy	23
1.2.3. Právní úprava ve vybraných zemích.....	27
1.2.4. Právní úprava v České republice – zákon o soudnictví ve věcech mládeže.....	35
1.2.4.1. Obecně.....	35
1.2.4.2. Orgány činné podle zákona o soudnictví ve věcech mládeže.....	36
1.2.4.3. Mladiství jako pachatelé trestné činnosti.....	41
1.2.4.4. Druhy opatření ukládaných mladistvým.....	42
1.2.4.4.1. Výchovná opatření.....	43
1.2.4.4.2. Ochranná opatření.....	47
1.2.4.4.3. Trestní opatření.....	49
1.2.4.5. Zvláštní způsoby řízení v trestních věcech mladistvých.....	54
1.2.4.6. Děti mladší patnácti let jako pachatelé trestné činnosti.....	55
1.2.4.7. Druhy opatření ukládaných dětem mladším patnácti let.....	58
1.2.4.8. Ochrana soukromí mládeže v řízení	61

PRAKTICKÁ ČÁST

2. Cíl a metodika předvýzkumu	63
3. Výsledky předvýzkumu	64
4. Diskuse k výsledkům předvýzkumu	71
4.1. Rozhovory s kurátory pro mládež a se soudcem soudu pro mládež	71
4.2. Případové studie	72
5. Cíl práce	74
6. Metodika	75
6.1. Použité výzkumné metody	75
6.2. Charakteristika souboru	75
6.3. Návodné otázky polostandardizovaných rozhovorů s kurátory pro mládež	76
7. Výsledky	78
7.1. Výsledek rozhovorů s kurátory pro mládež	78
7.2. Výsledky rozhovorů se soudci	88
7.3. Výsledky rozhovorů s úředníky Probační a mediační služby	94
8. Diskuse	102
8.1. Diskuse k výsledkům rozhovorů s kurátory pro mládež	102
8.2. Diskuse k výsledkům rozhovorů se soudci a s úředníky Probační a mediační služby	131
9. Návrhy změn platné právní úpravy	139
9.1. Změna zákona č. 218/2003 Sb., o soudnictví ve věcech mládeže, v platném znění	139
9.2. Změny dalších právních předpisů	143
10. Závěr	145
11. Seznam použitých zdrojů	147
12. Klíčová slova	153
13. Seznam použitých zkratek	154
14. Přílohy	155

Úvod

Sociálně-právní ochrana dětí je pojmem vyjadřujícím velmi rozmanitou činnost, jejímž základem je snaha poskytnout ochranu jedné z nejzranitelnějších společenských skupin – dětem. Tedy poskytnout jim především nezbytnou míru jistoty a bezpečí pro jejich zdárný všestranný vývoj. Dítě je, resp. by mělo být, radostí pro své rodiče. Pro každý rod, společnost či stát je pak zároveň nadějí, že jeho kontinuita bude zachována a předána a že se bude moci dál rozvíjet.

Každý dospělý člověk byl dítětem a prožil léta, která jsou obecně nazývána dětstvím. Každý si také uchovává na toto období příjemné či méně příjemné vzpomínky. V dětství se osobnost člověka formuje zásadním způsobem na celý další život. Právě v tomto období utváření a rozvoje osobnosti – ať už jde o osvojování charakterových vlastností, morálních hodnot, utváření představ o „dobru a „zlu“ či o rozvoj rozumové vyspělosti – je člověk nejvíce zranitelný. Společnost si vzala za své (alespoň ta, kterou označujeme jako křesťanskou či „euro-atlantickou“) dítě v této fázi jeho vývoje chránit. Tato ochrana je ovšem „vymožeností“ až doby poměrně nedávné, neboť ne vždy se dítěti takové nebo alespoň minimální ochrany dostávalo. Původní evropská předkřesťanská i raně křesťanská respektive raně feudální společnost chápala děti jako subjekty zcela nesvéprávné, podléhající rodičovské moci. Známý je např. jeden z typických institutů římského práva - moc otcovská (*patria potestas*). Otec rodiny (*pater familias*) byl svrchovaným vládcem nad životem a smrtí své manželky a svých dětí, mohl je kdykoliv beztrestně usmrtit. Teprve rozvoj renesančního myšlení připravil podmínky pro praktické uplatnění moderního chápání dítěte jako zcela autonomní bytosti. Dítě si nejen zaslouží, aby k jeho zájmům bylo přihlíženo stejně jako k zájmům dospělých, ale dokonce má, v důsledku své zranitelnosti, právo na jejich upřednostnění.

K radikálnímu zlepšení postavení dětí ve společnosti došlo teprve v posledních několika staletích, zejména pak ve 20. století. Od společnosti hájící bezvýhradně práva silnějšího se postupně dospělo, zvláště po druhé světové válce, ke společnosti pedocentrické, stavějící na první místo práva a zájmy dětí.

I když došlo v oblasti ochrany dětí k významným zlepšením, zdaleka ještě napanuje (a je otázka, zda někdy panovat bude, resp. zda je to vůbec reálný cíl) ideální stav, jak by si patrně většina lidí přála. Zřejmě nejdále je v oblasti ochrany dětí již zmiňovaná euro-atlantická civilizace, nicméně i zde je co zlepšovat. V některých zemích i celých částech

světa však situace tolik příznivá není. V této souvislosti lze např. poukázat na četnost míst, zmítaných ozbrojenými konflikty, násilím nebo ovládaných chudobou.

Je zřejmé, že boj za práva dětí a jejich ochranu není vyhrán. Nelze jej však vzdát. Není a nemůže nám být totiž lhostejné, v jakých podmínkách, právních, sociálních i materiálních, dítě vyrůstá a v jakých podmínkách, určujících zásadním způsobem jeho další směřování, dochází k formování jeho osobnosti. Nejen adekvátní úprava dětských práv, ale také jejich zachovávání, ochrana a zlepšování podmínek života dětí jsou proto základními požadavky a úkoly generací dnešních i budoucích. Tímto směrem, ve snaze pomoci dětem, které se dostaly do určitých problémů, se ubírá i oblast sociálně-právní ochrany dětí. V jejím rámci je jedním z aktuálních témat úsilí o adekvátní ochranu dítěte, které se dopustilo trestné činnosti. Jde především o to, aby dítě jako pachatel trestného činu (případně činu jinak trestného) bylo vhodným způsobem a vhodně zvolenými opatřeními právními i sociálními napraveno a odrazeno od dalšího páchání trestné činnosti, a tak se pozitivně (prevenčně) působilo i na ostatní potenciální pachatele.

Předkládaná práce je rozdělena na dvě základní části. V teoretické části je zpracována problematika platné právní úpravy sociálně-právní ochrany dětí, nejprve obecně a poté se zaměřením na děti, které se dopustily trestné činnosti. V praktické části je tematika zkoumána z pohledu aplikační praxe, tj. skrze konkrétní případy, poznatky a zkušenosti osob v oblasti působících, tj. kurátorů pro mládež, soudců a zaměstnanců Probační a mediační služby.

TEORETICKÁ ČÁST

1. Současný stav

1.1. Sociálně – právní ochrana dětí

1.1.1. Základní pojmy

Pojmy dále v textu práce užívané jsou vymezeny následovně:

Sociálně-právní ochrana dětí (dále též SPOD) – soubor opatření, jejichž hlavním úkolem je ochrana práv a oprávněných zájmů dítěte, zejména ochrana práva na příznivý vývoj a řádnou výchovu, a působení směřující k obnovení narušených funkcí rodiny (ust. § 1 zák. č. 359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí, v platném znění – dále též jen ZSPOD).

Nezletilý – fyzická osoba až do dovršení 18. roku věku, kdy nabývá způsobilosti k právním úkonům v plném rozsahu (ust. § 8 zákona č. 40/1964 Sb., občanského zákoníku, v platném znění – dále též OZ).

Dítě – každá lidská bytost mladší 18 let, pokud podle právního řádu, jenž se vztahuje na dítě, není zletilosti dosaženo dříve (čl. 1 Úmluvy o právech dítěte – dále též Úmluva nebo ÚPD, ve spojení s ust. § 2 odst. 1 ZSPOD a ust. § 8 OZ).

Mladistvý – ten, kdo v době spáchání *provinění* (viz kap. 1.2.4.1.) dovršil 15. rok věku a nepřekročil 18. rok svého věku - ust. § 2 písm. d) zákona č. 218/2003 Sb., o odpovědnosti mládeže za protiprávní jednání a o soudnictví pro mládež a o změně některých dalších zákonů (zkráceně zákon o soudnictví ve věcech mládeže), v platném znění (dále též jen ZSVM nebo zákon).

Dítě mladší 15 let – ten, kdo v době spáchání provinění nedovršil 15. rok věku.

Mládež – souhrnné označení pro *mladistvé* a *děti mladší 15 let*.

1.1.2. Historický vývoj sociálně-právní ochrany dětí

1.1.2.1. Vývoj postavení dítěte ve společnosti

Ve světě antiky bylo dítě bezprávným subjektem. Moc otce, které synové a dcery podléhali ve starověkém Římě, se nazývala *patria potestas* a zahrnovala v sobě zejména právo otce nad životem a smrtí svých dětí, právo nepřijmout po narození dítě do rodiny či právo prodeje dětí (**Kincl, Urfus, 1992**). V roce 313 n.l. byl v římském impériu vydán *Edikt milánský*, jímž bylo za státní náboženství uznáno křesťanství. Jeho vydáním skončilo období, kdy se otec mohl při výkonu rodičovského práva dopustit vůči svému dítěti prakticky čehokoli, tedy např. i vraždy. Ochrana postavení dítěte v rodině byla stvrzena v roce 374 n.l. vydáním římského zákona, který považoval zabití dítěte za

vraždu v dnešním pojetí (**Dunovský a kol., 1995**).

Pod vlivem křesťanství se pohled na pojetí lidských a tím i dětských práv postupně měnil. Především z Nového Zákona vyplývá koncepce lidské důstojnosti. Také zásady obsažené v biblickém Desateru v sobě nesou mj. poselství úcty a respektu k osobnosti člověka, k jeho životu, majetku a tím vlastně i zárodek lidských práv v té podobě, jak se postupně vyvinula a jak ji známe dnes (**Putz, 1992**). Od pravěku po celý starověk a středověk měli lidé k narozenému dítěti takový postoj a citový vztah, jako mají lidé dnes k dítěti počatému. K zabití dítěte narozeného se pak stavěli obdobně, jako dnešní společnost k umělému přerušení těhotenství. Od zahubení dítěte ze studu, hanby a strachu před společenským zavržením se přešlo k odkládání dětí do nalezinců. V kláštorech se zřizovaly útulky pro odložené děti (**Špeciánová, 2003**).

Ve 2. pol. 18. století působili osvícenci, kteří dali společnosti řadu pokrokových myšlenek ve prospěch dítěte a jeho dětství. V této době však vzrůstal počet nemanželských a odložených dětí. S rozvojem industriální společnosti docházelo k hromadnému zneužívání dětí jako levné pracovní síly k manuální práci v továrnách. Reakcí na tento jev bylo vydání zákonů omezujících dětskou práci v podzemí, práci přesahující určité časové limity během dne a též práci dětí do určitého věku dítěte. Teprve koncem 19. století byla výdělečná práce dětí do 15 let zakázána (**Dunovský a kol., 1995**).

1.1.2.2. Vývoj sociálně-právní ochrany dětí na území České republiky

Počátek veřejné správy ve prospěch sociálně potřebných osob a institucionalizované sociálně-právní ochrany dětí na našem území lze datovat od roku 1863, kdy byl vydán *říšský zákon domovský*, na který navázal *zemský zákon chudinský pro Čechy* z roku 1868. Právní úprava obsažená v těchto předpisech zahrnovala širokou oblast působnosti od péče o chudé, včetně léčení v nemocnicích, péči o výživu a výchovu chudých dětí, až po zařízení pro nápravu zanedbaných dětí. Osiřelé nebo opuštěné děti směřovaly do pěstounské péče nebo pobývaly v sirotčincích, dětských domovech, azylech a útulcích. Z uvedeného říšského zákona domovského vyplývala pro každou domovskou obec povinnost postarat se o každého obyvatele obce a jeho rodinu. To vedlo k zatížení obcí chudinskou péčí a vyvolalo potřebu reformovat její systém. Na základě zákona č. 62 z roku 1901 byla přesunuta chudinská péče na vyšší útvary veřejné správy. Současně s chudinskou péčí se rozvíjela činnost dobrovolných organizací, které se zabývaly péčí o mládež (**Špeciánová, 2003**).

Od roku 1904 se začaly formovat první skupiny osob, které byly ochotny spolupracovat se samosprávnými orgány působícími v péči o děti, tzv. *okresní komise pro péči o mládež*. V zastoupení úřadů přijímaly patronaci nad potřebnými dětmi, staraly se o rozdělení šatstva a obuvi ze sbírek a o stravování dětí.

Po první světové válce byly v Československu statisíce válečných sirotků a činnost tehdejších institucí a dobrovolníků nabývala ještě více na významu. Narůstal počet ústavů, nejenom pro děti osiřelé a opuštěné, ale též pro děti zdravotně postižené a mravně narušené (**Špeciánová, 2003**).

Ochrana dětí, které se z různých důvodů ocitly v situacích, ohrožujících jejich výchovu, zdraví a příznivý vývoj, byla předmětem státního zájmu od počátku vzniku samostatného československého státu, kdy vznikala ministerstva jako samostatné ústřední orgány. Stát nadále pověřoval *komise pro péči o mládež* úkoly v oblasti péče o děti. Postupně se komise pro péči o mládež měnily v orgány výkonné a dostaly i nový název – *okresní péče o mládež* a zemské komise byly přejmenovány na *zemská ústředí péče o mládež*. Působnost okresních péčí o mládež byla na tuto dobu poměrně široká a zahrnovala pomoc těhotným ženám a matkám, zejména svobodným, a to před porodem i po něm, právní ochranu a pomoc dětem nemanželským, osiřelým, dětem z rozvedených manželství, opuštěným a ohroženým, dětem odkázaným na cizí péči, pomoc dětem ohroženým ve vlastních rodinách, pomoc mladistvým delikventům a dokonce i poradnu pro volbu povolání a útulky pro nezaměstnaný dorost (**Špeciánová, 2003**).

Rozvoj péče o děti byl přerušen rokem 1938, ale okresní péče o mládež a zemská ústředí působila, byť s omezenými možnostmi a aparátem, po celou dobu okupace. Další vývoj ochrany dětí byl poznamenán změnou společenských podmínek. V 50. letech 20. století tak sociálně-právní ochrana spočívala pouze ve výkonu tzv. hromadného poručenství a opatrovnictví. Organizačně byla tato činnost svěřena úřadovněm ochrany mládeže při soudech a vrchní dozor nad nimi náležel ministerstvu spravedlnosti. Úřadovny se staly spíše pomocnými orgány soudů než orgány zabývajícími se sociální prací. V roce 1956 byly zrušeny úřadovny ochrany mládeže a jejich působnosti byly přeneseny na národní výbory. Úkoly sociálně-právní ochrany ve vztahu k cizině zajišťovalo Ústředí pro mezinárodněprávní ochranu mládeže v působnosti Ministerstva spravedlnosti ČR.

Přijetím zákona č. 94/1963 Sb., o rodině (dále též ZOR), nedošlo ke kompetenčním změnám, tato norma upravila zásahy státní moci do rodinných vztahů ze strany soudů a národních výborů. Zvláštní předpisy o sociálně-právní ochraně dětí byly zrušeny. Došlo

ke zřízení Ministerstva práce a sociálních věcí ČR (dále též MPSV) zákonem č. 2/1969 Sb., o zřízení ministerstev a jiných ústředních orgánů státní správy ČR, do jehož působnosti je začleněna *sociálně-právní ochrana dětí* dodnes.

Před přijetím zákona č. 359/1999 Sb. byla sociálně-právní ochrana dětí a činnost státních orgánů v této oblasti upravena v ust. §§ 41 až 50 ZOR, přičemž její předmět byl mnohem užší definován a např. vůbec neobsahoval zmínku o sociálně-právní ochraně zaměřené na děti jako pachatele trestné činnosti. ZSPOD je normou veřejnoprávního charakteru, ZOR má naopak soukromoprávní povahu, proto tato právní úprava SPOD již nebyla vyhovující. Teprve přijetím ZSPOD došlo k vynětí sociálně-právní ochrany z předpisů soukromoprávní povahy (**Špeciánová, 2003**).

1.1.3. Platná právní úprava

1.1.3.1. Mezinárodněprávní normy, ústavní normy

Za nejvýznamnější mezinárodněprávní dokument v oblasti sociálně-právní ochrany dětí lze považovat *Úmluvu o právech dítěte*, kterou tehdejší ČSFR ratifikovala v roce 1991 a po rozdělení státu přešly závazky z ní, v rámci právního nástupnictví, na Českou republiku. Obsah Úmluvy, publikovaný sdělením FMZV ČSFR č. 104/1991 Sb., odráží a proklamuje základní potřeby dítěte. Je rozdělen do tří částí, které se týkají: práv dítěte (čl. 1-41), Výboru pro práva dítěte (čl. 42-45) a ratifikace, přistoupení a vypovězení Úmluvy (čl. 46-54). První část obsahuje soubor práv dítěte, zahrnující práva občanská, politická, ekonomická, sociální a kulturní. Tato práva lze rozčlenit, podle svého zaměření, do třech obsahových okruhů, nazývaných zásada „tří P“ (**Dunovský a kol., 1999**):

- 1) provision - práva, týkající se přežití a rozvoje dítěte
- 2) protection - práva, týkající se ochrany dítěte
- 3) participation - práva, týkající se účasti dítěte na společnosti a právo dítěte dělat věci samostatně.

Práva dítěte, obsažená v jednotlivých člancích Úmluvy, byla převzata do právního řádu ČR v rámci jednotlivých zákonů. Každý zákon, týkající se dětí, je před jeho schválením posuzován mj. i z hlediska dodržování Úmluvy o právech dítěte (**Ministerstvo vnitra ČR, 1998**).

Uvedené komplexní mezinárodní úpravě práv dítěte v Úmluvě předcházela *Ženevská deklarace práv dítěte* z roku 1924 a *Deklarace práv dítěte*, přijatá OSN v roce 1959, z obecných úprav pak *Všeobecná deklarace lidských práv* z roku 1948, *Mezinárodní pakt o občanských a politických právech* a *Mezinárodní pakt o*

hospodářských, sociálních a kulturních právech, oba z roku 1966. Uvedené dokumenty obsahují v různém rozsahu ustanovení o ochraně dětí a jejich práv, a sice z důvodu tělesné a duševní nezralosti, pro kterou děti potřebují zvláštní záruky, péči a odpovídající ochranu před narozením i po něm. Důvodem speciální ochrany je dále skutečnost, že děti nedokáží hájit své základní potřeby a ani o nich samy nerozhodují (**Novotná, 1997**).

Rovněž dokumenty, přijaté *Haagskou konferencí o mezinárodním právu soukromém*, obsahují úpravy, týkající se dětí. Ve vztahu k ohroženým dětem lze za nejvýznamnější považovat jednak *Úmluvu o občanskoprávních aspektech mezinárodních únosů dětí* z roku 1980 a jednak *Úmluvu o ochraně dětí a spolupráci při mezinárodním osvojení* z roku 1993. Uvedené úmluvy napomáhají ochraně dětí v mezinárodním kontextu.

Mezi významné dokumenty v oblasti péče o děti dále patří dokumenty, přijaté Radou Evropy, zejména *Evropská sociální charta* z roku 1961 a *Evropská úmluva o osvojení dětí* z roku 1967. Též Rada Evropské unie přispěla svou *rezolucí č. 97/C221/3 o nedoprovázených nezletilcích, kteří jsou příslušníky třetích zemí*, k ochraně dětí nacházejících se na území cizího státu bez doprovodu rodičů nebo jiných osob odpovědných za jejich výchovu.

Závažným mezinárodním problémem v rámci SPOD se stalo komerční sexuální zneužívání dětí. Pro oblast ochrany dětí před tímto jevem je významný *Akční program*, přijatý na *I. světovém kongresu proti komerčně zaměřenému sexuálnímu zneužívání*, který se konal ve Stockholmu v roce 1996. V prosinci roku 2001 se konal v Jokohamě *II. světový kongres proti komerčnímu sexuálnímu zneužívání dětí*. Jednání bylo zaměřeno na legislativní rámec ochrany dětí, vymáhání práva, prevenci, ochranu a rehabilitaci obětí. Vývoj ukázal na nutnost zabývat se bojem proti dětské pornografii na internetu v rámci mezinárodního organizovaného zločinu (**Špeciánová, 2003**).

Povinnost státu chránit děti před jakýmkoliv násilím, chránit jejich zdravý vývoj a zájmy, vyplývá pro Českou republiku nejen z řady mezinárodních dokumentů, ale i z vnitrostátních ústavních norem. K nim patří především *Listina základních práv a svobod* (dále též LZPS), vyhlášená usnesením předsednictva ČNR č. 2/1993 Sb. jako součást ústavního pořádku ČR. Lidská práva, mající vztah k problematice ohrožených dětí, jsou uvedena v hlavě druhé oddílu prvním, upravujícím základní lidská práva, a zejména v hlavě čtvrté, pojednávající o hospodářských, sociálních a kulturních právech. Z výčtu základních lidských práv lze uvést např. způsobilost každého mít práva, právo na život, nedotknutelnost osoby, právo nebýt podroben mučení ani krutému, nelidskému

nebo ponižujícím zacházení nebo trestu, právo nebýt podroben nuceným pracím nebo službám, právo na zachování lidské důstojnosti, osobní cti, dobré pověsti a právo na ochranu jména. Dále je deklarováno právo na ochranu před neoprávněným zasahováním do soukromého a rodinného života a právo na ochranu před neoprávněným shromažďováním, zveřejňováním nebo jiným zneužíváním údajů o své osobě.

Ve vztahu k pomoci ohroženým dětem je nejvýznamnější čl. 32 LZPS, který se věnuje *ochraně rodiny a rodičovství*. Zároveň zdůrazňuje potřebu poskytnout zvláštní ochranu dětem a mladistvým. Výslovně je upraveno, že péče o děti a jejich výchovu je právem rodičů, avšak za podmínky, že jejich rodičovská práva nejsou omezena. Odloučení nezletilých dětí od rodičů je možné proti vůli rodičů jen rozhodnutím soudu na základě zákona, přičemž v podrobnostech odkazuje LZPS na úpravu zákona o rodině.

1.1.3.2. Zákon o sociálně-právní ochraně dětí

Právní úprava sociálně-právní ochrany dětí, daná zákonem č. 359/1999 Sb., byla vyústěním úsilí upravit samostatnou normou postup státních orgánů a činnosti fyzických i právnických osob, směřující k zajištění práva dětí na zdravý a příznivý vývoj, práva vyrůstat v prostředí a podmínkách, kde se jim daří dobře, při respektování soukromí rodiny a práva rodičů pečovat o svoje děti a vychovávat je. ZSPOD proto především vymezuje působnost orgánů SPOD v oblasti prevence, při ochraně dětí v situacích předvídaných nejen tímto zákonem, ale též zákonem o rodině. Upravuje nejen povinnost orgánů sociálně-právní ochrany dětí spolupracovat s dalšími orgány ochrany dětí, především se soudy, ale také povinnost rodičů, osob odpovědných za výchovu dětí a příslušných institucí spolupracovat s orgány SPOD (**Novotná Burdová, Brabenec, 2002**). ZSPOD představuje také významnou normu v oblasti zprostředkování osvojení a pěstounské péče, a to jak v ČR, tak do zahraničí nebo ze zahraničí.

ZSPOD je postaven na zásadách, které respektují ústavní principy, upravené Ústavou ČR, Listinou základních práv a svobod a Úmluvou o právech dítěte. K těmto zásadám patří např. odpovědnost státu za ochranu dětí před tělesným nebo duševním násilím, za ochranu jejich zdravého fyzického, psychického a mravního vývoje, preventivní působení, jímž se má předcházet poruchám rodinných vztahů, jsou-li zasaženy tak, že ohrožují zdravý a příznivý vývoj dítěte, ochrana dětí před sociálně patologickými jevy, sledování vývoje dětí žijících mimo vlastní rodinu, vymezení činností, kterými se podílejí nevládní instituce na sociálně-právní ochraně dětí, ucelená

formulace pravidel pro spolupráci s cizinou ve věcech sociálně-právní ochrany dětí s cizím prvkem apod.

1.1.3.3. Zaměření a obsah sociálně-právní ochrany dětí

Základním a rozhodujícím hlediskem při činnosti všech orgánů sociálně-právní ochrany dětí nebo jiných subjektů, které se dítětem zabývají nebo řeší jeho problémy, je *zájem dítěte* a jeho *blaho*. Zájem dítěte nelze nikdy podřadit zájmům jiným, jako jsou např. zájmy rodičů, rodiny, jiných osob, státu apod.

Podle Úmluvy o právech dítěte se dítětem rozumí každá lidská bytost mladší 18 let, pokud podle právního řádu, jenž se na dítě vztahuje, není zletilosti dosaženo dříve, přičemž dolní hranice, od kdy začíná život dítěte, tedy od kdy se stává lidskou bytostí (např. narozením), není stanovena (**Dunovský, 2002**). ZSPOD demonstrativně vymezuje okruh dětí, na něž se zejména sociálně-právní ochrana zaměřuje. Jsou to děti, jejichž rodiče z vážných objektivních nebo subjektivních důvodů neplní, nemohou plnit nebo nedostatečně plní povinnosti plynoucí z rodičovské zodpovědnosti, popřípadě děti v péči jiných osob, které jsou odpovědné za výchovu dítěte a neplní povinnosti vyplývající ze svěřeni dítěte do jejich péče (**Sedlak a kol., 2006**). Dále jsou to děti, které *se dopustily trestné činnosti* nebo na kterých byl naopak závažný trestný čin spáchán, anebo děti, které vzhledem ke svému jednání nebo chování zvýšenou ochranu a pomoc potřebují. Vymezení cílové skupiny dětí má pak význam pro postup orgánů SPOD při poskytování konkrétní pomoci těmto dětem.

ZSPOD zakotvuje oprávnění každého upozornit rodiče na závadné chování jejich dětí a také oprávnění každého upozornit kterýkoliv z orgánů SPOD na skutečnost, že došlo k porušení nebo zneužití rodičovské zodpovědnosti nebo na jiné případy ohrožení dětí. Účelem je chránit děti, kterým je nějak ubližováno nebo nejsou dodržována a chráněna jejich práva. Porušování práv dětí, zanedbávání dětí, jejich zneužívání a týrání bývá často dlouho skryto. Je tomu tak proto, že osoby, které se o těchto skutečnostech dozví, nechtějí své poznatky sdělit z obavy útoku těch, kteří dětem ubližují, z obavy výsledků u orgánů činných v trestním řízení, soudů, orgánů sociálně-právní ochrany apod. (**Novotná, Burdová, Brabenec, 2002**). Přitom samozřejmě existuje institut *povinné mlčenlivosti* a veškeré poskytnuté údaje se nesdělují žádnému orgánu ani žádné fyzické nebo právnické osobě; lze je předložit jen soudu a státnímu zastupitelství a pouze v případě, že jde o údaje sdělované v rámci a pro potřeby trestního stíhání.

ZSPOD zajišťuje (v ust. § 8) dítěti právo obracet se na příslušné obecní úřady,

soudy, orgány Policie ČR, zařízení SPOD a další zařízení, jako jsou např. dětská krizová centra, se žádostí o ochranu, a to i bez vědomí svých zákonných zástupců. Současně ZSPOD stanoví těmto orgánům v uvedených případech povinnost poskytnout dítěti pomoc. Dítě má dále právo, pakliže je schopno formulovat své vlastní názory, vyjadřovat se ke svým záležitostem při jejich projednávání. Může tak zřetelně projevit svůj názor při rozhodování o výchovných opatřeních a při řešení všech závažných otázek, které se ho týkají, a to i bez přítomnosti rodičů nebo jiných osob, odpovědných za výchovu dítěte. Orgány sociálně-právní ochrany mají povinnost s dítětem hovořit a jeho sdělení věnovat náležitou pozornost.

Také rodičům a jiným osobám odpovědným za výchovu dítěte zajišťuje ZSPOD právo obracet se s žádostí o pomoc na orgány SPOD nebo jiné státní orgány, které jsou pak povinny ji v rámci své působnosti poskytnout. Jedná se zejména o řešení výchovných problémů s dětmi, problémů v mezilidských vztazích mezi členy rodiny, řešení sociálních otázek apod. (Novotná, Burdová, Brabenec, 2002).

Sociálně-právní ochrana představuje zajištění práva dítěte na život, jeho příznivý vývoj, na rodičovskou péči a život v rodině, na identitu dítěte, svobodu myšlení, svědomí a náboženství, na vzdělání a zaměstnání. Zahrnuje dále ochranu dítěte před jakýmkoliv tělesným či duševním násilím, zanedbáváním, zneužíváním nebo vykořisťováním. Základním záměrem sociálně-právní ochrany je předcházení vzniku problémů či jejich narůstání u problémových či ohrožených dětí. Významným nástrojem k jeho dosažení je činnost vyhledávací, poradenská a výchovná (Burdová, 2000).

Širším pojmem než sociálně-právní ochrana je *ochrana dítěte*, zahrnující ochranu rozsáhlého souboru práv a oprávněných zájmů dítěte. Je proto upravena v celé řadě právních odvětvích a v právních předpisech různé právní síly a tvoří předmět činnosti celé řady orgánů, právnických a fyzických osob, a to v závislosti na jejich působnosti. Ochrana dítěte a zajišťování jeho práv se promítá do právních předpisů v oblasti rodinně-právní, sociální, školské, zdravotní, daňové, občanskoprávní, trestné apod. Z toho také vyplývá okruh subjektů, které ji realizují (Novotná a kol., 2002).

Ust. § 2 ZSPOD ukládá povinnost poskytovat sociálně-právní ochranu v plném rozsahu všem dětem, které mají na území ČR trvalý pobyt nebo ho mají povolený podle zákona č. 326/1999 Sb., o pobytu cizinců na území ČR, v platném znění, nebo zde pobývají na základě zákona č. 221/2003 Sb., o dočasné ochraně cizinců, v platném znění. Pokud dítě nemá na území ČR trvalý pobyt ani není hlášeno k pobytu na území ČR po dobu nejméně 90 dnů podle zákona o pobytu cizinců, poskytuje se tomuto dítěti

sociálně-právní ochrana v rozsahu nezbytném k ochraně života a zdraví a k uspokojení základních potřeb.

1.1.3.4. Orgány sociálně-právní ochrany dětí

Sociálně-právní ochranu podle ZSPOD zajišťují v první řadě *obecní úřady obcí s rozšířenou působností* (tzv. „obce 3. typu“), které plní nejvíce úkolů na tomto úseku a jsou hlavním článkem systému ochrany dětí v rámci sociálně-právní ochrany. V jejich organizační struktuře je oblast SPOD svěřena zpravidla do působnosti *oddělení sociálně-právní ochrany dětí*. Dalšími orgány SPOD jsou obce („obce 1. typu“), které v přenesené působnosti zajišťují celou řadu povinností v rámci sociálně-právní ochrany, přičemž některé úkoly plní i v samostatné působnosti. Oba tyto orgány mají možnost bezprostředně sledovat ochranu práv dítěte a včas přijímat, se znalostí problému a místních podmínek, potřebná opatření.

Orgány sociálně-právní ochrany dětí jsou dále *kraje*, a to rovněž v přenesené i samostatné působnosti. Jejich role je významná nejen v oblasti zprostředkování náhradní rodinné péče a v rozhodování o pověření nestátních subjektů k výkonu sociálně-právní ochrany dětí, ale též v roli odvolacího, kontrolního a metodického orgánu.

Dalšími orgány sociálně-právní ochrany jsou *Ministerstvo práce a sociálních věcí ČR*, do jehož působnosti patří obecně „péče o rodinu a děti“ a *Úřad pro mezinárodněprávní ochranu dětí* se sídlem v Brně, jemuž patří řešení řady otázek ochrany dětí ve vztahu k cizině. Sociálně-právní ochranu dále zajišťují *komise pro sociálně-právní ochranu dětí*, fakultativně zřizované starosty obcí s rozšířenou působností. ZSPOD také v ust. § 48 a násl. upravuje možnost, aby *nestátní neziskové subjekty* (nadace, občanská sdružení, církve a další právnické a fyzické osoby) na základě *pověření* vydaného krajským úřadem plnily některé úkoly v sociálně-právní ochraně dětí, přičemž tyto činnosti zákon přímo vymezuje (např. zřizování rekreačně výchovných táborů – pověření uděluje obecní úřad obce s rozšířenou působností). ZSPOD umožňuje pověřené osobě účinně působit ku prospěchu svých klientů. Toho dosahuje mj. tím, že dovoluje orgánům SPOD poskytovat na vyžádání pověřené osobě údaje potřebné pro zajištění její činnosti, tj. zejména o údaje o dětech, kterým je sociálně-právní ochrana poskytována. Vzájemná spolupráce orgánů SPOD s pověřenými osobami je v zájmu dětí, neboť sociálně-právní ochrana poskytnutá orgánem může být vhodně doplněna aktivitou pověřené osoby. Pověřené osoby, zaměřující svoji činnost na terénní sociální práci, mají zpravidla možnost se individuálně dle potřeby rodiny věnovat jednotlivým klientům.

Mohou rovněž poskytovat každodenní sociální služby, na které mnohdy terénním sociálním pracovníkům orgánů SPOD nezbyvá časový prostor (**Špeciánová, 2003**).

Orgán sociálně-právní ochrany dětí navíc spolupracuje s odborníky mnoha oborů, např. s psychology, psychiatry, soudními znalci, právníky atd., kteří dle své odbornosti významnou měrou přispívají k zajištění systému ochrany ohroženého dítěte.

1.1.3.5. Činnost zaměstnanců orgánů sociálně-právní ochrany dětí

Zaměstnanci orgánů SPOD spolupracují s rodinou, případně s příslušnými orgány, na zlepšení rodinného prostředí dítěte. Děje se tak zejména v rámci preventivní a poradenské činnosti. Pokud se situace nemění, může orgán SPOD realizovat příslušná opatření dle ZOR a ZSPOD, jako např. podat k soudu návrh na nařízení *výchovného opatření*, návrh na nařízení *předběžného opatření*, návrh na nařízení *ústavní výchovy* apod. (**Svobodová a kol., 2003**).

Těžiště práce zaměstnanců orgánů SPOD by mělo spočívat právě v terénní sociální práci, při které zejména vyvíjejí *preventivní a poradenskou činnost*, setkávají se s případy ohrožených dětí, poskytují ohroženým dětem sociálně-právní ochranu dle pravomocí daných jim zákonem, prověřují věrohodnost sdělení o případech dětí, na které se tato ochrana zaměřuje apod. V rámci terénní sociální práce musí její vykonavatelé včas a adekvátně reagovat na zjištěné skutečnosti. Na prvním místě se jedná především o neformální opatření (např. poradenské vedení a dohled), je však zřejmé, že v některých případech je nutné přistoupit i k závažným zásahům do rodinných poměrů.

Sociální pracovníci získávají informace o ohrožených dětech vlastním šetřením, zejména v souvislosti se soudním řízením o výchově a výživě předcházejícím řízení o rozvodu manželství rodičů nezletilých dětí, ale též například při šetření v rámci řízení o dávkách státní sociální podpory či sociální péče. Méně často se sociální pracovníci dozvídají o případech ohrožených dětí od příbuzných či rodičů dítěte. Též děti samy informují orgány SPOD o svém ohrožení, ovšem z povahy věci je zřejmé, že takovýto postup lze očekávat pouze od starších dětí (**Špeciánová, 2003**). Je třeba zdůraznit, že aktivní vyhledávací činnost orgánů SPOD (tzv. depistáž) či pružné reagování na podněty např. ohledně závadného chování dítěte, výchovných problémů, špatného zacházení s dítětem apod. jsou klíčové. Mohou totiž znamenat jejich včasné zachycení a vyřešení a tím předejít podstatně horším následkům např. v podobě spáchání trestné činnosti dítětem nebo naopak poškození dítěte trestným jednáním třetí osoby.

Je zapotřebí, aby sociální pracovníci měli zmapovanou sociální síť spolupracujících

subjektů, které působí ve správním obvodu jejich působnosti. Proto je důležité navázat dobrou spolupráci s lékaři, orgány ochrany veřejného zdraví, školami a dalšími osobami a zařízeními, která jsou nejčastěji a nejdéle v kontaktu s dětmi, a podporovat jejich snahu oznamovat případy podezření na týrání, zneužívání a zanedbávání dětí. Zároveň musí být uvedené subjekty i upozorněny na možný trestněprávní postih za trestný čin *neoznámení trestného činu* dle ust. § 168 zák. č. 140/1961 Sb., trestního zákona, v platném znění (dále též TZ), v případě nesplnění zákonné oznamovací povinnosti ohledně vybraných trestných činů, o nichž se hodnověrným způsobem dozví (**Šámal, Púry, Rizman, 1998; Sovák, 2002**). Jmenované osoby totiž mají jedinečnou příležitost zjistit případy týrání, zneužívání či zanedbávání dětí, neboť jsou s dětmi v přímém kontaktu a mají možnost trávit s nimi čas, mnohdy i po dobu několika týdnů v roce mimo vyučování, např. během ozdravných pobytů ve školách v přírodě či na školních výletech. Pedagogové takto např. žádají o spolupráci sociální pracovníky zejména při pomoci dítěti, které narušuje vyučovací proces a má mnoho zameškaných vyučovacích hodin. Takové projevy dítěte mohou mít souvislost právě s ohrožením dítěte. Proto je vhodné navázat spolupráci s pedagogickými a výchovnými pracovníky a zaměřit se na preventivní činnost, která by se měla soustředit nejen na sociální problematiku (např. na výchovu k rodičovství, prevenci drogovou či kriminality, prevenci šikany), ale i na informování, kam se má dítě obrátit v případě potřeby pomoci (**Špeciánová, 2003**).

V účinné pomoci ohroženým dětem a k prevenci ohrožení dětí hraje rovněž důležitou úlohu spolupráce s orgány činnými v trestním řízení, zejména pak se soudy. V případech rozhodování soudů o svěřením do výchovy je *zpráva o poměrech dítěte* vypracovaná sociálním pracovníkem významným podkladem pro konečné rozhodnutí soudu. Objektívni zjištění podmínek sociálním pracovníkem, mnohdy právě ve spolupráci se soudem, zajišťuje kvalitní rozhodování o situaci dítěte, pro něž např. z důvodu ohrožení v rodině bude zapotřebí najít jiné výchovné prostředí. Soud pak rozhodne o určitém výchovném opatření. Poté obecní úřad nebo obecní úřad obce rozšířenou působností, jakožto orgán SPOD, může být soudem požádán o sledování dodržování opatření, která soud uložil. K tomuto je pochopitelně nezbytná dobrá spolupráce mezi soudem a orgánem SPOD, aby učiněné opatření plnilo svůj účel.

1.2. Sociálně-právní ochrana dětí v souvislosti s jejich trestnou činností - soudnictví ve věcech mládeže

1.2.1. Historický vývoj

Jak již bylo uvedeno výše, jednou ze stěžejních skupin, na které se zaměřuje sociálně právní ochrana, jsou děti, které spáchaly trestný čin, případně opakovaně či soustavně páchají přestupky [ust. § 6 odst. 1 písm. c ZSVM]. Až do 19. století se s mladými delikventy zacházelo v podstatě stejně jako s dospělými. Významných změn doznal vývoj právní úpravy trestání mladistvých u nás teprve v posledních zhruba 100 letech. Od počátku 20. století se postupně začalo uznávat, že míra osobní zodpovědnosti není stejná u nezletilých jako u zletilých a v trestních věcech týkajících se mládeže počal být preferován přístup výchovný před ochranou společnosti. Výrazněji se prosadily dva základní modely trestního zacházení s mládeží (**Válková, Voňková, Sotolář, 1998**):

a) *sociálně opatrovnický model* - vychází z přesvědčení, že trestná činnost dětí souvisí se sociálními, ekonomickými a psychickými problémy dítěte, které jednostranný zásah státu ve formě trestu nevyřeší. Široký prostor pro působení na dítě leží mimo sféru trestní justice, na bedrech zejména sociálních pracovníků.

b) *justiční model* - chápe trestnou činnost mladistvého jako záležitost jeho individuální volby, a proto jej volá k zodpovědnosti. Jednání mladistvého má být formálně vyšetřeno a projednáno v trestním řízení, kde je mu prokazována vina.

Oběma modelům je společné vyjmutí trestní problematiky z obecných trestněprávních předpisů, což se projevilo jednak v uznání rozdílu mezi trestní odpovědností mládeže a ostatních osob, jednak v odlišném zacházení s mladistvými v rámci speciálního soudnictví.

V roce 1918, po vzniku Československé republiky, bylo převzato právo, které zde platilo dříve – tj. v Zemi České a Moravskoslezské právo rakouské a na Slovensku a v Podkarpatské Rusi právo uherské. V tomto právu nebylo řízení proti mladistvým upraveno ve zvláštním zákoně. Byl zde velký nedostatek hmotných i procesních ustanovení, která se týkala právě mládeže, a proto byla snaha tento nedostatek nahradit správními opatřeními. Jednalo se o nařízení, resp. výnosy ministerstva spravedlnosti z let 1902 – 1908, např. o udílení milosti nezletilým, řízení proti nezletilcům, právní ochraně nedospělých a mladistvých v soudním řízení trestním, o trestním řízení proti mladistvým, o výkonu trestu na nedospělých a mladistvých. Věková hranice trestní odpovědnosti byla stanovena na 10 let věku. Osoby starší 10 let, které ale nedovršily 14 let věku, byly trestně odpovědné pouze za zločiny, které se trestaly jako přestupky nedospělých. Osoby,

keré dovršily 14 let, byly již plně trestně odpovědné. Zproštěny odpovědnosti mohly být jen v případech, kdy by byly zproštěny odpovědnosti dospělé osoby. Po hlavním líčení mohl trestní soudce vynést jen rozsudek osvobozující nebo odsuzující k trestu. Za přestupek bylo možné nedospělým uložit pouze trest uvěznění na odděleném místě na dobu od 1 dne do 6 měsíců. Trest smrti a doživotní žalář byl u osob mladších 20 let zmírněn na trest těžkého žaláře od 10 do 20 let. Ostatní tresty byly stejné jako u dospělých.

V tomto ohledu byl příznivější vývoj na Slovensku a v Podkarpatské Rusi, kde byly již v roce 1908 položeny základy trestního práva mládeže. V roce 1913 došlo k završení procesu zřízením soudů mládeže a úpravou řízení před nimi. Hranice trestní odpovědnosti byla 12 let věku a kategorie mladistvých v rozmezí od 12 do 18 let věku.

Snaha reformovat trestní soudnictví nad mládeží u nás pokračovala i po 1. světové válce, kdy prudce stoupla kriminalita mládeže. V roce 1922 byla zpracována první osnova právní úpravy trestního práva mládeže, která však Národnímu shromáždění předložena nebyla. Nicméně, později byla použita jako základ pro druhou osnovu, která byla v roce 1930 předložena schvalovacího procesu. Inspirací pro československé legislativní záměry byly již existující právní úpravy některých evropských zemí, které kodifikovaly samostatné trestní právo mládeže - např. Nizozemí 1921, Dánsko 1922, Německo 1923, Francie 1927, Rakousko 1928 (**Šámal a kol., 2004, s. IX**).

Dne 11.3.1931 byl v Československu přijat *zákon o trestním soudnictví nad mládeží* č. 48/1931 Sb. z. a n., který nahradil všechna předchozí ustanovení rakouských a uherských zákonů, vztahující se k této problematice, a znamenal první samostatnou právní úpravu trestního práva a soudnictví ve věcech delikventní mládeže na našem území (**Šámal a kol., 2004, s. X**). Základní zásadou tohoto zákona bylo, že mladistvé provinilce je třeba co nejméně trestat a co nejvíce vychovávat a je-li nutné trestat, pak i trestem vychovávat a polepšovat. Bylo doporučeno, aby se trestního řízení proti mladistvému účastnili pracovníci sociální péče mládeže jako činitelé spolurozhodující a kontrolující výkon trestu a výchovných opatření (**Zborník a kol., 1996**). Tento zákon postupně doplňovaly další prováděcí předpisy. Hranice trestní odpovědnosti byla posunuta na 14 let. Pokud se činu jinak trestného dopustil nedospělý, měl poručenský soud učinit potřebná výchovná nebo léčebná opatření. Přestupek, přečin i zločin spáchaný mladistvým se podle tohoto zákona nazýval *provinění*. Místo trestu smrti a doživotí byl ukládán trest odnětí svobody s horní hranicí trestní sazby 15 let. U většiny ostatních trestů se dolní i horní hranice snižovaly na polovinu. V důvodové zprávě

k zákonu se psalo: „Je již obecným míněním celého kulturního světa, že zločinnosti mládeže nestačí čeliti trestem, nýbrž je potřebí zjišťovati a potírati ono skryté zlo, z něhož trestný čin vytryskl...Čeliti tomuto zlu zavčas, a to nejen trestem, který je tu často prostředkem neúčinným, nespravedlivým, ba i nebezpečným, nýbrž opatřeními výchovnými, směřujícími k mravní záchraně a k polepšení mladistvého, je tu příkazem humanity a rozumné kriminální politiky“ (**Miříčka, Scholz, 1932**).

Přestože se jednalo o velmi moderní úpravu, z důvodu dějinných událostí neměla její účinnost dlouhého trvání (od 1.10. 1931 do 29.9. 1938). Po skončení 2. světové války se sice působnost zákona plně obnovila, avšak opět nikoliv na dlouho. V rámci nového trestního zákona, přijatého v roce 1950 po sovětském vzoru, již pro samostatné trestní právo mládeže nebylo místo. Tato situace se definitivně změnila až přijetím zákona č. 218/2003 Sb., o soudnictví ve věcech mládeže (**Šámal a kol., 2004**).

V roce 1950 tedy vešel v platnost nový trestní zákon č. 86/1950 Sb., který zrušil mj. i zvláštní zákon o trestním soudnictví nad mládeží a ustanovení, která se k problematice vztahovala, byla včleněna do zmíněného nového trestního zákona. K velkému upřesnění a rozšíření úpravy trestního stíhání mladistvých došlo přijetím nového trestního zákoníku – zákona č. 140/1961 Sb., platného a účinného od 1.1.1962 s četnými novelami dosud, kde stíhání mladistvých upravovala hlava VII. (ust. §§ 74 až 87). Po roce 1989 došlo k rozsáhlé novele zákonem č. 175/1990 Sb. Další novely, týkající se mladistvých, byly provedeny zákonem č. 290/1993 Sb. a zákonem č. 152/1995 Sb., který doplňoval seznam trestů o obecně prospěšné práce.

V roce 1950 vešel v platnost i nový trestní řád – z.č. 87/1950 Sb., kde byly uvedeny odchylky pro řízení s mladistvými. V následujícím trestním řádu – zákonu č. 141/1961, který je platný a účinný dodnes, byla ustanovení o stíhání mladistvých zařazena do hlavy XIX., oddílu prvního, ust. §§ 291 až 301.

V roce 2003 vešel v platnost zákon č. 218/2003 Sb. o soudnictví ve věcech mládeže, který nabyl účinnosti dnem 1.1.2004. Tento zákon významně změnil a doplnil českou právní úpravu trestání a řízení ve věcech mladistvých resp. dětí mladších 15 let.

1.2.2. Mezinárodněprávní normy

Česká republika, stejně jako další evropské země, věnuje velkou pozornost soudnictví mladistvých nejen samostatně v rámci vnitrostátního zákonodárství, ale také na mezinárodní úrovni jako člen mezinárodních organizací či orgánů jako je *Organizace*

spojených národů (OSN) nebo *Rada Evropy*. Nejvýznamnější mezinárodní dokumenty, přijaté k ochraně mladistvých pachatelů na úrovni OSN, jsou:

- Minimální standardní pravidla soudnictví nad mládeží (Pekingská pravidla, rezoluce OSN 40/33 z 29.11.1985)
- Směrnice OSN pro prevenci kriminality mládeže (Ryíadská směrnice, rezoluce OSN 45/112 ze 14.12.1990)
- Pravidla OSN k ochraně mladistvých zbavených osobní svobody (rezoluce OSN 45/113 ze 14.12.1990)
- Úmluvu o právech dítěte (rezoluce OSN 44/25 z 20. 11. 1989, sdělení Ministerstva zahraničních věcí ČSFR č. 104/1991 Sb.).

Pokud jde o dokumenty *Rady Evropy* orientované na mládež, je nutno uvést především:

- Doporučení Rady Evropy č. R (87)20, týkající se společenské reakce na kriminalitu mládeže
- Doporučení Rady Evropy č. R(88)6, týkající se společenské reakce na kriminalitu mládeže z řad mladých lidí pocházejících z přistěhovaleckých rodin
- Rezoluci č. R(66)25, o krátkodobém zacházení s mladistvými pachateli do 21 let věku.

Z obecných trestně politických dokumentů Rady Evropy se jedná o:

- Rezoluci č. R(65)1, o trestech nahrazujících trest odnětí svobody
- Doporučení č. R(87)18, o zjednodušení trestního řízení
- Doporučení č. R(92)17, o jednotném postupu při ukládání trestů
- Doporučení č. R(70)1, k praktické organizaci opatření dohledu a pomoci podmíněně odsouzeným nebo podmíněně propuštěným
- Doporučení č. R(87)3 - Evropská vězeňská pravidla
- Doporučení č. R(99)22, ohledně přeplněnosti vězeňských zařízení a nárůstu počtu vězňů

Právo Evropské unie předmětnou oblast neupravuje (**Ministerstvo spravedlnosti ČR, 2003**).

Uvedené dokumenty, zejména pak zmiňovaná *Úmluva o právech dítěte*, vznášejí apel na státy, aby k trestnímu stíhání a trestání dětí přistupovaly odlišně, to znamená mírněji a citlivěji (**Flegl, 1998; Pavlíček, Hřebejk, 1998**). Jejich účelem je zvýšení ochrany mladistvých pachatelů před nepřiměřenými zásahy trestní justice. Proto dokumenty zmiňují stěžejní pravidlo, že trest odnětí svobody má být používán jen v krajních případech, a naopak vyzdvihují význam alternativních trestů a opatření u

mladistvých a prosazují základní zásady trestního soudnictví nad mládeží, které by měly být implementovány do legislativy jednotlivých členských zemí Evropské unie. Těmito základními zásadami jsou (**Zborník a kol., 1996, s. 74**):

- reakce na trestné činy mladistvých by měly být vždy mírnější než reakce na kriminalitu dospělých, uložení trestu odnětí svobody by mělo být u mladistvých až poslední variantou pro uložený trest
- doporučení přijetí samostatného zákona, upravujícího soudnictví ve věcech mládeže
- doporučení vzniku specializovaných trestních soudů mládeže, včetně specializovaných soudců, státních zástupců a probačních úředníků
- dodržování procesně právních zásad, jako je právo na obhájce, možnost podat opravné prostředky i proti výchovným opatřením
- spodní věková hranice trestní odpovědnosti by neměla být nižší než 14 let
- horní věková hranice, kdy se na mladistvého pachatele vztahuje trestní soudnictví nad mládeží, je 18 let
- ukládání nepodmíněných trestů odnětí svobody je doporučeno uplatňovat až vůči mladistvým starším 16 let
- doporučení rozšíření kategorií mládeže, na které se zákony o soudnictví vztahují, o tzv. mladé dospělé, tj. od 18 do 21 let
- uložení vazby mladistvému pachateli pouze za závažné činy a až po vyčerpání všech alternativních možností
- zákonem vymezené podmínky uvalení vazby na mladistvého
- separace vazebně stíhaných mladistvých od dospělých
- větší zapojení probačních úředníků při hledání alternativních opatření před uvalením vazby, např. probační dohled
- odstupňování systému sankcí následujícím způsobem:
 - a) mimosoudní vyřízení deliktu
 - b) méně intenzivní sankce a opatření (výchovná opatření a pokyny, nařízení léčení)
 - c) opatření, spočívající v účasti probačních úředníků v oblasti péče o mladistvé (narovnání, podmíněné zastavení trestního stíhání, účast na výchovném kursu)
 - d) uložení alternativních trestů a opatření s probačními prvky i bez nich (veřejně prospěšné práce, peněžitý trest, podmíněné odsouzení bez dohledu, s částečným nebo intenzivním dohledem)
 - e) nepodmíněné tresty odnětí svobody, ukládané podle závažnosti činu jako *ultima ratio*

- f) v případě nařízení výkonu trestu odnětí svobody zajištění široké nabídky integračních opatření, příznivější podmínky než u dospělých, oddělený výkon trestu od dospělých, poskytnutí vzdělání a odborného výcviku mladistvému k lepšímu znovuzačlenění do společnosti
- prosazování a podpora realizace srovnávacího výzkumu v oblasti kriminality mládeže za účelem získání podkladu pro tvorbu a realizaci politiky v této oblasti.

Z výše vyjmenovaných dokumentů je klíčová *Úmluva o právech dítěte*, která se v několika člancích dotýká problematiky zacházení s dětmi a jejich ochrany v trestním řízení. Např. v článku 37 se smluvními stranám Úmluvy zapovídá ukládat osobám mladším 18 let trest smrti, naopak státům se ukládá v trestním řízení s dítětem a při ukládání trestu postupovat dle pravidel lidskosti, s úctou k vrozené důstojnosti a přísně dbát zásady *nullum crimen, nulla poena sine lege*. Každé dítě zbavené svobody (např. v důsledku zadržení nebo zatčení pro podezření ze spáchání trestného činu) má právo na okamžitou právní pomoc. V článku 40 je zakotveno právo obviněného, obžalovaného či odsouzeného dítěte na takové zacházení, které rozvíjí smysl dítěte pro čest a důstojnost, bere ohled na věk dítěte a napomáhá jeho znovuzačlenění do prospěšného působení ve společnosti. V článku 40 jsou dále upraveny základní zásady, s nimiž se můžeme setkat i v rámci českého trestního práva – jedná se např. o zásadu presumpce neviny, právo na obhajobu, na spravedlivý proces apod. V každém případě, při jakékoliv činnosti, týkající se dítěte, musí být brán ohled na zájem a blaho dítěte - čl. 3 Úmluvy (**Ministerstvo vnitra ČR, 1998; David, 1999**).

Do českého právního řádu byly uvedené apely Úmluvy implementovány několika stěžejními právními předpisy resp. jejich novelami. V obecné rovině jsou zakotveny v Listině základních práv a svobod (hlava pátá) a dále zákonem č. 359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí, který zajišťuje práva dítěte na zdravý a příznivý vývoj a zabezpečení jeho oprávněných zájmů ze strany státu (**Burdová, 2000**). V konkrétní rovině trestně procesní ochrany dětí z hlediska požadavků Úmluvy je problematika upravena zákonem č. 140/1961 Sb., trestní zákon, v platném znění, zákonem č. 141/1961 Sb., trestní řád, v platném znění (dále též TR), upravujícím obecné trestní řízení, a zejména již zmíněným speciálním zákonem č. 218/2003 Sb., o soudnictví ve věcech mládeže, v platném znění, který je těžištěm právní úpravy, neboť zohledňuje nutnost zvláštního přístupu a zacházení s dětskými pachateli trestné činnosti, ať již z hlediska trestně právního nebo trestně procesního.

1.2.3. Právní úprava ve vybraných zemích

Německo

V Německu se právní úprava, týkající se delikventní mládeže, člení na sociálně právní a trestně právní. Proto zde platí pro tuto oblast dva zákony, a to *zákon o pomoci dětem a mládeži* z roku 1991 a *zákon o soudnictví nad mládeží* z roku 1974, které se vzájemně doplňují a v některých otázkách prolínají (**Zborník a kol., 1996, s. 79.-80**).

Ve výše uvedeném zákoně o soudnictví nad mládeží jsou zakotveny specializované soudy pro mládež. Tuto samostatnou soustavu soudů tvoří na nižší úrovni samosoudce mládeže nebo senát mládeže a na úrovni spolkových zemí je to soudní komora mládeže, která je příslušná jako druhá instance resp. pro zvláště těžké delikty. Specializace na delikventní mládež se v Německu týká také státního zastupitelství, kde pracují specializovaní žalobci mládeže. Neopomenutelnou službou v rámci systému soudnictví mládeže je sociálně justiční pomoc mládeži, která funguje jako součást tzv. Úřadu mládeže.

Hranice trestní odpovědnosti je stanovena na 14 let za předpokladu, že osoba dítěte je v době spáchání činu podle svého duševního a mravního vývoje dost zralá, aby rozpoznala protiprávnost svého činu a podle toho jednala (**Zborník a kol., 1996, s. 85**). Zákon o soudnictví nad mládeží rozlišuje, pro účely ukládání trestů a opatření, dvě skupiny, a to *mladistvé*, tj. osoby mezi 14 a 18 lety, a *mladé dospělé*, tj. osoby mezi 18 a 21 lety. Na mladého dospělého se zákon vztahuje v případě, že v době spáchání činu byl podle svého mravního a duševního vývoje na úrovni mladistvého. U méně závažných trestných činů lze uplatnit mimosoudní vyrovnání, jehož podstatou je vypořádání mezi obětí a pachatelem trestného činu. Státní zastupitelství i soud mají za povinnost přezkoumat, zda v tom kterém případě je možné toto mimosoudní vyrovnání využít a trestní řízení zastavit. V řízení před soudem mohou být mladistvému uloženy tyto sankce (**Zborník a kol., 1996, s. 90**):

- a) výchovná opatření - příkazy nebo zákazy, které mají usměrňovat způsob života mladistvého (jedná se např. o zákaz návštěv určitých míst, upuštění od styku s určitými osobami, podrobení se péči a dohledu určité osoby atd.); maximální délka trvání opatření je 2 roky, ve výjimečných případech 3 roky
- b) kázeňské prostředky
 - důtka - důrazná výtká protiprávnosti činu
 - uložení povinností - náhrada škody, omluva poškozenému, výkon určité práce, zaplacení peněžité částky ve prospěch obecně prospěšného zařízení

- arest mládeže ve volném čase mladistvého – krátkodobý, dlouhodobý (1 až 4 týdny)
- c) trest odnětí svobody – dolní hranice odpadá a horní hranice se snižuje na polovinu, u trestu od 10 do 20 let (pro dospělé) se dolní hranice snižuje na 6 měsíců a horní na 10 let, u trestu na doživotí se dolní hranice snižuje na 1 rok a horní na 15 let za předpokladu, že čin byl spáchán mladistvým až po dovršení 16 let.

Soud může také prozatímně zastavit trestní řízení, jestliže nejde o těžké zavinění, věc je dostatečně objasněná a potrestání není nezbytné. Při takto zastaveném trestním řízení se mladistvému stanoví zkušební doba od jednoho roku do dvou let, s uložením určitých povinností, které je povinen dodržet. Účelem těchto povinností je zapojení mladistvého do společensky prospěšné činnosti. Po zkušební dobu je v péči probačního úředníka, který nad ním vykonává dohled (**Jehle, 2005**).

Francie

Součástí právního systému ve Francii je nařízení z roku 1945, v němž je upraveno trestní soudnictví nad mládeží. Toto nařízení bylo několikrát novelizováno, avšak principy, které tehdy vešly v platnost, stále platí. Jejich podstatou je například to, že soudci i státní zástupci, kteří se zabývají záležitostmi mladistvých, jsou na tuto problematiku specializováni. Soudce, který provádí vyšetřování, také o věci rozhodne a sleduje výkon tohoto rozhodnutí. Také ve Francii upřednostňují ukládání výchovných opatření před tresty. Hranice trestní odpovědnosti zde není upravena v tom smyslu, jak existuje např. v České republice. Francouzský právní systém nemá žádné ustanovení, které by nějakým způsobem rozlišovalo trestní odpovědnost pachatelů do 18 let, používá se jednotný termín „mineurs“ (nezletilí). Pod toto označení jsou zahrnuty osoby, které v době činu nedosáhly 18 let věku. Kategorizace podle věku je zavedena až ve fázi ukládání trestu či opatření. U nezletilých mladších 13 let nemůže soud vyslovit trest, může pouze uložit výchovné opatření. Pro další dvě věkové kategorie, a to v rozmezí 13 až 16 let a 16 až 18 let, nemůže soud uložit trest odnětí svobody, který by byl delší než polovina té doby, která náleží dospělému. U trestu na doživotí nelze uložit trest odnětí svobody převyšující 20 let, ale ve výjimečných případech může být nezletilý pachatel odsouzen jako dospělý pachatel.

V současné právní úpravě výše uvedeného nařízení jsou uvedena tato opatření, která lze nezletilým delikventům ve Francii uložit (**Zborník a kol., 1996, s. 95**):

- a) odevzdání jeho rodičům, poručníku, opatrovníku nebo důvěryhodné osobě
- b) umístění ve výchovném zařízení nebo v zařízení pro výcvik k povolání

- c) umístění v lékařsko-pedagogickém zařízení
- d) odevzdání službě pomoci mládeži
- e) umístění v internátu, vhodném pro nezletilé delikventy
- f) umístění ve veřejné instituci pro výchovu s dohledem nebo nápravnou výchovu.

Uvedené tresty lze uložit všem nezletilým. Nezletilým starším 13 let nemůže soud uložit *peněžitý trest*, který by převyšoval polovinu stanovené trestní sazby pro dospělé, maximálně 50 000 franků (**Zborník a kol., 1996, s. 95**). Nezletilým nelze uložit *zákaz pobytu, zákaz výkonu občanských práv* apod. Pro nezletilé starší 16 let je tento výčet dále rozšířen např. o *dohled*, který zajišťují buď stálí nebo dobrovolní zmocněnci, které řídí soudce pro nezletilé. Tomu též podávají zprávy o chování nezletilého. Dohled může být nařízen až do dosažení zletilosti. Dalším trestem pro nezletilé ve věku od 16 do 18 let jsou *společensky užitečné práce*, ukládané samostatně nebo spolu s podmíněným odsouzením. Doba je vymezena od 40 do 140 hodin a ukládá se pouze se souhlasem obviněného.

Právní úprava soudnictví ve věcech mládeže ve Francii směřuje ke zrychlení projednávání trestních věcí před soudem. I zde je již návrh minimálního věku, pod který nemůže být nezletilý postaven před trestní soud, a to 10 let. Při ministerstvu spravedlnosti bylo zřízeno Ředitelství soudní ochrany mládeže, které věnuje zvýšenou pozornost právě nezletilým delikventům.

Nizozemí

Nizozemí jako jedna z mála zemí v Evropě nemá soudnictví nad mládeží upraveno ve zvláštním zákoně. A to i přesto, že samostatné trestní právo mládeže kodifikovalo Nizozemí již v roce 1921 (**Šámal a kol., 2004, s. IX**). Pro tuto právní oblast platí v současné době, stejně jako pro dospělé delikventy, obecný trestní zákon (tj. jako v ČR do přijetí zákona č. 218/2003 Sb.). Ten obsahuje zvláštní oddíl věnovaný mládeži. Hranice trestní odpovědnosti je zde stanovena na 12 let věku. U dětí mladších 12 let se užijí ustanovení občanského a rodinného práva s hlavním cílem pomoci dítěti, např. uložení povinnosti docházet do pedagogicko-výchovného zařízení, kde bude vykonávat určitou činnost nebo umístěním dítěte do náhradní rodiny nebo výchovného zařízení.

V Nizozemí právní úprava umožňuje přímo policii, aby u méně závažných deliktů uložila opatření sama a případ již nepředávala soudu. Takovým opatřením je například čištění ulic v případě vandalismu. Pravomoc policie v Nizozemí se netýká jen mladistvých, ale také jejich rodičů, kterým může udělit výstrahu s tím, že při spáchání

dalšího deliktu již bude jejich nezletilé dítě odsouzeno. Cílem trestu u mladistvých je v první řadě náprava mladistvého pachatele, nikoli jeho potrestání. Jedním z opatření, která mohou soudci v Nizozemí uložit mladistvým delikventům, je povinné psychiatrické léčení, kterému se musí podrobit, maximálně však do dovršení 21 let věku, poté musí být propuštěni.

Irsko

Problematika soudnictví mládeže v Irsku je obsažena v *zákoně o dětech* z roku 1908, který upravuje způsob zacházení s mladistvými a systém trestů. Co se týče stanovení hranice trestní odpovědnosti, irská úprava se vymyká evropskému standardu. Hranici trestní odpovědnosti zde dosahují děti ve věku 7 let, avšak takové dítě je až do věku 14 let bráno jako osoba, která není schopna rozlišit správné jednání od nesprávného, ledaže existuje závažný důkaz, že dítě z morálního hlediska vědělo, že jeho jednání je špatné. Ve 14 letech dosáhne dítě plné trestní odpovědnosti.

Uvedený zákon umožňuje irským soudům řešit případ širokou škálou prostředků, k nimž patří např.:

- a) zproštění viny
- b) propuštění pachatele poté, co podepíše slib
- c) propuštění pachatele a jeho předání probačnímu úředníkovi, aby nad ním vykonal dohled
- d) předání pachatele do péče příbuzného nebo jiné vhodné osoby
- e) odeslání pachatele do nápravné školy (polepšovny)
- f) nařízení, aby byl pachateli uložen tělesný trest
- g) nařízení pachateli, aby zaplatil pokutu, uhradil škodu nebo výdaje
- h) nařízení rodiči nebo opatrovníkovi pachatele, aby zaplatil pokutu, uhradil škodu nebo výdaje
- i) nařízení rodiči nebo opatrovníkovi pachatele, aby se zaručil za jeho dobré chování
- j) umístění pachatele do detenčního domova
- k) uložení trestu odnětí svobody (**Zborník a kol., 1996, s. 93-94**).

Dítě do 15 let může být pouze umístěno do nápravné školy (polepšovny). Děti nebo mladým pachatelům, kteří nedovršili 17 let svého věku, nesmí soud uložit trest odnětí svobody nebo nucených prací. Tyto tresty smí být uloženy mladým osobám, tj. osobám ve věku od 15 do 17 let věku, jen ve výjimečných případech, kdy je následně osoba umístěna do detenčního domova. U osob mezi 17 a 21 lety, tj. mladých dospělých,

je možné trest odnětí svobody nahradit detencí. Souvislost s trestním soudnictvím nad mládeží má také *Zákon o probaci* z roku 1907. I v Irsku se na průběhu trestního řízení podílí Probační a veřejně prospěšná služba, která vypracovává zprávy o mladistvých pachatelích, vykonává dohled a kontrolu nad výkonem alternativních trestů a opatření a pomáhá mladistvým odsouzeným při zpětném začlenění do společenského života.

Anglie, Wales, Skotsko

Anglie, Wales a Skotsko jsou tři samostatné územní celky ze čtyř, které sice dohromady tvoří Velkou Británii, přesto však je právní úprava soudnictví mládeže v těchto zemích značně odlišná. Pokud se jedná o Anglii a Wales, vešel zde v roce 1991 v platnost *Zákon o trestním soudnictví*, vztahující se na dospělé i mladistvé pachatele. Ve Skotsku uplatňují model z roku 1968, který je založen na neformálním projednání méně závažných deliktů „u kulatého stolu“. Takto neformálně vyřizených méně závažných deliktů je velká část. Projednání se odehrává na úrovni policie před třemi laickými soudci, kteří poté obvykle uloží výchovné ambulantní sankce, např. *ochranný dohled*, vhodné aktivity ve volném čase atd. Stejně jako se liší Anglie a Wales od Skotska v právní úpravě soudnictví nad mládeží, tak se liší i ve stanovené hranici trestní odpovědnosti, která je v Anglii a Walesu stanovena na 14 let věku (**Zborník a kol., 1996, s. 83**). Za trestně odpovědné je ale možné považovat již dítě ve věku 10 let, pokud se prokáže, že bylo schopno rozlišit správné jednání od nesprávného. Dospělosti zde mladiství dosahují ve věku 18 let. Naproti tomu ve Skotsku je hranice trestní odpovědnosti stanovena již na 8 let věku, s podmínkou, že osoba ve věku 8 do 16 let může být stíhána jen se souhlasem osoby nazývané *Lord Advocate*. Kategorie osob od 16 do 21 let věku se označuje jako *mladý pachatel*.

Speciální soudy pro mládež, které jsou zřízeny, stejně jako ve většině evropských zemí, i v Anglii a Walesu, soudí osoby ve věku od 10 do 17 let. V Anglii a Walesu byl zákon o trestním soudnictví novelizován v roce 1994, kdy byl zaveden nový typ trestu pro mladistvé recidivisty. Lze ho uložit mladistvým recidivistům ve věku 12 až 14 let maximálně na dobu 2 let tak, že polovina bude vykonána ve vězení a polovina ve společenství, kde bude nad mladistvým vykonáván dohled. V návaznosti na tento druh trestu byl zaveden systém výcvikových středisek s ostrahou. U mladistvých starších 16 let jsou druhy trestů rozšířeny o *probační příkaz* a *veřejně prospěšné práce*. Uložení probačního příkazu znamená dohled probačního úředníka nad mladistvým pachatelem, a to na dobu od 6 měsíců až 3 roky. Trest *veřejně prospěšné práce* může být uložen

v rozsahu 40 až 240 hodin za předpokladu souhlasu mladistvého s tímto trestem. Tento druh trestu je dozorován pracovníkem probační služby. Mladistvému může být uložen také tzv. *kombinovaný příkaz*, což je kombinace dohledu probačního úředníka v rozsahu 1 až 3 roky a veřejně prospěšných prací rozsahu 40 až 100 hodin. Probační služba je využívána i k dohledu nad odsouzenými pachateli před nástupem do výkonu trestu odnětí svobody a pak následně po jejich propuštění. Dalšími tresty jsou *pokuty*, *náhrada škody*, *zákaz řízení motorových vozidel* nebo tzv. *příkaz k návštěvě denního střediska*. Sezení v těchto střediscích probíhají většinou o víkendech a vyžadují aktivní zapojení mladistvých do programů. Maximální délka tohoto trestu je 36 hodin. V roce 1991 byl zaveden trest *zákazu vycházení*. Smyslem zákazu vycházení je, že se až 12 hodin denně po dobu až 6 měsíců musí mladistvý zdržovat na předem určeném místě.

Kanada

Rovněž Kanada patří ke státům, které se podrobně věnují kriminalitě mladistvých. Zvláštní pozornost se soustřeďuje na osobnost mladistvého pachatele, jehož problémy jsou posuzovány v sociálním kontextu v rámci rodiny. Právní řád má k dispozici mnoho opatření, za nejkrajnější prostředek je považováno *odebrání od rodiny*. Kanada má dvě odlišné větve trestního práva, a sice právo vyhrazené federálním orgánům a právo vydávané v rámci pravomocí provincií. Soudnictví pro mladistvé spadá v Kanadě do působnosti federálního práva a je upraveno zvláštním předpisem - *Zákonem o mladistvých provinilcích* (řízení s obviněným mladistvým), doplněným ustanoveními *Trestního zákoníku* a *Zákona o kontrolovaných drogách a látkách* (pravomoc vznést obvinění).

Kanada, jakožto kolonie Anglie a Francie, byla od počátku osídlování ovlivněna i jejich právem. Toto právo bylo přizpůsobeno poměrům v koloniích. Nebyly zde rozdíly v posuzování chování dětí a dospělých. Většina obyvatel zastávala názor, že mladistvý provinilec je jen „miniaturní zločinec“. Tresty zde nebyly jednotné. Za stejné zločiny byly v různých částech Kanady vynášeny různé rozsudky. V jednom případě byl např. mladistvý provinilec odsouzen k trestu odnětí svobody na 3 měsíce a jinde za tentýž zločin na 6 let (**Lortie a kol., 2000, s. 24**). Běžným trestem u mladistvých bylo mrskání bičem, hlavně v místech, kde nebyly věznice. Tento trest byl praktikován často i jinde, protože tím byly šetřeny náklady na stravu a ubytování z peněz daňových poplatníků.

Porušení se netýkalo jen zákonů, ale také nařízení, která vydávala církev. Římskokatolická církev měla velký vliv a vydávala předpisy o oblečení, jazyce,

sexuálních praktikách a dalších aspektech života jak mladistvých, tak i dospělých. Přísně bylo trestáno i nadávání. Odsouzeným za tento trestný čin byl k veřejnému pohoršení nasazen železný límec a recidivistům dokonce mohl být uříznut dolní ret.

Ještě v polovině 19. století nebyli děti a mladiství věznění zvlášť od dospělých a stále převažovaly extrémní tresty. Na dětech a mladistvých bylo praktikováno bičování. To bylo v té době prováděno ve věznicích současně s výkonem trestu odnětí svobody. Pravidla věznic platila stejně pro dospělé i mladistvé. Děti i mladiství provinilci byli po dobu výkonu trestu odnětí svobody veřejně bičováni, velice často právě za porušení pravidel věznice. Bylo to např. civění a smích, které však odpovídalo běžnému chování dětí jejich věku.

Vlivem stále se zvyšujícího počtu odsouzených mladistvých byl dán Charlesem Duncombem roku 1836 podnět k reformě zacházení s dětmi a mladistvými. Požadoval účinný systém třídění osob ve věznicích, aby nedocházelo k předávání zkušeností zhýralých dospělých odsouzených mladistvým provinilcům. Pro mladistvé požadoval aplikovat *trest odnětí svobody* pouze pro závažné trestné činy.

V průběhu 19. století se postupně změnil náhled společnosti na dítě. Bylo zdůrazněno zvláštní zacházení při výchově s odsouzenými dětmi a mladistvými. Byly zřízeny polepšovny pro mladistvé, kde se měli mladí provinilci vzdělávat odborně i teoreticky tak, aby se mohli dobře zapojit do společnosti. Postupně vznikaly průmyslové školy, kde byly umístěovány děti uznané ze spáchání drobných zločinů a děti bez domova. Mnoho těchto zařízení provozovaly církve.

V roce 1894 byl Parlamentem přijat *Zákon o mladých provinilcích*. Reformní změny byly ale stále nedostatečné, a proto byl v r. 1908 přijat nový *Zákon o mladistvých delikventech*, který posunul zacházení s mladistvými provinilci od soudního řízení k výkonu sociální péče. Byly zřízeny oddělené soudy, zavedeno podmíněné prominutí trestu jako efektivnější metoda zacházení s mladistvými provinilci. Tento zákon platil skoro sedmdesát let. V roce 1982 byl schválen *Zákon o mladistvých pachatelích*, který však nabyl účinnosti až 2.4.1984 a nahradil *Zákon o mladistvých delikventech*. Zde bylo možné vyřešit trestní věc až poté, co byla pracovníkem zabývajícím se mládeží připravena a předložena zpráva popisující osobu mladistvého pachatele. Soud musel tuto zprávu vzít v úvahu před stanovením trestu. Soud též vyslechl právního zástupce, rodiče a mladistvého pachatele. Poté mohl vyřešit trestní věc uložením některého z opatření, jako např. *peněžitý trest, příkaz provést odškodnění, příkaz provést veřejně prospěšné práce, zabavení nebo propadnutí věci, příkaz k léčení, příkaz probace* (max. dva roky),

odnětí svobody (nepřerušované nebo přerušované) maximálně na dva roky, uložení dalších přiměřených doprovodných podmínek apod. (Yamamoto, 1998, s. 71).

Mladiství pachatelé mohli také vstoupit do programu alternativních opatření a tím dostat příležitost *odklonu* od formálního řízení před soudem. Základem tohoto programu bylo uznání své odpovědnosti za trestný čin a náhrada škody prostřednictvím veřejně prospěšných prací. Existovaly i jiné speciální programy pod záštitou policie, probačních agentur nebo neziskových agentur. Úspěšným ukončením těchto programů se na mladistvého hledělo, jako by nebyl odsouzen.

Zákon o mladistvých pachatelích z roku 1984 neměl dlouhou platnost, v roce 1999 ho nahradil *Zákon o mladistvých provinilcích*, který je platný dodnes a samostatně upravuje trestní soudnictví mladistvých v Kanadě. Jak již bylo uvedeno výše, i kanadský systém přistupuje k mladým delikventům s cílem působit na ně výchovně, zohledňující jejich mravní i sociální vývoj. Uvedený zákon definuje pojmy jako dítě, mladistvý, dospělý, rodič, trestný čin atd. Dítě je definováno jako osoba, která je nebo, pokud není prokázáno jinak, se zdá být mladší 12 let. Mladistvým je osoba starší 12 let, ale mladší 18 let. Zákon uvádí četné způsoby konečného vyřízení trestní věci, jako např. možnost:

- nařídit, aby bylo upuštěno od potrestání mladistvého, pokud je to podle názoru soudu v nejlepším zájmu mladistvého a není to v rozporu se zájmy veřejnosti a za podmínek, jaké soud považuje za vhodné
- uložit mladistvému pokutu nepřesahující tisíc dolarů
- uložit mladistvému, aby jiné osobě zaplatil v určené lhůtě peněžní částku jako náhradu za ztrátu nebo škodu na majetku, za ztrátu příjmu nebo podpory nebo za zvláštní škody vzniklé tělesnou újmou způsobenou spácháním trestného činu, pokud je hodnota těchto škod snadno určitelná
- uložit mladistvému, aby jiné osobě poskytl náhradu za majetek, kterého mladistvý nabyl následkem spáchání trestného činu ve lhůtě, kterou určí soud, pokud tento majetek je vlastněn touto osobou nebo byl v době spáchání trestného činu v jejím právoplatném držení
- uložit mladistvému, aby vykonal veřejně prospěšnou činnost ve lhůtě a za podmínek, jaké určí soud
- uložit mladistvému podmíněný trest na dobu nepřesahující dva roky
- uložit mladistvému trest odnětí svobody, který odpyká buď bez přerušování nebo s přestávkami, v délce nepřesahující dva roky od data odsouzení, resp. tři roky od

data odsouzení v případě, že je mladistvý shledán vinným trestným činem, za který zákon jinak uděluje doživotní odnětí svobody

- uložit mladistvému trest odnětí svobody nepřesahující v případě vraždy prvního stupně deset let resp. sedm let v případě vraždy druhého stupně
- uložit mladistvému další podmínky, jaké soud považuje za vhodné a v nejlepším zájmu mladistvého a veřejnosti.

Některé tresty umožňuje zákon alternativně nahradit. Např. pokutu může mladistvý úplně nebo částečně nahradit tím, že si získá zápočty za práci vykonanou v rámci programu pro tento účel ustanoveného viceguvernérem provincie.

U všech ukládaných trestů je důležité posouzení soudu, zda je ukládaný trest pro mladistvého vhodný a jaký vliv na něj bude mít.

1.2.4. Právní úprava v České republice – zákon o soudnictví ve věcech mládeže

1.2.4.1. Obecně

Jak již bylo uvedeno, do nabytí účinnosti ZSVM byla problematika trestní odpovědnosti a trestání mladistvých součástí trestního zákona. Řízení ve věcech mladistvých bylo upraveno v rámci trestního řádu. Od nabytí účinnosti ZSVM (tj. od 1.1. 2004) se však obě uvedené obecné normy trestního práva aplikují na případy posuzování trestní odpovědnosti, trestního řízení a trestání ve věcech mládeže pouze tehdy, nestanoví-li ZSVM jakožto zvláštní zákon něco jiného (ust. § 1 odst. 3 zákona). Tento *vztah speciality* má ZSVM i vůči dalším, mimotrestním předpisům, zejména k zákonu č. 359/1999 Sb. a k zákonu o rodině. Důvodem pro takový odlišný postup je, jak naznačeno výše, větší zranitelnost dítěte s ohledem na jeho nedospělost fyzickou i duševní (**Jelínek, 2003**).

Právní úprava ZSVM je zcela v souladu s českým ústavním pořádkem a mezinárodními úmluvami, jimiž je ČR vázána (jejich výčet viz výše). Ústavním východiskem právní úpravy je zejména hlava pátá a čl. 32 LZPS. Zákon č. 218/2003 Sb. představuje kombinaci hmotněprávní a procesní normy, neboť v části upravuje podmínky trestní odpovědnosti a trestání mládeže a v další části problematiku trestního řízení s mládeží (**Jelínek, Melicharová, 2004**). Právní úprava ZSVM zavedla několik zcela nových pojmů, jak je uvádí ust. § 2:

Provinění - trestný čin spáchaný mladistvým.

Čin jinak trestný - trestný čin spáchaný dítětem mladším 15 let.

Mladistvý - ten, kdo v době spáchání provinění dovršil 15. rok věku a nepřekročil 18. rok svého věku, přičemž nabytí zletilosti před 18. rokem věku, např. podle občanského zákoníku, je trestněprávně irelevantní.

Dítě mladší 15 let - ten, kdo v době spáchání činu jinak trestného nedovršil 15. rok věku.

Mládež - souhrnné označení pro mladistvé a děti mladší 15 let.

Opatření - výchovná, ochranná a trestní opatření dle ZSVM.

Soud pro mládež - zvláštní senát nebo předseda senátu nebo samosoudce okresního, krajského, vrchního nebo Nejvyššího soudu, příslušného vést řízení a rozhodovat ve věcech mládeže, upravených v ZSVM (ust. § 4 ZSVM – viz dále).

V ust. § 3 jsou upraveny základní zásady, které se uplatní v řízení v rámci soudnictví ve věcech mládeže. Jedná se např. o zásadu *zákazu retroaktivity zákona* k tíži pachatele (tj. zákaz aplikovat novou právní úpravu zpětně před okamžik její účinnosti), zásadu *ekonomie trestní represe* (chápe trestní opatření jako *ultima ratio* a umožňuje jejich užití pouze, pokud by jiným způsobem či opatřením nebylo možné dosáhnout účelu ZSVM), zásadu *adekvátnosti uloženého opatření* (tj. při ukládání opatření mládeži musí být přihlédnuto k osobnosti pachatele a povaze a stupni nebezpečnosti činu), zásadu *spolupráce orgánů činných podle ZSVM s příslušným orgánem sociálně-právní ochrany dětí*, zásadu *presumpce neviny* (osoba je nevinná, dokud jí vina není zákonným způsobem prokázána, blíže je tato zásada rozvedena v ust. §§ 52 až 54 ZSVM) nebo zásadu *včasného a rychlého projednání věci*, která vychází z filozofie, že pouze pohotová, jednoznačná a spravedlivá reakce na protiprávní jednání dítěte je nejlepší prevencí jeho dalšího delikventního jednání (Šámal a kol., 2004, s. 28-34; Jelínek, 2003).

1.2.4.2. Orgány činné podle zákona o soudnictví ve věcech mládeže

Podle ust. § 2 písm. f) ZSVM jsou orgány činnými v soudnictví ve věcech mládeže policejní orgány, státní zástupci a soudy pro mládež. Dle ust. § 36 ZSVM uvedené orgány spolupracují při své činnosti s příslušným orgánem SPOD a s Probační a mediační službou (dále též PMS). Působnost a pravomoc jednotlivých orgánů blíže vymezují zvláštní zákony.

Policie ČR

Působnost a činnost orgánů Policie ČR (dále též PČR) blíže vymezuje zákon č. 283/1991 Sb., o Policii České republiky, v platném znění. Ve struktuře Policie ČR

pracují specialisté zabývající se problematikou trestné činnosti mládeže nebo spáchané na mládeži, kteří by měli být styčnými osobami Policie ČR pro spolupráci nejen se sociálními pracovníky, ale i dalšími zainteresovanými subjekty. Práci specialistů upravuje zejména *Závazný pokyn policejního prezidenta č. 8 z 21.ledna 2002*, kterým se stanoví systém práce a postupy příslušníka Policie ČR při odhalování a dokumentování kriminality dětí a trestné činnosti páchané na mládeži. Pokyn podrobně upravuje činnost policejních specialistů při vyhledávání a vyšetřování trestné činnosti páchané na dětech a při zacházení s dětmi jako oběťmi, svědky nebo pachateli trestné činnosti. Detailně je upravena spolupráce PČR s orgány sociálně-právní ochrany dětí a se školami (**Špeciánová, 2003**).

Policejní orgán postupuje v trestním řízení podle ustanovení trestního řádu. Sám aktivně činí všechna potřebná opatření k odhalení skutečností nasvědčujících, že byl spáchán trestný čin (resp. provinění a čin jinak trestný) a ke zjištění pachatele. Také přijímá (trestní) oznámení o podezření, že byl spáchán trestný čin (ust. § 158 TŘ). Činí tak v rámci postupu před zahájením trestního stíhání jako prvního stadia trestního řízení a tzv. přípravného řízení (**Šámal a kol., 2002, s. 937**). Pokud všechny prověřované skutečnosti nasvědčují tomu, že byl spáchán trestný čin a je dostatečně odůvodněn závěr, že jej spáchala určitá osoba, rozhodne policejní orgán o zahájení trestního stíhání (ust. § 160 TŘ) podezřelého, kterému sdělí obvinění (proto se od toho okamžiku označuje jako “obviněný“), není-li namístě odložení věci kvůli trestní nedopovědnosti pachatele z důvodu nedostatku věku [ust. § 159a odst. 2 ve spojení s ust. § 11 odst. 1 písm. d) TŘ]. Následně policejní orgán předkládá věc státnímu zastupitelství, které postupuje podle ust. § 90 ZSVM o zahájení řízení s dítětem mladším 15 let. O zahájení trestního stíhání mladistvého je policejní orgán povinen bez zbytečného odkladu informovat též jeho zákonného zástupce, příslušný orgán SPOD a Probační a mediační službu (ust. § 60 ZSVM).

Státní zastupitelství

Postavení a působnost státních zástupců upravuje zákon č. 283/1993 Sb., o státním zastupitelství, v platném znění. Jejich činnost je pak podrobněji stanovena ve zvláštních zákonech (např. trestní řád, ZSVM). Státní zástupci jsou začleněni do struktury státních zastupitelství (dále též SZ), kterou tvoří Nejvyšší státní zastupitelství ČR, vrchní státní zastupitelství, krajská státní zastupitelství a okresní státní zastupitelství. Sídla státních zastupitelství a obvody jejich územní působnosti jsou shodná se sídly a obvody soudů.

Státní zátupitelství je v prvé řadě orgánem veřejné žaloby v trestním řízení podle TŘ, včetně řízení s mladistvými a dětmi mladšími 15 let podle ZSVM. Další jejich klíčovou činností je výkon dozoru nad dodržováním právních předpisů při výkonu vazby, trestu odnětí svobody, ochranného léčení, ochranné nebo ústavní výchovy.

Ve smyslu jednotlivých ustanovení ZSVM státní zástupce může v přípravném řízení např. uložit mladistvému účast v probačním programu, výchovnou povinnost, výchovné omezení, napomenutí s výstrahou nebo naopak navrhnout soudu změnu nebo zrušení uloženého výchovného opatření nebo upuštění od výkonu ochranné výchovy. Může také odstoupit od trestního stíhání mladistvého. Státní zástupce dále v přípravném řízení navrhuje prodloužení vazby mladistvého, ukládá orgánu SPOD resp. PMS vypracování *zprávy o osobních, rodinných a sociálních poměrech mladistvého*, věnuje zvýšenou pozornost výkonu dozoru, zejména dbá, aby policejní orgány zacházely s mladistvými ohleduplně (ust. § 59 ZSVM). Státní zástupce může podat stížnost proti rozhodnutí soudu pro mládež o odstoupení od trestního stíhání. Významná úloha náleží státnímu zastupitelství také v řízení ve věcech dětí mladších 15 let, kterého se účastní a kde podává soudu pro mládež návrh na uložení opatření trestně neodpovědnému pachateli.

Soudy

Základ moci soudní v ČR je položen Ústavou ČR, kde se v článku 81 uvádí, že moc soudní vykonávají nezávislé soudy. V podrobnostech je soustava a činnost soudů upravena zákonem č. 6/2002 Sb., o soudech, soudcích, přísedících a státní správě soudů a změně některých dalších zákonů, v platném znění. Soustavu soudů tvoří Nejvyšší soud ČR, Nejvyšší správní soud ČR, vrchní soudy, krajské soudy a okresní soudy.

ZSVM předpokládá v ust. § 2 písm. f) a § 4 existenci soustavy speciálních soudů pro mládež s tím, že jejich funkci budou plnit specializované senáty a samosoudci obecných soudů (**Šámal a kol., 2004, s. 23**). *Věcně příslušné* k projednávání provinění v prvním stupni jsou podle ust. § 16 TŘ (ve spojení s ust. § 1 odst. 3 ZSVM) *okresní soudy*. Okresní soud rozhoduje jako soud pro mládež v senátním složení, přičemž se skládá z předsedy senátu a dvou soudců. *Krajský soud* je věcně příslušný konat řízení v prvním stupni o trestných činech resp. proviněních, na které trestní zákon ve zvláštní části stanoví trest odnětí svobody, jehož dolní hranice činí nejméně 5 let nebo pokud za ně lze uložit výjimečný trest (ust. § 17 odst. 1 TŘ). O vybraných trestných činech, vyjmenovaných v ust. § 17 odst. 2 TŘ, rozhoduje krajský soud v prvním stupni i tehdy,

pokud je dolní hranice trestu odnětí svobody nižší než 5 let. Krajské soudy jako soudy prvního stupně rozhodují v senátech, tvořených předsedou senátu (soudcem) a dvěma přísedícími (laiky). V druhém stupni, jako soudy odvolací proti rozhodnutím okresních soudů, rozhodují krajské soudy rovněž v senátu, složeném z předsedy senátu a dvou soudců. O odvoláních proti rozhodnutím krajských soudů v prvním stupni rozhodují *vrchní soudy*, a to ve složení předseda senátu a dva soudci.

Pokud se jedná o *místní příslušnost*, tj. který konkrétní soud pro mládež v rámci určené věcné příslušnosti bude rozhodovat, stanoví se v ust. § 37 odst. 1 ZSVM, že řízení s mladistvým koná soud pro mládež, v jehož obvodu mladistvý bydlí, a nemá-li stálé bydliště, pak soud, v jehož obvodu se zdržuje nebo pracuje. Místně příslušným ke konání řízení s dítětem mladším 15 let dle ust. § 88 písm. c) OSŘ je rovněž soud, v jehož obvodu má dítě své bydliště.

Orgán sociálně - právní ochrany dětí

Ve smyslu ust. § 33 ZSPOD je orgánem SPOD, příslušným plnit stanovené úkoly na úseku soudnictví ve věcech mládeže, *obecní úřad obce s rozšířenou působností*. Jedná se o obecní úřad, který v rámci výkonu svěřené působnosti (tj. státní správy) podle zákona č. 128/2000 Sb., o obcích, v platném znění, vykonává další úkoly svěřené mu zvláštními zákony, tedy mj. i zákonem o soudnictví ve věcech mládeže. Okruh obcí s rozšířenou působností určuje Příloha č. 2 zákona č. 314/2002 Sb., o stanovení obcí s pověřeným obecním úřadem a o stanovení obcí s rozšířenou působností. Tyto obce se označují také jako *obce 3. typu* a převzaly v zásadě pravomoci bývalých *okresních úřadů* (tj. místních orgánů státní správy), které zanikly k 31.12. 2002 zákonem č. 147/2000 Sb., o okresních úřadech (ust. § 44) v rámci reformy státní správy a samosprávy. Činnost obcí s rozšířenou působností jako orgánů SPOD je tedy výkonem státní správy v rámci tzv. přenesené působnosti. Struktura orgánů SPOD je odlišná podle velikosti obce. V rámci obecního úřadu obce s rozšířenou působností je zpravidla zřízen *odbor sociálních věcí (a zdravotnictví)*, zahrnující mj. *oddělení sociálně-právní ochrany dětí* resp. *oddělení sociální prevence*, v jehož rámci působí buďto samostatní *kurátoři pro mládež* (z lat. *cura* – péče, starost, opatrovnictví; *curator* – opatrovník) anebo, v menších obcích, je skloubena funkce kurátora pro mládež a kurátora pro dospělé, případně též protidrogového koordinátora, v jedné osobě zaměstnance obce, zařazeného do obecního (resp. městského) úřadu. Vedle toho zejména v menších obcích dochází ke kumulaci práce kurátora pro mládež s dalšími agendami, jako např. zajišťování náhradní rodinné

péče, výkon funkce romského poradce apod. (**MPSV ČR, 2004**). Ve statutárních městech (jejich výčet obsahuje ust. § 4 zákona č. 128/2000 Sb., o obcích) existuje obdobná struktura v rámci magistrátu města.

ZSVM svěřuje orgánu sociálně-právní ochrany v oblasti soudnictví ve věcech mládeže celou řadu důležitých činností a práv - např. zjišťovat poměry mladistvého a vypracovávat o tom písemnou zprávu pro účely řízení (ust. §§ 55 a 56), účastnit se hlavního líčení s mladistvým resp. dítětem mladším 15 let (ust. §§ 54 a 91), činit návrhy a dávat vyslychaným v průběhu hlavního líčení otázky, pronést slovo k závěrečné řeči mladistvého (ust. § 64), obdržet opis rozsudku (ust. § 67), podat opravný prostředek proti rozhodnutí soudu pro mládež ve prospěch mladistvého (ust. § 72) atd.

Probační a mediační služba

Byla založena zákonem č. 257/2000 Sb., o Probační a mediační službě, v platném znění. Je součástí systému trestní justice a jejím hlavním posláním je vytvářet podmínky pro uplatnění alternativních postupů v trestním řízení. Za tím účelem provádí mediaci a probaci. Mediaci (z lat. *mediare* – být uprostřed) znamená mimosoudní řešení sporu mezi obviněným a poškozeným, směřující k urovnání konfliktu souvisejícího s trestním stíháním. Probace (z lat. *probare* - zkoušet, svěřovat, osvědčovat) vznikla jako alternativa k nepodmíněnému trestu odnětí svobody v polovině 19. století v USA. V kontinentální Evropě se vyvinula z klasického podmíněného odsouzení, které bylo poprvé uzákoněno koncem 19. století v Belgii a Francii. V právním smyslu znamená probace alternativní trestní sankci, umožňující podmíněný odklad trestu na zkušební dobu při současném stanovení určitých povinností (příkazů a zákazů) a podrobení odsouzeného dohledu, který vykonává právě probační úředník. V rámci výkonu dohledu je odsouzený pozitivně motivován, je mu poskytována individuální pomoc a je kontrolováno plnění soudně uložených povinností (**Rozum, Kotulan, Vůjtěch, 2000, s. 9; PMS, 2006a**).

PMS plní své úkoly prostřednictvím středisek, která působí v sídlech okresních soudů. Těžiště práce PMS spočívá v práci s klientem, jeho sociálním okolím a s poškozeným v přípravném řízení v rámci trestního řízení. PMS usiluje o alternativy potrestání pachatele či o uložení trestů nespojených s odnětím svobody (**Gajdoš, 2005**). Po odsouzení kontroluje odsouzeného ve zkušební době, zapojuje jej do výchovných programů, realizuje soudem uložený dohled apod. V rámci trestního řízení s mladistvými pachateli dle zákona č. 218/2003 Sb. Probační a mediační služba spolupracuje s ostatními

orgány na splnění výchovného účelu řízení (ust. § 36), účastní se hlavního líčení (ust. § 54), vypracovává podrobnou *zprávu o poměrech mladistvého* pro účely řízení a rozhodování (ust. § 56), sleduje a pomáhá mladistvému, aby vedl řádný život (ust. § 75) a zajišťuje plnění povinností v rámci uloženého dohledu (ust. § 80). V řízení ve věcech dětí mladších 15 let se úředník PMS účastní jednání o uložení opatření dítěti (ust. § 92 odst. 2) a provádí dohled, byl-li uložen (ust. § 93 odst. 4).

1.2.4.3. Mladiství jako pachatelé trestné činnosti

Trestní odpovědnost mladistvého za tzv. *provinění* vzniká, pokud v den spáchání trestného činu dovršil 15. rok věku (tzn. od počátku prvního dne následujícího po dni jeho 15. narozenin) a zároveň dosáhl takové rozumové a mravní vyspělosti, že dokáže rozpoznat nebezpečnost činu pro společnost (*složka rozpoznávací*) a ovládnout své jednání (*složka ovládací*) – ust. § 5 ZSVM. Stanovená hranice 15 let je obecně považována za věk, v němž již dítě dosáhlo takového stupně rozumové a mravní vyspělosti, že je za obvyklých okoností schopno si uvědomit protiprávnost svého jednání. Někdy se v této souvislosti hovoří o tzv. *mentálním věku*, který vyjadřuje celkovou rozumovou a bio-psycho-sociální vyspělost mladistvého a který nemusí být totožný s tzv. *matrikovým věkem* (Šámal a kol., 2004, s. 791). Nedostatek rozumové a mravní vyspělosti, který v konkrétním případě znamená trestní neodpovědnost dětského pachatele, není projevem duševní poruchy, ale důsledkem toho, že dospívání dítěte je proces, který neprobíhá u každého stejně. Vyžaduje se tedy, aby si mladistvý byl schopen uvědomit, že „dělá něco špatně“ a usměrnit odpovídajícím způsobem své chování (Šámal a kol., 2004, s. 45).

Kumulativní podmínkou pro vznik trestní odpovědnosti dle ust. § 6 odst. ZSVM je, vedle dosažení věkové hranice a rozumové a mravní vyspělosti, *stupeň nebezpečnosti provinění pro společnost*, který musí být *vyšší než malý* (u dospělých se požaduje stupeň *vyšší než nepatrný*). Soud posuzuje stupeň nebezpečnosti činu vždy v konkrétní situaci, hodnotí přitom všechny relevantní skutečnosti případu včetně osobnosti pachatele. Za spáchané provinění lze pak mladistvému uložit tzv. *opatření*, a sice v podobě *výchovného opatření, ochranného opatření* nebo *trestního opatření* (de facto trest pro dospělé podle trestního zákona) – viz dále.

Trestní řízení s mladistvým se zahajuje na základě sdělení obvinění mladistvému policejním orgánem, který o tom musí bez zbytečného odkladu informovat též jeho zákonného zástupce, příslušný orgán SPOD a středisko Probační a mediační služby (ust.

§ 160 TR ve spojení s ust. § 60 ZSVM). Mladistvý musí mít obhájce, a to již ve stadiu tzv. postupu před zahájením trestního stíhání (tzv. *nutná obhajoba* - ust. § 42 ZSVM). Orgány činné dle ZSVM jsou povinny s veškerou pečlivostí činit všechna šetření potřebná k objasnění příčin provinění, zjistit stupeň rozumového a mravního vývoje mladistvého, jeho poměry i prostředí, v němž žil a byl vychováván. Zjištěním poměrů mladistvého je pověřen příslušný orgán SPOD, případně též středisko PMS (ust. § 55 ZSVM). Pokud je třeba zjistit podrobněji informace pro další postup řízení a pro uložení nejvhodnějšího opatření, uloží předseda senátu a v přípravném řízení státní zástupce příslušnému orgánu SPOD (případně též středisku PMS), aby vypracoval podrobnou písemnou zprávu o osobních, rodinných a sociálních poměrech mladistvého (ust. § 56 ZSVM). Soud k ní následně přihlíží při svém rozhodování ve věci (ust. § 65 odst. 1 ZSVM). Při výslechu mladistvého musí orgány postupovat ohleduplně a šetřit jeho osobnost (ust. § 57 ZSVM). O konání hlavního líčení je třeba vyrozumět příslušný orgán SPOD. Hlavní líčení a veřejné zasedání nelze konat v nepřítomnosti mladistvého. Předseda senátu je povinen dbát, aby v průběhu celého hlavního líčení byly chráněny zájmy mladistvého a poškozeného (ust. § 64 ZSVM). Po provedení všech potřebných úkonů, zejména dokazování, soud pro mládež rozhodne ve věci samé. S nabytím právní mocí meritorního rozhodnutí (odsuzujícího nebo zprošťujícího) řízení s mladistvým končí, pokud neskončilo již v dřívější fázi, např. *odstoupením od trestního stíhání* státním zástupcem v přípravném řízení (ust. § 70 ZSVM).

Ustanovení ZSVM o řízení s mladistvými se nepoužijí v případech, kdy by trestní stíhání bylo zahájeno až po dovršení 19. roku věku mladistvého, bez ohledu na dobu spáchání provinění. Důvodem takové úpravy je, že v 19 letech, dle mínění zákonodárce, mladistvý již nepotřebuje procesních zvláštností zvláštního zákona (ZSVM).

1.2.4.4. Druhy opatření ukládaných mladistvým

Z větší části je toto téma upraveno v ZSVM, přičemž některá ustanovení čerpají z obecné trestněprávní úpravy pro dospělé, dané trestním zákonem. Do ZSVM byla úprava trestání mladistvých vyčleněna právě z trestního zákona, což znamenalo významný pokrok v přístupu k této problematice. ZSVM rozlišuje dva okruhy – *opatření ukládaná mladistvým* a *opatření ukládaná dětem mladším 15 let*. ZSVM upřednostňuje výchovné a nápravné působení na mladistvé a děti mladší 15 let před trestáním, které je naopak prioritní u dospělých. V rámci právní úpravy ZSVM zákonodárce zohlednil tělesný, duševní, mravní a sociální vývoj osobnosti, který u mládeže ještě není ukončen. Účelem

vzniku speciální právní úpravy nebylo shromáždit pouze výjimky týkající se trestání mladistvých, ale upravit problematiku trestní delikvence mládeže komplexně. Projednáním protiprávních činů dětí mladších 15 let resp. mladistvých působení na ně nekončí. Mělo by právě pokračovat i při výkonu trestu tak, aby si našli společenské uplatnění odpovídající jejich schopnostem a rozumovému vývoji a aby se předcházelo dalšímu páchání protiprávních činů (důraz na prevenci). Působení by mělo být směřováno i na odčinění újmy vzniklé spácháním protiprávního činu. Při ukládání opatření je nutné přihlížet k osobnosti dítěte, k jeho věku, rozumové a mravní vyspělosti, zdravotnímu stavu, osobním, sociálním a rodinným poměrům.

Účelem opatření dle ZSVM je, jak již bylo naznačeno výše, vytvoření podmínek pro správný sociální a duševní rozvoj mladistvého se zřetelem k dosaženému stupni rozumového a mravního vývoje, osobním vlastnostem, rodinné výchově a jeho ochrana před škodlivými vlivy (ust. § 9 ZSVM). Všechny druhy opatření dle ZSVM tvoří ucelený *monistický systém sankcí* (oproti *dualismu* v obecné právní úpravě pro dospělé v podobě trestů a ochranných opatření). Jejich prioritou není odplata, byť určité sankční prvky obsahují, ale především hledání způsobu, jak dětským pachatelům umožnit žít bez konfliktu se zákonem a jak obnovit narušené sociální a právní vztahy. Jde o model tzv. *restorativní justice* (Válková, Sotolář, 2000). Toto odlišné pojetí je vyjádřeno i novou terminologií, kdy namísto pojmu „trest“ se používá neutrálnější pojem „opatření“, lépe vystihující specifickou povahu společenské reakce na delikt mladistvého (Šámal a kol., 2004, s. 83). Vedle toho se uplatňují i četné alternativní postupy v trestním řízení s mladistvými – tzv. *odklony*, případně *upuštění od uložení trestního opatření*. Ust. § 10 ZSVM uvádí 3 druhy opatření, která lze mladistvému uložit, a to:

- a) výchovná opatření
- b) ochranná opatření
- c) trestní opatření.

1.2.4.4.1. Výchovná opatření

Výchovná opatření jsou nejmírnějším druhem v systému sankcí pro mladistvé. Jejich smyslem je, dle ust. § 15 odst. 4 ZSVM, usměrnit život mladistvého a tím podpořit a zajistit jeho výchovu. Druhy výchovných opatření jsou konkrétně uvedeny v ust. § 15 odst. 2 ZSVM a jedná se o:

- a) dohled probačního úředníka
- b) probační program

- c) výchovné povinnosti
- d) výchovná omezení
- e) napomenutí s výstrahou.

Výchovná opatření je možné uložit v případě, že bylo *upuštěno od trestního opatření* (ust. §§ 11 a násl.) nebo *podmíněně upuštěno od trestního opatření* (ust. § 14 ZSVM), pokud tím lze dosáhnout účelu ZSVM. Dovoluje-li to jejich povaha, mohou být uložena i vedle ochranného nebo trestního opatření. Ukládají se nejdéle na dobu současně stanovené zkušební doby v případě podmíněného odsouzení, resp. jsou-li ukládána samostatně nebo vedle jiného trestního či ochranného opatření, nejdéle na dobu tří let.

Již v průběhu trestního řízení může soud pro mládež a v přípravném řízení státní zástupce uložit výchovné opatření se souhlasem mladistvého, proti němuž se řízení vede. Souhlas je osobním úkonem mladistvého a podmínkou *sine qua non*. Požadavek souhlasu s přijetím výchovného opatření je odůvodněn tím, že se o něm rozhoduje před rozhodnutím o vině, je tedy nezbytné respektovat ústavní zásadu *presumpce nevinny* dle čl. 40 odst. 2 LZPS (Šámal a kol., 2004, s. 200). Takto lze uložit výchovné opatření nejdéle do pravomocného skončení trestního řízení. Mladistvý je oprávněn kdykoli v této době svůj souhlas odvolat. Prohlášení o odvolání souhlasu musí být adresováno soudu pro mládež nebo v přípravném řízení státnímu zástupci. Výkon výchovného opatření tím končí (ust. § 15 odst. 3 ZSVM).

Dohled probačního úředníka

Dohledem probačního úředníka se rozumí pravidelné sledování chování mladistvého v jeho rodině a způsobu výchovného působení rodičů na něj, kontrola dodržování uloženého probačního programu, výchovných povinností a omezení uložených mladistvému nebo vyplývajících ze zákona a jeho pozitivní vedení probačním úředníkem k životu v souladu se zákonem (ust. § 16 odst. 1 ZSVM, obdobně je v ust. §§ 26a a 26b TZ upraven dohled u dospělého pachatele). Dohledem pověří předseda senátu soudu pro mládež středisko Probační a mediační služby, v jehož obvodu mladistvý bydlí nebo se zdržuje (ust. § 80 odst. 1 ZSVM). V rámci probačního dohledu probační úředník navštěvuje mladistvého v bydlišti, ve škole, případně v zaměstnání a pak zpracovává zprávu pro soud, který dohled uložil. Ve zprávě je uveden průběh výkonu dohledu, dodržování uložených omezení a povinností, zhodnocení aktuální životní situace, rodinných a sociálních poměrů mladistvého.

Pokud mladistvý závažně nebo opakovaně poruší podmínky dohledu, probační úředník to bez zbytečného odkladu oznámí předsedovi senátu soudu pro mládež, který dohled uložil. Při méně závažném porušení může probační úředník udělit *výstrahu*. Výstrahu je možné udělit pouze dvakrát v průběhu jednoho roku.

Probační program

Pod toto výchovné opatření zahrnuje ust. § 17 ZSVM především program sociálního výcviku, psychologického poradenství, terapeutický program, program zahrnující obecně prospěšnou činnost, vzdělávací, doškolovací, rekvalifikační nebo jiný vhodný program k rozvíjení sociálních dovedností a osobnosti mladistvého. Probační program vypracovává probační úředník PMS ve spolupráci s mladistvým jako individuální program. Ten pak schvaluje ministr spravedlnosti a je zapsán do seznamu probačních programů, který vede Ministerstvo spravedlnosti ČR. Probační program může mít formu ambulantní, případně i ústavní. V rámci probačního programu mohou být, kromě výše uvedených činností k rozvíjení osobnosti mladistvého, také stanovena *omezení*, která mají vyloučit konflikt mladistvého se zákonem, podporovat vhodné sociální zázemí a vést k urovnání vztahů mezi mladistvým a poškozeným. Probační program je možné mladistvému uložit tehdy, je-li vhodný vzhledem k potřebám mladistvého a zájmům společnosti, je-li mladistvému poskytnuta dostatečná možnost seznámit se s obsahem probačního programu a pokud mladistvý souhlasí se svou účastí na něm (ust. § 17 odst. 2). Souhlas mladistvého je zde podmínkou *sine qua non*. Jestliže mladistvý způsobil svým proviněním škodu, obvykle se mu uloží, aby ji podle svých sil nahradil (ust. § 17 odst. 3). Tuto povinnost však nelze směřovat s povinností nahradit škodu, uloženou mladistvému v rámci tzv. *adhezního řízení* dle ust. § 228 TŘ (**Šámal a kol., 2004, s. 226**). O průběhu a ukončení probačního programu vypracuje probační úředník zprávu a předá ji soudu pro mládež nebo státnímu zástupci, který program uložil.

Výchovné povinnosti

V rámci výchovných povinností podle § 18 odst. 1 ZSVM, které jsou jedním z nejvýznamnějších prostředků působení na mladistvého provinilce a individualizace reakce na jeho trestnou činnost, může soud pro mládež a v přípravném řízení státní zástupce uložit mladistvému, aby např.:

- a) bydlel s rodičem nebo jiným dospělým, který je odpovědný za jeho výchovu

- b) jednorázově nebo ve splátkách zaplatil přeměřenou peněžitou částku na peněžitou pomoc obětem trestné činnosti, poskytovanou podle zákona č. 209/1997 Sb., o poskytnutí peněžité pomoci obětem trestné činnosti a o změně a doplnění některých zákonů, v platném znění
- c) vykonal bezplatně ve volném čase společensky prospěšnou činnost určitého druhu
- d) podrobil se léčení závislosti na návykových látkách (není ochranným léčením)
- e) podrobil se ve svém volném čase vhodnému programu sociálního výcviku, psychologickému poradenství, terapeutickému programu, vzdělávacímu, doškolovacímu, rekvalifikačnímu nebo jinému vhodnému programu k rozvíjení sociálních dovedností a osobnosti mladistvého, který není probačním programem.

Uvedený výčet výchovných povinností je demonstrativní. ZSVM nijak neomezuje okruh případů, v nichž lze mladistvému výchovné povinnosti uložit, ani nestanoví žádné obecné předpoklady pro jejich uplatnění. Ust. § 18 odst. 2 ZSVM stanoví pro *zaplacení přiměřené peněžité částky* podmínku, že bude uhrazena z vlastních prostředků mladistvého (např. vydělaných prací, získaných darem apod.). Podmínkou uložení *společensky prospěšné činnosti* je, že její výkon nenaruší přípravu mladistvého na budoucí povolání nebo výkon stávajícího zaměstnání. Společensky prospěšná činnost může být uložena na maximální dobu 4 hodin denně, 18 hodin týdně a 60 hodin celkem. Při ukládání některých výchovných povinností musí soud nebo státní zástupce přihlídnout ke zdravotnímu stavu mladistvého. Tento druh sankce může soud nebo státní zástupce uložit současně s dalšími výchovnými, ochrannými, ale i trestními opatřeními. Jedna z vhodných kombinací je uložení výchovných povinností současně s *podmíněným odsouzením k trestnímu opatření odnětí svobody*. Úspěšné absolvování některých z programů v rámci výchovné povinnosti je polehčující okolností při výměře trestního opatření podle § 25 odst. 1 ZSVM. Pokud by byla výchovná povinnost ukládána ve stadiu řízení před rozhodnutím ve věci samé, je k tomu potřeba souhlasu mladistvého (ust. § 15 odst. 3 ZSVM).

Výchovná omezení

Demonstrativní výčet druhů výchovných omezení je uveden v ust. § 19 odst. 1 ZSVM. Omezením lze mladistvému uložit, aby např. nenavštěvoval určité akce, nezdržoval se na určitém místě, neužíval návykové látky nebo neměnil bez předchozího oznámení probačnímu úředníkovi bezdůvodně svoje zaměstnání nebo místo svého pobytu. I u výchovných omezení, stejně jako v případě výchovných povinností, musí soud

pro mládež a v přípravném řízení státní zástupce přihlížet k tomu, aby jejich výkon nenarušil přípravu na budoucí povolání nebo výkon stávajícího zaměstnání.

Napomenutí s výstrahou

Napomenutí s výstrahou je nejmírnějším ze všech výchovných opatření ukládaných mladistvému. Je upraveno v ust. v § 20 ZSVM a spočívá v tom, že soud pro mládež a v přípravném řízení státní zástupce důrazně vytkne mladistvému protiprávnost jeho činu a zároveň ho upozorní na odpovídající důsledky, jež mu hrozí v případě páčání další trestné činnosti. Napomenutí s výstrahou je provedeno v přítomnosti zákonného zástupce mladistvého. Postih mladistvého, jemuž bylo vysloveno napomenutí s výstrahou, je možné přenechat jeho zákonnému zástupci, škole, kterou navštěvuje nebo výchovnému zařízení, v němž žije. Soud si v tomto případě vyžádá předem stanovisko školy nebo výchovného zařízení. O výsledku uloženého opatření jsou povinni zákonný zástupce, škola nebo výchovné zařízení vyrozumět soud. Poté se na mladistvého hledí, jako by nebyl odsouzen (tzv. *fikce zahlazení odsouzení*).

1.2.4.4.2. Ochranná opatření

Ochranná opatření mají zajistit ochranu společnosti, ale především pozitivně ovlivnit duševní, mravní a sociální vývoj mladistvého. Znamenají sice rovněž určitou újmu a omezení osobní svobody a práv mladistvého, jemuž byla uložena, tato újma však není jejich funkční složkou, nýbrž pouze nevyhnutelným účinkem (**Šámal a kol., 2004, s. 260**). Druhy ochranných opatření uvádí § 21 odst. 1 ZSVM. Jedná se o:

- ochranné léčení
- zabránění věci
- ochrannou výchovu.

Ochranná opatření mohou být uložena i osobě, která ještě nebyla uznána vinnou ze spáchání protiprávního činu. Stupeň nebezpečnosti činu není v přímé úměře k uloženému ochrannému opatření. Délka ochranných opatření je určena soudem a je jím i kontrolována. V případě nesplnění účelu má soud možnost trvání ochranného opatření prodloužit.

Ochranné léčení

Ochranné léčení je podrobněji upraveno v ust. § 72 TZ. Soud uloží *obligatorně* ochranné léčení mladistvému pachateli, který spáchal provinění ve stavu *zmenšené přičetnosti* resp.

pachateli činu jinak trestného, který není pro *nepříčetnost* trestně odpovědný a jeho pobyt na svobodě je nebezpečný. Soud dále může *fakultativně* uložit toto opatření mladistvému, který spáchal provinění ve stavu vyvolaném duševní poruchou (a v době spáchání činu nebyl nepřičetný) a jeho pobyt na svobodě je nebezpečný nebo který spáchal provinění pod vlivem návykové látky. Ochranné léčení může být uloženo i vedle trestního opatření anebo při upuštění od potrestání. Jsou-li ve věznici pro mladistvé k výkonu ochranného léčení dány podmínky, může předseda senátu nařídit, aby se vykonalo již během výkonu trestního opatření. Není-li ochranné léčení nařízeno k výkonu ve věznici pro mladistvé nebo nebylo vykonáno celé během trestního opatření odnětí svobody, vykonává se *ústavní formou* v léčebném (zdravotnickém) zařízení nebo *ambulantně* (Šámal a kol., 2004, s. 265).

Zabrání věci

Ve smyslu ust. § 73 TZ může soud uložit tuto sankci např. ohledně věci, které bylo užito ke spáchání trestného činu (např. zbraň, padělatelské náčiní), která byla určena ke spáchání trestného činu nebo kterou pachatel získal trestným činem (např. ukradená věc, peníze), pokud nelze odebrání věci řešit v rámci trestu (trestního opatření) *propadnutí věci*, protože pachatele nelze stíhat resp. odsoudit (např. pro nepřičetnost) nebo od jeho stíhání soud upustil.

Ochranná výchova

Účelem tohoto ochranného opatření, upraveného v ust. §§ 22, 23 a 82 až 87 ZSVM, je vhodnou výchovou odstranit resp. omezit možnost vzniku dalších, pro společnost nebezpečných následků dosavadní zanedbané výchovy a zároveň umožnit jedinci jeho další rozvoj, aby se mohl stát řádným občanem (Šámal a kol., 2004, s. 273). Soud pro mládež může ochrannou výchovu mladistvému uložit, pokud (ust. § 22 odst. 1 ZSVM):

- a) o výchovu mladistvého není náležitě postaráno a nedostatek řádné výchovy nelze odstranit v jeho vlastní rodině nebo v rodině, v níž žije
 - b) dosavadní výchova mladistvého byla zanedbána, nebo
 - c) prostředí, v němž mladistvý žije, neposkytuje záruku jeho náležité výchovy
- a nepostačuje uložení ústavní výchovy podle zákona o rodině. Uložení ochranné výchovy je tedy *subsidiární* k uložení *ústavní výchovy* podle ust. § 46 ZOR, čímž zákona dává

přednost ústavní výchově, která by měla méně zasahovat a omezovat osobní svobodu mladistvého (Šámal a kol., 2004, s. 273).

Ochrannou výchovu lze uložit vedle kteréhokoliv trestního opatření s výjimkou *vyhoštění*. Trvání ochranné výchovy je omezeno dosažením jejího účelu resp. věkem mladistvého. Ochrannou výchovu může soud nařídit v maximální délce do dovršení 18 let věku mladistvého. Vyžaduje-li to zájem mladistvého, může soud ochrannou výchovu prodloužit až do 19 let věku. Pokud nemůže mladistvý ihned nastoupit do výchovného zařízení, nařídí soud do doby zahájení výkonu ochranné výchovy *dohled probačního úředníka*. Ust. § 23 ZSVM umožňuje přeměnit ochrannou výchovu na ústavní výchovu a naopak. Výkon ochranné výchovy se zahajuje, na základě rozhodnutí předsedy senátu soudu pro mládež ve smyslu ust. § 82 ZSVM, v *diagnostickém ústavu*, který na základě výsledků komplexního vyšetření provede definitivní umístění mladistvého do příslušného typu výchovného zařízení, jak je upraveno zákonem č. 109/2002 Sb., o výkonu ústavní a ochranné výchovy ve školských zařízeních a o preventivně výchovné péči ve školských zařízeních (dále též ZVUV). Konkrétně se může jednat o *dětský domov se školou* nebo *výchovný ústav*.

Ochrannou výchovu jako jedno ze tří zákonem upravených opatření lze uložit i pachatelům mladším 15 let (viz dále).

1.2.4.4.3. Trestní opatření

Trestní opatření, stejně jako výchovná i ochranná opatření, musí naplňovat obecnou definici účelu opatření, jak je uvedena v ust. § 9 ZSVM. Zákon navíc stanoví zásadu, že trestní opatření lze použít pouze tehdy, jestliže zvláštní způsoby řízení a opatření, obnovující narušené sociální vztahy a přispívající k předcházení protiprávním činům, by zřejmě nevedly k dosažení účelu ZSVM (tj. k nápravě pachatele a zamezení páchaní dalších protiprávních činů). Uložení trestního opatření by mělo být v přímé úměře ke spáchanému provinění. Výčet trestních opatření je oproti výčtu trestů v trestním zákoně přizpůsoben zvláštnostem osoby mladistvých pachatelů. Při stanovení druhu a výše trestu se posuzuje konkrétní stupeň nebezpečnosti spáchaného činu, možnost nápravy pachatele a jeho poměry. Výkonem trestního opatření nesmí být ponížena lidská důstojnost (ust. § 24 odst. 2 ZSVM). Taxativní výčet druhů trestních opatření, která může soud uložit mladistvému za spáchané provinění, uvádí ust. § 24 odst. 1 ZSVM. Ust. § 11 připouští, za stanovených podmínek, možnost tzv. *upuštění od uložení trestního opatření*. Soud tak může učinit u mladistvého, který spáchal provinění menší společenské nebezpečnosti,

svého činu lituje a projevuje účinnou snahu o nápravu, pakliže lze očekávat, že projednání věci před soudem bez uložení trestního opatření postačí k jeho nápravě nebo se dopustil činu z neznalosti právních předpisů, odůvodněné jeho věkem a rozumovou vyspělostí, nebo soud přijal záruku za nápravu mladistvého od třetí osoby. Soud může současně mladistvého napomenout nebo přenechat postih jeho zákonnému zástupci nebo škole. Podle ust. § 12 ZSVM může soud upustit od uložení trestního opatření mladistvému také tehdy, pokud čin spáchal ve stavu vyvolaném duševní poruchou a soud pro mládež má za to, že ochranné léčení, které zároveň ukládá, zajistí nápravu pachatele lépe, nebo pokud bylo uloženo ochranné nebo výchovné opatření a trestního opatření již není třeba.

Jetliže soud považuje za potřebné sledovat chování mladistvého po určitou dobu, může *upustit od uložení trestního opatření podmíněně* (ust. § 14 ZSVM). Zároveň stanoví *zkušební dobu až na jeden rok* a současně může mladistvému uložit ochranné nebo výchovné opatření, směřující k tomu, aby vedl řádný život. Dále soud zpravidla uloží mladistvému povinnost nahradit škodu, kterou svým proviněním způsobil. Pokud mladistvý vedl ve zkušební době řádný život a vyhověl uloženým opatřením, vysloví soud, že se osvědčil; jinak rozhodne o uložení trestního opatření. Na mladistvého, u něhož bylo upuštěno od uložení trestního opatření, resp. který se osvědčil v případě podmíněného upuštění, se hledí, jako by nebly odsouzen.

Obecně prospěšné práce, zákaz činnosti, vyhoštění

Uvedené tři druhy trestních opatření jsou upraveny v ust. § 26 ZSVM. Opatření *obecně prospěšných prací* lze uložit v rozmezí od 50 do 200 hodin, tj. maximálně do poloviny trestní sazby uvedené v TZ pro dospělé (ust. § 45a odst. 1 TZ). Jedná se o typickou *alternativní sankci*, tj. nespojenou s odnětím svobody. Její podstatou je určitá pracovní povinnost, kterou mladistvý musí splnit osobně, ve svém volném čase, bezplatně a která musí vést k vytvoření užitečného výsledku, sloužícího širšímu okruhu lidí. ZSVM vyžaduje, před rozhodnutím o uložení tohoto opatření, zjištění stanoviska mladistvého, k němuž by měl následně přihlídnout. Současně s trestním opatřením může soud uložit i vhodné výchovné opatření.

Zákaz činnosti může soud uložit jen v případě, že to nenaruší přípravu na povolání mladistvého. Spočívá v zapovězení činnosti, v souvislosti s níž se mladistvý provinění dopustil (např. řízení motorového vozidla). Smyslem je přímo zabránit mladistvému

v dalším páčání trestné činnosti. Horní hranice nesmí překročit 5 let a také zde je možné současně uložit výchovné opatření.

Uložit trestní opatření *vyhoštění* z území České republiky lze vůči mladistvému, který není občanem České republiky ani nemá postavení uprchlíka nebo osoby s uděleným azylem, na dobu v rozmezí od 1 roku do 5 let (ust. § 26 odst. 3 ZSVM ve spojení s ust. § 57 TZ). Při ukládání vyhoštění musí soud přihlídnout k rodinným a osobním poměrům mladistvého a k tomu, aby tímto trestem nebyl vydán nebezpečí zpustnutí.

Peněžité opatření

Peněžité opatření dle ust. § 27 ZSVM je vhodným prostředkem k dosažení účelu trestního opatření zejména v případech, kdy se mladistvý dopustil provinění majetkové povahy, ať již se jednalo o získání neoprávněného prospěchu (např. krádež) nebo o nešetrnost k cizímu majetku (např. poškozování cizí věci). Je významnou alternativou krátkodobého trestu odnětí svobody a obdobou peněžitého trestu podle trestního zákona. Lze jej uložit mladistvému v rozmezí od 1.000,- do 500.000,- Kč. Zákonnou podmínkou uložení je, že mladistvý musí být buď výdělečně činný nebo jeho majetkové poměry musí uložení peněžitého opatření umožňovat, což využitelnost této sankce značně omezuje. Její výši je možné stanovit i denní sazbou, s přihlédnutím k dennímu výdělku, v rozmezí od 100,- do 1 000,- Kč na den po dobu 5 až 500 dnů. Zároveň soud určí celkovou sumu a způsob splácení. Při ukládání peněžitého opatření určuje soud také náhradní trestní opatření odnětí svobody až na 1 rok pro případ, že by částka nebyla ve stanovené lhůtě zaplácena. ZSVM dává mladistvému možnost vykonat uložené peněžité opatření nebo jeho zbytek formou obecně prospěšné činnosti v rámci probačního programu ve smyslu ust. § 17 ZSVM, zřízeného pro tento účel.

Peněžité opatření s podmíněným odkladem výkonu

ZSVM umožňuje v ust. § 28 podmíněně odložit výkon peněžitého opatření, uloženého podle ust. § 27 ZSVM, pokud se vzhledem ke všem okolnostem a osobnosti pachatele má za to, že účelu trestního opatření bude dosaženo i bez jeho vykonání nebo pokud soud přijme záruku za nápravu mladistvého od důvěryhodné osoby. Zároveň soud stanoví zkušební dobu v délce až tři roky; její běh začíná nabytím právní moci rozsudku. Vedle podmíněného odložení výkonu peněžitého opatření může soud uložit ještě výchovná opatření.

Pokud mladistvý, kterému bylo peněžité opatření podmíněně odloženo, vedl ve zkušební době řádný život a vyhověl uloženým podmínkám, vysloví soud pro mládež, že se osvědčil a uloženou povinnost k zaplacení peněžité částky mu promine. Poté se na mladistvého hledí, jako by nebyl odsouzen. V opačném případě soud rozhodne, že se peněžité opatření vykoná. Takto může rozhodnout již v průběhu zkušební doby (ust. §§ 29 a 30 ZSVM).

Propadnutí věci

Trestní opatření propadnutí věci se řídí ust. §§ 55 a 56 TZ a lze jej uložit např. ohledně věci, kterou pachatel užil ke spáchání trestného činu, která byla určena ke spáchání činu nebo kterou pachatel získal trestným činem. Propadlá věc se stává majetkem státu.

Odnětí svobody podmíněně odložené na zkušební dobu (podmíněné odsouzení)

Odnětí svobody podmíněně odložené na zkušební dobu s dohledem (probace)

Počátky těchto institutů byl spojeny se snahou uchránit mladistvé pachatele před vězením a s vytvářením zvláštních soudů mládeže na přelomu 19. a 20. století. Jednalo se o první skutečné alternativy k vězeňským trestům. Motivací k jejich zavedení bylo potlačení negativních účinků výkonu nepodmíněného trestu odnětí svobody na mladistvého odsouzeného, které mohly vést k opětovnému spáchání trestného činu (recidivě). Takovéto účinky podmíněné odsouzení zpravidla nemá. Podmíněně odsouzený mladistvý zůstává na svobodě, ve společnosti, není vytržen z rodinného a širšího prostředí, jehož výchovného působení lze, alespoň do určité míry, využít k jeho nápravě. Zejména to platí pro prvopachatele resp. příležitostné pachatele, kteří tak mají možnost prokázat, že když dostanou druhou šanci, budou se již chovat sociálně vhodným způsobem (**Rozum, Kotulan, Vůjtěch, 2000, s. 8-9**).

Podstata těchto trestních opatření dle ust. § 33 ZSVM tedy spočívá v tom, že soud sice vynese odsuzující rozsudek a uloží trestní opatření odnětí svobody, zároveň však jeho výkon odloží (přesněji řečeno promine jej) pod podmínkou, že odsouzený mladistvý bude ve stanovené zkušební době, která může činit 1 rok až 3 léta, vést řádný život a vyhoví uloženým podmínkám. V případě uložení *podmíněného odsouzení s dohledem* je navíc mladistvý během zkušební doby podroben kvalifikované kontrole ze strany probačního úředníka. Podmínky pro podmíněný odklad trestního opatření odnětí svobody obecně stanoví ust. § 58 TZ, podle něhož tak soud učiní, jestliže vzhledem k osobě mladistvého pachatele, zejména s přihlédnutím k jeho dosavadnímu životu a prostředí,

v němž žije, a k okolnostem případu, má důvodně za to, že účelu trestního opatření bude dosaženo i bez jeho výkonu. Zkušební doba slouží k výchovnému vlivu na mladistvého a k prokázání, zda lze dosáhnout účelu opatření bez uvěznění mladistvého. Vedle uvedených trestních opatření může soud uložit mladistvému *výchovná opatření*, např. *probační program*, *výchovné povinnosti* nebo *výchovná omezení*. Tato opatření mohou být stanovena na celou zkušební dobu nebo jen na její část. V případě, že během zkušební doby mladistvý neplní uložené podmínky pro podmíněné odložení odnětí svobody, nařídí soud výkon tohoto trestního opatření. Vzhledem k okolnostem případu a osobě mladistvého může soud, ve smyslu ust. § 33 odst. 2 ZSVM, ponechat podmíněné odsouzení přesto v platnosti, pokud zároveň uloží další povinnosti, např. stanoví dohled, prodlouží zkušební dobu až o dvě léta nebo uloží další výchovné opatření (např. dohled probačního úředníka, probační program apod.).

Odnětí svobody nepodmíněné

Nepodmíněné odnětí svobody je posledním a nejzávažnějším opatřením, které je možné uložit mladistvému (*ultima ratio*). Ukládá se až v případě, že by uložení jiného trestního opatření nevedlo k nápravě pachatele a k zamezení páčání dalších protiprávních činů (zásada *subsidiarity* trestního opatření odnětí svobody). Výjimečně, s ohledem na osobnost pachatele a okolnosti spáchaného činu, jej lze uložit i tzv. prvopachateli zvláště závažného provinění. Trestní sazby jsou v případě mladistvých sníženy na polovinu sazeb, stanovených v trestním zákoně, přičemž dolní hranicí činí maximálně 1 rok a horní hranice 5 let. V případech, kdy mladistvý spáchal provinění, ze které trestní zákon dovoluje uložit dospělému pachateli *výjimečný trest* a stupeň nebezpečnosti spáchaného provinění pro společnost je, vzhledem k *zvláště zavrženíhodnému způsobu provedení činu* nebo k *zvláště zavrženíhodné pohnutce* nebo k *zvláště těžkému a těžko napravitelnému následku, mimořádně vysoký*, může soud pro mládež uložit mladistvému odnětí svobody na 5 až 10 let, má-li za to, že by odnětí svobody v rozmezí nižším nepostačovalo k dosažení účelu ZSVM (ust. § 31 odst. 3 ZSVM).

V mimořádných případech může soud pro mládež trestní sazbu odnětí svobody snížit, a sice za podmínek ust. § 32 ZSVM a bez omezení daných ust. § 40 odst. 4 TZ. Lze tak učinit v případech, kdy vzhledem k okolnostem případu nebo k poměrům mladistvého má soud za to, že trestní sazby stanovené trestním zákonem by byly pro mladistvého nepřiměřeně přísné a splnění účelu trestního opatření je možné dosáhnout odnětím svobody s trestní sazbou pod dolní hranicí uvedenou v TZ. Takto snížit dolní

hranici trestní sazby může soud i v případě odsouzení mladistvého za *přípravu k provinění* nebo za *pokus provinění*.

Výkon trestního opatření odnětí svobody nepodmíněně, ve smyslu odkazu ust. § 76 ZSVM, upravuje zákon č. 169/1999 Sb., o výkonu trestu odnětí svobody, v platném znění. V případě mladistvých odsouzených se realizuje odděleně od ostatních odsouzených ve zvláštních *věznicích pro mladistvé* nebo zvláštních *odděleních pro mladistvé* v rámci věznic pro dospělé. V rámci věznice jsou mladiství rozdělováni do čtyř základních diferenciačních skupin A až D, které se liší obsahem a způsobem zacházení odpovídajícím potřebám žádoucí změny osobnosti mladistvého. Do skupiny A se zařazují odsouzení mladiství s charakteristikou osobnosti v normálu a pocházející z nevhodného výchovného prostředí, do skupiny B náleží pachatelé s naznačeným disharmonickým vývojem osobnosti, do skupiny C se zařazují pachatelé s poruchami chování a do skupiny D jsou umisťováni pachatelé s mentální retardací (**Šámal a kol., 2004, s. 727**).

1.2.4.5. Zvláštní způsoby řízení v trestních věcech mladistvých

Tímto pojmem se označují tzv. *odklony* jakožto alternativní způsoby řízení, které je možno použít v trestních věcech mladistvých, jen jestliže se podezření ze spáchání provinění jeví na základě prokázaných skutečností zcela důvodným a mladistvý je připraven nést odpovědnost za spáchaný čin, vypořádat se s jeho příčinami a přičinit se o odstranění škodlivých následků svého provinění (ust. § 68 ZSVM). Podle ust. § 69 ZSVM se jedná konkrétně o *podmíněné zastavení trestního stíhání, narovnání a odstoupení od trestního stíhání*.

Podmíněné zastavení trestního stíhání upravují ust. §§ 307 a 308 TR. Lze jej použít, jestliže se jedná o provinění s horní zákonnou sazbou trestu odnětí svobody nepřevyšující pět let, obviněný mladistvý se k činu doznal, nahradil škodu činem způsobenou, souhlasí s takovým vyřízením své věci a jestliže vzhledem k jeho osobě a s přihlédnutím k dosavadnímu životu a okolnostem případu lze takové rozhodnutí považovat za dostačující. V rozhodnutí o podmíněném zastavení trestního stíhání se stanoví zkušební doba v rozmezí šest měsíců až dva roky, během níž musí obviněný dodržovat uložená omezení a vést řádný život. Pokud mladistvý stanovené podmínky ve zkušební době poruší, v trestním řízení se následně pokračuje.

Narovnání jakožto další alternativu řešení trestní věci mladistvého upravují ust. §§ 309 až 314 TR. Soud a v přípravném řízení státní zástupce rozhodne o schválení

dohody o narovnání mezi pachatelem a poškozeným a o následném zastavení trestního stíhání, jestliže se jedná o provinění s horní zákonnou sazbou trestu odnětí svobody maximálně pět let, obviněný mladistvý se k činu dozná, uhradí poškozenému škodu činem způsobenou, složí na účet soudu resp. státního zastupitelství peněžitou částku určenou konkrétnímu adresátovi k obecně prospěšným účelům (např. obci nebo jiné právnické osobě na podporu vzdělání, kultury, vědy apod.) a jestliže takový způsob vyřízení věci lze považovat, vzhledem k povaze spáchaného činu, k míře, jakou byl jednáním mladistvého dotčen veřejný zájem, k osobě mladistvého a jeho osobním a majetkovým poměrům, za dostačující.

Odstoupení od trestního stíhání jako poslední způsob alternativního řešení trestné činnosti mladistvého je upraveno v ust. §§ 70 a 71 ZSVM a přichází v úvahu, pokud se jedná o provinění s maximální horní hranicí trestní sazby tři léta, neexistuje veřejný zájem na dalším stíhání mladistvého, potrestání není nutné k odvrácení mladistvého od páchaní dalších provinění a pokud lze takové rozhodnutí soudu pro mládež resp. v přípravném řízení státního zástupce důvodně považovat za dostačující. Pokračování trestního stíhání mladistvého není účelné zvláště tehdy, jestliže mladistvý úspěšně vykonal probační program nebo alespoň částečně nahradil způsobenou škodu (ust. § 70 odst. 3 ZSVM). Součástí rozhodnutí o odstoupení od trestního stíhání je i výrok o zastavení trestního stíhání pro daný skutek.

1.2.4.6. Děti mladší patnácti let jako pachatelé trestné činnosti

Řízení ve věcech dětí mladších 15 let upravuje hlava třetí ZSVM. Jedná se o svébytné občanské soudní řízení, charakterem tzv. *nesporné*. Vychází z právní úpravy *řízení ve věcech péče o nezletilé*, jak je obsažena v ust. § 176 a násl. OSŘ, s modifikacemi vymezenými v ust. §§ 89 až 95 ZSVM. Specifikem tohoto řízení je, že soud pro mládež v první fázi posuzuje, zda je dítě „vinno“ spácháním činu jinak trestného. V druhé fázi, k níž dojde pouze v případě, že se v první fázi prokáže „vina“, rozhoduje soud o užití adekvátních opatření dle ZSVM. Použití ustanovení o občanském soudním řízení má z hlediska práva svou logiku, neboť pokud dítě nemohlo z důvodu nedostatku věku spáchat trestný čin, nemůže ani řízení s ním být vedeno dle trestního řádu (**Jelínek, Melicharová, 2004**). Určité problémy však tato konstrukce činí v praxi (viz dále „Praktická část“).

Dítětem mladším 15 let rozumí ust. § 2 písm. c) ZSVM osobu, která v době spáchání činu nedovršila patnáctý rok věku, přičemž trestní odpovědnost vzniká až dnem

následujícím po dni, který se svým označením shoduje s datem jeho narození. To znamená, že pokud se dítě dopustí např. krádeže v den svých narozenin v kterýkoliv čas až do půlnoci, nebude trestně odpovědné (Šámal a kol., 2004, s. 791). Spodní věková hranice, od kdy lze vůči dítěti uplatnit postup dle ZSVM, není stanovena. V praxi je za obvykle přijímanou považována hranice 12 let, není však vyloučeno, aby opatření bylo uloženo i dítěti mladšímu. Rozhodující bude jeho rozumová a mravní vyspělost a rovněž charakter spáchaného činu (Šámal a kol., 2004, s. 792). Protiprávní činy pachatelů do 15 let věku mohou spočívat buď ve spáchání činu jinak trestného (upraveného ve zvláštní části trestního zákona) nebo jiného protiprávního činu (např. přestupku dle zákona č. 200/1990 Sb., o přestupcích, v platném znění).

Řízení podle hlavy třetí ZSVM není vedeno „proti dítěti“, ale v jeho zájmu. I když výsledek řízení v podobě uloženého opatření může znamenat pro dítě faktickou újmu a zásadně zasáhnout do jeho běžného života, nejde o trestní řízení a výsledkem tedy nemůže být potrestání dítěte. Řízení musí být vedeno citlivě, s cílem zjistit, zda se dítě skutečně dopustilo protiprávního jednání, majícího znaky trestného činu, zda si bylo vědomo protiprávnosti tohoto činu, v jakých rodinných a sociálních poměrech žije, s jakými problémy se potýká, co na něho má škodlivý vliv a jak jej lze motivovat ke změně chování (Šámal a kol., 2004, s. 814).

Řízení ve věcech dětí mladších 15 let se zahajuje buď na návrh státního zástupce nebo usnesením soudu pro mládež, a to i bez návrhu (ust. § 90 ZSVM). Místně příslušným ke konání řízení je soud pro mládež, v jehož obvodu má dítě své bydliště [ust. § 88 písm. c) OSŘ]. Účastníky řízení jsou, ve smyslu ust. § 91 ZSVM, nezletilé dítě, orgán SPOD, zákonní zástupci dítěte (tj. rodiče za podmínky, že jsou dle ust. § 31 ZOR nositeli rodičovské zodpovědnosti) a případně další osoby, o jejichž právech a povinnostech se má jednat. Účastníky řízení jsou dále státní zástupce (ovšem pouze v případě, že návrh na zahájení řízení podalo státní zastupitelství) a advokát jako opatrovník dítěte pro řízení. Příslušný orgán SPOD totiž v řízení nevystupuje ve funkci tzv. kolizního opatrovníka (ust. § 37 odst. 2 ZOR) jako v nesporných řízeních týkajících se nezletilých dětí podle části třetí hlavy páté OSŘ, neboť tuto úlohu přisuzuje ust. § 91 odst. 2 ZSVM právě advokátovi (Šámal a kol., 2004, s. 811). Ten je nezletilému dítěti obligatorně ustanovován soudem pro mládež, a to z důvodu nedostatku jeho procesní způsobilosti. Rodiče přitom nemohou své dítě v řízení zastupovat kvůli hrozícímu střetu zájmů. Povinností advokáta je chránit zájmy dítěte. Mělo by se jednat o advokáta, který je na problematiku nezletilých dětí alespoň do určité míry specializován, i když ZSVM

takový požadavek nestanoví. Dalšími osobami, účastníky se jednání resp. jeho částí, mohou být např. *znalec, svědci, tlumočník*. Soud pro mládež je povinen povolit účast na jednání *úředníkovi Probační a mediační služby*, a to i s přihlédnutím k tomu, že se zpravidla podílí na výkonu uloženého opatření.

K opatrování důkazů jako podkladů pro rozhodnutí mohou sloužit všechny prostředky, jimiž lze zjistit stav věci (ust. § 125 OSŘ). Půjde např. o výsledky svědků, znalecké posudky, různé listiny a také výsledky účastníků, zejména výsledky dítěte, s kterým je řízení vedeno. ZSVM v ust. § 92 odst.1 připouští možnost upustit od výsledku dítěte, pokud je jeho jednání, v němž je spatřován čin jinak trestný, spolehlivě prokázáno jiným způsobem, tj. jinými uvedenými důkazními prostředky. Názor dítěte ve věci však musí být dle ZSVM zjištěn vždy, buď výsledkem dítěte nebo prostřednictvím jeho rodičů či kurátora pro mládež (ust. § 100 odst. 3 OSŘ).

Ústní jednání před soudem v rámci řízení s dítětem mladším 15 let je zásadně *neveřejné*, ledaže by soud v konkrétním případě, zejména z výchovných důvodů, účast veřejnosti připustil. Tímto ustanovením § 92 odst. 2 zákon sleduje zájem na ochraně dětí a na zajištění jejich nápravy, na omezení jejich psychických otřesů a odstranění všech negativních vlivů spojených s nadměrnou pozorností veřejnosti. Současně přitom jde i o ochranu soukromí a osobnosti dětí, eliminaci difamujících vlivů a vyloučení rušivých projevů zaujatosti, škodolibosti, senzacechtivosti, falešných sympatií nebo naopak solidarity ze strany přítomných na adresu dětí (**Šámal a kol., 2004, s. 823**).

Výsledkem řízení s pachatelem mladším 15 let je zpravidla uložení jednoho nebo více opatření, k nimž patří *dohled probačního úředníka, zařazení do terapeutického, psychologického nebo jiného výchovného programu a ochranná výchova* (podrobněji k jednotlivým opatřením viz dále). Uvedená opatření představují základní formu hmotněprávní reakce na čin jinak trestný a jsou jeho právním následkem (**Šámal a kol. 2004, s. 836**). Dospěje-li však soud pro mládež k závěru, že dítě mladší 15 let je, vzhledem zjištěným skutkovým okolnostem, pachatelem činu jinak trestného a zároveň projednání tohoto činu před soudem nebo státním zástupcem splnilo svůj výchovný účel a není třeba přijímat žádné z uvedených opatření, může ve smyslu ust. § 93 odst. 7 ZSVM *upustit od uložení opatření*. Řízení tím meritorně skončí. Rozhodnout o upuštění od uložení opatření může pouze soud pro mládež. ZSVM totiž vylučuje, aby tak učinil kdokoliv jiný, např. státní zástupce, byť by dospěl k závěru, že takový postup je, po projednání činu před ním, namístě. Pokud by soud pro mládež došel k závěru, že se skutek nestal nebo že se jej dopustil někdo jiný než dítě, vůči němuž návrh na uložení

opatření směřoval, návrh státního zastupitelství usnesením zamítne (**Šámal a kol., 2004, s. 854 - 855**). Tento nástroj je obdobou institutu *upuštění od uložení trestního opatření* dle ust. §§ 11 a 12 ZSVM v řízení s mladistvými.

ZSVM v ust. § 95 dále řeší specifickým způsobem hrazení nákladů řízení s pachatelem mladším 15 let, které vznikly advokátu v souvislosti s výkonem funkce opatrovníka. Jedná se konkrétně o *odměnu, náhradu hotových výdajů a náhradu za promeškaný čas*, ve výši a za podmínek upravených vyhláškou č. 177/1996 Sb., o odměnách advokátů a náhradách advokátů za poskytování právních služeb, v platném znění. Tyto náklady je advokátovi povinen uhradit stát. Pouze v odůvodněných případech může soud pro mládež přiznat státu náhradu jím uhrazených nákladů proti dítěti, jeho zákonným zástupcům (zpravidla rodičům) nebo některým dalším osobám. Podmínkou takového rozhodnutí soudu ovšem je, že to po uvedených osobách lze *spravedlivě žádat* a současně *odůvodňují-li to jejich majetkové poměry*. Soud se tedy musí zabývat okolnostmi, za nichž se dítě dopustilo činu jinak trestného, motivy a povahou tohoto jednání, osobnostními charakteristikami a sociálními poměry dítěte a v kontextu uvedených hledisek zvážit, zda lze po dítěti úhradu spravedlivě požadovat. Aktuálnější může být uložení povinnosti úhrady nákladů ve vztahu k rodičům dítěte, zvláště pokud právě oni výrazně přispěli k rozvratu sociálních a rodinných poměrů dítěte a umožnili mu tak, byť nepřímo, spáchat čin jinak trestný (**Šámal a kol., 2004, s. 863**).

1.2.4.7. Druhy opatření ukládaných dětem mladším patnácti let

Právní úprava zákona č. 218/2003 Sb. vychází z toho, že při jednání s dětmi mladšími 15 let resp. s mladistvými se musí, s přihlédnutím k jejich věku a duševní vyspělosti, postupovat tak, aby nedošlo k narušení jejich psychiky a riziko jejich stigmatizace bylo sníženo na nejmenší možnou míru. Řízení ve věcech mládeže musí probíhat tak, aby s ohledem na věk dětí nebyl ohrožen jejich další duševní a sociální vývoj, stíhané činy a jejich příčiny byly náležitě objasněny a za jejich spáchání vyvozena odpovědnost podle zákona. Řízení je přitom třeba vést tak, aby působilo k předcházení trestné činnosti (**Šámal a kol., 2004**).

Pokud se dítě mladší 15 let dopustí činu jinak trestného, může mu soud pro mládež uložit, na návrh státního zastupitelství, tzv. *opatření* v podobě *dohledu probačního úředníka, zařazení do vhodného výchovného programu* nebo *ochrannou výchovu*, a sice zpravidla na základě výsledků předchozího pedagogicko-psychologického vyšetření (ust.

§ 90 odst. 1 a 93 odst. 1 ZSVM). Při ukládání opatření soud dbá na výchovné působení na dítě a sleduje taktéž preventivní účinek opatření.

Dohled probačního úředníka

Podstatou *dohledu probačního úředníka* [ust. § 93 odst. 1 písm. a) ve spojení s ust. § 16 a § 80 ZSVM] je konstruktivní metoda převýchovy a jiného pozitivního ovlivňování chování dítěte mladšího 15 let. Jde o opatření, které je využíváno i u mladistvých pachatelů. Účelem dohledu je sledování a kontrola chování dítěte, zaměřená na zajištění ochrany společnosti a snížení možnosti opakování trestné činnosti a dále odborné vedení a pomoc dítěti s cílem zajistit, aby v budoucnu vedlo řádný život. Probační činnost by přitom neměla začínat až výkonem vlastního probačního dohledu, ale v optimálním případě již před meritorním rozhodnutím soudu. Dohled probačního úředníka by měl plnit dvě funkce – kontrolovat po určitou dobu chování dítěte a zároveň mu pomáhat při řešení jeho aktuální životní situace a odborně jej vést k životu bez konfliktu s právními normami (Šámal a kol., 2004, s. 840). V ostatním platí, co bylo uvedeno výše k tomuto opatření pro mladistvé.

Zařazení do terapeutického, psychologického nebo jiného vhodného výchovného programu ve středisku výchovné péče

V ust. § 93 odst. 1 písm. b) uvádí zákon další možné opatření pro děti do 15 let věku. Povahou je blízké výchovné povinnosti, spočívající v povinnosti podrobit se ve volném čase vhodnému programu probačního typu dle ust. § 18 odst. 1 písm. g) ZSVM, a sice v podobě *výchovného programu*, přičemž příkladmo uvádí *program terapeutický* a *program psychologický*. Pojítkem všech těchto programů je, že mohou být realizovány výlučně *středisky odborné péče*, působícími na základě zákona č. 109/2002 Sb. Blíže je jejich činnost reglementována vyhláškou č. 458/2005 Sb., kterou se upravují podrobnosti o organizaci výchovně vzdělávací péče ve střediscích výchovné péče, v platném znění. Střediska poskytují speciálně-pedagogickou péči a psychologickou pomoc dětem s rizikem či projevy poruch chování a negativních jevů v sociálním vývoji a dětem propuštěným z ústavní výchovy. Ve smyslu uvedené vyhlášky pak střediska vypracovávají a uskutečňují speciální výchovné programy, a sice v rámci *preventivně výchovné činnosti*, která je poskytována formou *ambulantních, celodenních* nebo *internátních služeb*. Před zařazením do programu by dítě mělo absolvovat pedagogicko-psychologické vyšetření. Důležité je, aby stanovení povinnosti účastnit se určitého

programu bylo podloženo zájmem dítěte o takové řešení jeho problémů (**Šámal a kol., 2004, s. 841**).

Ochranná výchova

Ochranná výchova představuje nejvýraznější zásah do poměrů dítěte, svým způsobem blízký odnětí svobody. Soud ji *obligatorně* uloží vždy, pokud dítě spáchalo čin (např. vražda), za který lze jinak podle zvláštní části trestního zákona uložit *výjimečný trest* a v době spáchání dovršilo dvanáctý rok, avšak nepřekročilo patnáctý rok svého věku (ust. § 93 odst. 2 ZSVM). Výjimečným trestem se rozumí, ve smyslu ust. § 29 odst. 1 TZ, jednak trest odnětí svobody od 15 do 25 let, jednak na doživotí. *Fakultativně* lze uložit ochrannou výchovu dítěti mladšímu 15 let, odůvodňuje-li to povaha spáchaného činu jinak trestného a je-li to nezbytně nutné k zajištění jeho řádné výchovy (ust. § 93 odst. 3 ZSVM). Ochranná výchova je opatřením, použitelným i v trestním řízení ve věcech mladistvých (ust. §§ 22 a násl. ZSVM). Při opatrování podkladů pro rozhodnutí o uložení ochranné výchovy by měl soud spolupracovat s orgánem SPOD, případně i školou dítěte a úředníkem PMS, a vyžádat si od nich podrobné reference o dítěti, zejména zjištění jeho dosavadního výchovného prostředí, vlivu rodiny, školy a blízkého sociálního okolí na jeho chování, jakož i charakterových a morálních vlastností osob, s nimž se stýká. Vždy je třeba zkoumat také povahové vlastnosti dítěte. K tomu je zpravidla potřebné pedagogicko-psychologické vyšetření (**Šámal a kol., 2004, s. 843**).

Ochrannou výchovu lze uložit, nepostačuje-li v daném případě uložení *ústavní výchovy* dle ZOR (ust. § 22 odst. 1 ZSVM per analogiam). Základním rozdíl mezi oběma opatřeními spočívá v režimu zařízení, kde je ústavní resp. ochranná výchova vykonávána. Zpravidla je ochranná výchova ukládána dětem ve věku blízkém patnácti let, které se opakovaně dopouštějí činnosti, která by jinak byla trestná a kdy péče ve vlastní resp. v náhradní rodině byla nedostatečná. V rámci působení opatření v podobě uložené ochranné výchovy by mělo jít o pomoc dítěti a jeho rodině, nikoliv pouze o represí. V případě rozhodování o uložení fakultativní ochranné výchovy by soud měl vždy zvažovat, zda není namístě právě ústavní výchova dle ZOR. Umístění dítěte do ochranné (i ústavní) výchovy nezbavuje rodiče vyživovací povinnosti (**Šámal a kol., 2004, s. 844**).

Ochranná výchova se vykonává ve zvláštních výchovných zařízeních, jak je upravuje zákon č. 109/2002 Sb., zpravidla v *dětském domově se školou* (ust. § 13 ZVUV)

nebo ve *výchovném ústavu*, jedná-li se o dítě se závažnými poruchami chování (ust. § 14 ZVUV).

1.2.4.8. Ochrana soukromí mládeže v řízení

Zákon č. 218/2003 Sb. přistupuje k mladistvým jako k dosud nevyzrálým dospívajícím jedincům s vyvíjející se hodnotovou stupnicí, často psychicky labilním, snadno manipulovatelným a zranitelným. Proto v ustanoveních §§ 52 až 54 zásadně omezuje přístup osob, nedotčených stíhanou trestnou činností a nepodílejících se na jejím řešení, k informacím o vedeném trestním řízení, o osobě mladistvého a o dalších zúčastněných osobách. Činí tak právě s ohledem na věk a rozumovou a mravní vyspělost mladistvých a ve snaze eliminovat jejich stigmatizaci z probíhajícího řízení, zdůrazňujícíe přitom ústavní zásadu presumpce nevinu (**Šámal a kol., s. 518**).

Ust. § 52 ZSVM stanoví, že až do pravomocného skončení trestního stíhání mohou *orgány činné v řízení zveřejňovat* (tj. zejména tiskem, televizí, na internetu apod.) jen takové informace, kterými nebude ohroženo dosažení účelu trestního řízení a které jsou v souladu s požadavkem ochrany osobnosti a osobních údajů mladistvého i jiných zúčastněných osob (tj. např. i poškozeného nebo svědka). Rozsah zákazu informací, pokud jde o okruh informací a osob, kterých se dotýká, je konkretizován v ust. § 53 ZSVM. Podle jeho dikce *nikdo nesmí jakýmkoliv způsobem zveřejnit žádnou informaci*, obsahující jméno a příjmení mladistvého nebo jakoukoliv jinou informaci, umožňující jej identifikovat. Takovou informací může být například údaj o bydlišti, datu narození, věku či podobě mladistvého, ale také popis okolností případu s uvedením detailů, které mohou umožnit ztotožnění osoby mladistvého. *Zveřejněním* je míněno jednání, které je způsobilé učinit obsah informace přístupným většímu počtu osob, nemusí se tedy nutně jednat pouze o zveřejnění prostřednictvím sdělovacích prostředků, nýbrž *jakýmkoliv způsobem a kýmkoliv* (**Šámal a kol., 2004, s. 527**). Uvedené ustanovení chrání pouze mladistvého (resp. pachatele mladšího 15 let – viz níže), tedy nikoliv např. svědky či poškozeného.

V ust. § 54 jsou výše uvedená omezení o publikování informací upravena ve vztahu k hlavnímu líčení a veřejnému zasedání, které se v trestních věcech mladistvých koná zásadně s *vyločením veřejnosti*. Uplatňuje se v něm tedy přesně opačný princip než v trestních věcech dospělých. Zákon vypočítává okruh osob, které mohou být při jednání přítomny. Vedle mladistvého jde o obhájce, rodiče, příbuzné v linii přímé (tj. např. prarodiče), sourozence, manžela nebo druha, poškozeného a jeho zmocněnce,

svědky, znalce, tlumočníky, orgán SPOD, úředníka PMS a zástupce školy nebo výchovného zařízení. Pouze pokud to obžalovaný mladistvý sám navrhne, může se hlavní líčení a veřejné zasedání konat za účasti veřejnosti, tj. dalších osob, v předchozí větě neuvedených. Vyloučení veřejnosti v trestním řízení s mladistvými představuje zákonnou výjimku z ústavní zásady *veřejného projednávání věci před soudem*, zakotvené v čl. 96 odst. 2 Ústavy ČR resp. čl. 38 odst. 2 LZPS. Zákon dále v ust. § 54 odst. 2 výslovně zakazuje publikovat jakýmkoliv způsobem jakékoliv informace o průběhu hlavního líčení, na jejichž základě by mohl být mladistvý ztotožněn, včetně textů a vyobrazení týkajících se jeho totožnosti. Toto ustanovení se uplatní zejména tehdy, bude-li se na základě souhlasu mladistvého hlavní líčení konat veřejně. Rozsudek se však vyhláší vždy veřejně, tzn. nebrání se nikomu, aby se vyhlášení osobně zúčastnil. Odsuzující rozsudek lze i uveřejnit ve sdělovacích prostředcích, ovšem pouze bez uvedení jména a příjmení mladistvého, případně dalších skutečností (ust. § 54 odst. 3 ZSVM). Zákon tímto sleduje omezení negativních vlivů na psychiku odsouzeného mladistvého, pramenících z publicity projednávaného případu a tlaku veřejného mínění (**Šámal a kol., 2004, s. 539**).

Ve smyslu ust. § 93 odst. 3 ZSVM platí výše uvedené zásady i pro řízení s pachateli mladšími 15 let. Z celospolečenského hlediska je zájem na utajení skutečností, týkajících se dětí mladších 15 let, vyšší než v případě mladistvých pachatelů provinění, a to s ohledem na nevyzrálost těchto dětí a na možné nepříznivé důsledky, které by zveřejnění mohlo do budoucna mít (**Šámal a kol., 2004, s. 858**). Ustanovení § 94 ZSVM výslovně stanoví, že výsledek tohoto řízení je možné uveřejnit ve sdělovacích prostředcích jen po právní moci rozhodnutí o skončení řízení a bez uvedení jména a příjmení dítěte a dalších účastníků.

Poruší-li fyzická osoba shora uvedená pravidla a zveřejní informaci o řízení s mladistvým resp. osobou mladší 15 let v rozporu s ust. §§ 52 až 54 ZSVM, dopustí se přestupku ve smyslu ust. § 26 zákona č. 200/1990 Sb., o přestupcích, v platném znění, za což jí může být uložena pokuta až do 50 000,- Kč.

PRAKTICKÁ ČÁST

2. Cíl a metodika předvýzkumu

Cílem předvýzkumu bylo:

- formulovat cíle hlavního výzkumu
- formulovat návodné otázky pro rozhovory, vedené s kurátory pro mládež, soudci a úředníky Probační a mediační služby

V rámci předvýzkumu a k dosažení jeho cílů byly vedeny *rozhovory* se čtyřmi kurátory pro mládež a jedním soudcem pro mládež, působícím při okresním soudu. Respondenti byli osloveni na základě osobních kontaktů autora práce.

Další použitou metodou byla *analýza dokumentů*, technika *obsahové analýzy*, která sloužila k hlubšímu seznámení se zkoumanou problematikou. Ze spisové dokumentace orgánů sociálně-právní ochrany byly vytvořeny čtyři *případové studie* (case studies), sloužící k poznání, co vše činnost zúčastněných subjektů v oblasti sociálně-právní ochrany dětí, které se dopustily trestné činnosti, obnáší, a především ke splnění cílů předvýzkumu. V případové studii jde totiž o detailní studium jednoho nebo několika málo případů, o zachycení jejich složitosti a popis vztahů v jejich celistvosti (**Hendl, 2005, s. 104**).

Přístup do spisové dokumentace byl autorovi této práce umožněn po písemném závazku mlčenlivosti a naprosté anonymizace veškerých osobních a citlivých údajů.

3. Výsledky předvýzkumu

Na základě provedených rozhovorů a analýzy dokumentů byly formulovány tyto dva cíle výzkumu práce:

- *zjistit, zda platná právní úprava sociálně-právní ochrany dětí, které se dopustily provinění resp. činu jinak trestného, je potřebná a plní svůj účel, kterým je:*
 - *předcházet a zamezovat dalšímu páchání těchto činů*
 - *přispět k nápravě osobnosti nezletilého pachatele a k jeho návratu k životu neprovázenému trestnou činností*
- *na základě poznatků, získaných z aplikační praxe osob zabývajících se sociálně-právní ochranou dětí, které se dopustily trestné činnosti, vytvořit soubor námětů a doporučení na změny platné právní úpravy, z níž vycházejí postupy realizované příslušnými orgány.*

V rámci předvýzkumu byly dále formulovány a ověřeny následující návodné polootevřené otázky pro rozhovory s kurátory pro mládež. Obdobné otázky, pouze adekvátně přizpůsobené profesi respondentů, byly formulovány pro rozhovory se soudci a úředníky Probační a mediační služby:

- Jaký je Váš názor na
 - počet nástrojů, které mohou užít orgány, provádějící sociálně-právní ochranu ve vztahu k nezletilým pachatelům trestné činnosti, podle zákona č. 218/2003 Sb., a
 - na účinnost těchto zákonných nástrojů?

Jak jsou jednotlivé nástroje v praxi využívány?

- Jaký je Váš názor na personální zajištění orgánů sociálně-právní ochrany dětí, pokud se týká počtu a vzdělání kurátorů?
- Jak hodnotíte Vaši spolupráci a komunikaci s orgány činnými podle zákona č. 218/2003 Sb. (tj. Policií ČR, státními zástupci a soudy) a s Probační a mediační službou?
- Myslíte si, že by bylo vhodné snížit věkovou hranici trestní odpovědnosti? Pokud ano, na kolik a proč?
- Plní, podle Vašeho názoru, platná právní úprava sociálně-právní ochrany dětí, které se dopustily trestné činnosti, tj. zákon č. 218/2003 Sb., o soudnictví ve věcech mládeže, ve spojení se zákonem č. 359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí, svůj účel a je potřebná?

- Odhadněte, prosím, procentuelně poměr nezletilých pachatelů trestné činnosti, kteří byli v rámci působení sociálně-právní ochrany napraveni (tj. přestali páchat trestnou činnost) a nezletilých pachatelů, kteří se i nadále opakovaně až do dosažení 18 let věku dopouštěli trestné činnosti.
- Uveďte, prosím, v čem spatřujete hlavní přednosti (klady) resp. nedostatky (zápory) právní úpravy zákona č. 218/2003 Sb. Co byste Vy sám/sama na právní úpravě dané zákonem č. 218/2003 Sb. změnil/a?

Z důvodu potřeby bližšího seznámení se zkoumanou problematikou byly analýzou dokumentů vytvořeny následující případové studie:

Případová studie 1

V době prvního kontaktu s orgánem SPOD v lednu 2002 bylo nezletilému 12 let. V té době probíhalo rozvodové řízení jeho rodičů. Soud svěřil nezletilého do společné výchovy rodičů, kteří žili ve společné domácnosti i po rozvodu. Další sociální kontakt se uskutečnil až o několik let později, a to z podnětu otce, který sám oslovil orgán SPOD se žádostí o pomoc při řešení problémů syna. Nezletilému bylo v té době již 16 let a navštěvoval střední odborné učiliště. Byl ve střídavé výchově svých rodičů. Matka byla znovu provdána a žila s novým manželem. Z podnětu otce se v dubnu 2005 uskutečnil pohovor nezletilého s kurátorem za účasti jeho rodičů a psychologa. Bylo zjištěno, že nezletilý má značné problémy s množstvím neomluvených hodin ve škole, v době vyučování chodí s kamarády mimo budovu školy pít alkohol a kouřit - dokonce snad i marihuanu. Byl učiněn závěr, že chování mladistvého bude nadále sledováno. Psycholog doporučil rodičům zvážit přestup nezletilého na jinou školu. O měsíc později se uskutečnil další pohovor s kurátorem pro mládež ve stejném složení. Bylo shledáno, že chování nezletilého se zlepšilo, již nemá neomluvené hodiny. Chodil však pozdě domů a chyběl mu respekt z autorit. Mladistvý byl, po dohodě rodičů, svěřen do výlučné péče matky, neboť střídavá péče se neosvědčila. V září 2005 podala škola, na žádost orgánu SPOD, zprávu, která kladně hodnotila chování nezletilého ve škole a konstatovala zlepšení jeho prospěchu. V říjnu 2005 se matka dostavila k orgánu SPOD, aby oznámila, že syn není již několik dní doma a nenachází se ani u otce, ani ve škole. Ještě téhož dne matka telefonicky oznámila orgánu SPOD, že otec syna našel v internetové kavárně a odvezl jej domů. Důvodem útěku z domova mohl prý být rozchod s dívkou a odcizení několika tisíc korun matce. Za této situace doporučil kurátor pro mládež, po poradě s psychologem, s nezletilým a jeho rodiči, dobrovolný jednoměsíční pobyt nezletilého

v diagnostickém ústavu, kam nezletilý následně nastoupil. Po návratu domů se uskutečnil pohovor u psychologa za účasti nezletilého, jeho rodičů a kurátora. Opět byly řešeny pozdní příchody domů a kouření marihuany. Na dalším pohovoru u psychologa v lednu 2006 bylo konstatováno zlepšení chování nezletilého. Ovšem ani ne za měsíc se matka nezletilého dostavila k orgánu SPOD s tím, že syn opět není doma a ani nechodí do školy. Na základě dohody s matkou podal orgán SPOD k okresnímu soudu návrh na nařízení *výchovného opatření* dle ust. § 43 ZOR. Jako důvod byla uvedena rozsáhlá neomluvená absence nezletilého, neplnění domluvených povinností, toulání, kouření marihuany a marná snaha rodičů o změnu jeho chování. Pro účely soudního řízení byla vyžádána zpráva o nezletilém ze strany učiliště, ve které se uvádělo, že nezletilý má průměrný prospěch, značný počet neomluvených hodin a hrozí mu podmíněčné vyloučení ze školy. Nezletilý na základě doporučení psychologa přestoupil na jinou školu. V únoru 2006 se uskutečnilo soudní jednání za účasti nezletilého, jeho rodičů, kurátora jako kolizního opatrovníka, státního zástupce a samosoudce. Po vyslechnutí otce, matky a nezletilého rozhodl soud o stanovení *dohledu* nad nezletilým dle ust. § 43 odst. 1 písm. b) ZOR. V rozsudku soud uvedl, že pokud výchovné opatření nesplní svůj účel a nepovede k nápravě nezletilého, pak nezbude než nařídit *ústavní výchovu*. Asi dva týdny po soudním jednání se matka opět dostavila k orgánu SPOD a uvedla, že syn se opět toulá, často vůbec nespí doma, ale zřejmě u kamarádů, přičemž matce to ani nedá na vědomí. Nezletilý opětovně absolvoval psychologické vyšetření. V té době zahájila PČR trestní stíhání nezletilého jako obviněného z provinění *nedovolená výroba a držení omamných a psychotropních látek a jedů* dle ust. § 187 odst. 1 TZ, ve spojení s ust. § 6 odst. 1 ZSVM, kterého se měl dopustit tím, že předal ve škole cigaretu marihuany spolužákovi, čímž neoprávněně jinému opatřil omamnou látku. Orgán SPOD podal pro účely trestního stíhání hodnotící zprávu o mladistvém, v níž se mj. uvádělo, že nezletilý do té doby nebyl trestně stíhán, ani s ním nebylo vedeno řízení o přestupku. V květnu 2006 se uskutečnil výslech mladistvého na PČR za přítomnosti jeho matky, kurátora a obhájce, ustanoveného mu okresním soudem v rámci nutné obhajoby (ust. § 42 odst. 2 ZSVM). Následně se konal u okresního soudu pohovor s nezletilým v rámci stanoveného dohledu, za přítomnosti rodičů, kurátora jako kolizního opatrovníka a samosoudce. Soudce vyslechl matku, otce a také nezletilého, jenž byl v té době v evidenci úřadu práce jako nezaměstnaný, přičemž od září 2006 měl nastoupit na učiliště v jiném městě. Změna školy měla nezletilému pomoci vymanit se z vlivu dosavadního prostředí. Soudce dále upozornil mladistvého na nebezpečí užívání drog a doporučil mu docházet do K-centra.

V červnu 2006 okresní státní zastupitelství usnesením *podmíněně zastavilo trestní stíhání* obviněného mladistvého pro provinění nedovolená výroba a držení omamných a psychotropních látek a jedů a současně stanovilo, ve smyslu ust. § 307 odst. 2 TŘ, zkušební dobu v délce 8 měsíců, neboť mladistvý se k činu doznal, jej litoval, prohlásil že se poučil a slíbil, že se již nic podobného nebude opakovat. Soud uzavřel, že je reálná šance, že se mladistvý ve zkušební době osvědčí – v opačném případě by se v trestním stíhání pokračovalo. V červenci 2006 proběhl pohovor mladistvého s kurátorem. Mladistvý uvedl, že doma již nemá žádné problémy, drogu neužívá. V prosinci 2006 podal orgán SPOD, v rámci výkonu soudem nařízeného dohledu, souhrnnou zprávu o mladistvém okresnímu soudu. Ve zprávě bylo konstatováno, že mladistvý nemá žádné zásadní problémy doma ani ve škole. Jeho chování se významně zlepšilo.

Případová studie 2

V době prvního sociálního kontaktu s orgánem SPOD v únoru 2005 bylo nezletilému 14 let. Pocházel z úplné rodiny, měl dva sourozence. Důvodem byla žádost PČR o vypracování zprávy k osobě nezletilého z důvodu dokumentace trestné činnosti [*nedovolená výroba a držení omamných a psychotropních látek a jedů* dle ust. § 187 odst. 1, 2 písm. b) TZ], kterého se dopustil tím, že poskytl cigaretu marihuany nezletilé spolužačce. Následně se v březnu 2005 konal pohovor s nezletilým a jeho otcem u kurátora pro mládež. Otec byl seznámen s okolnostmi trestního stíhání jeho syna. K osobě nezletilého podala vyjádření základní škola, již nezletilý navštěvoval. V ní se uvádělo, že nezletilý je dyslektik, nadprůměrné inteligence, avšak s problémovým chováním (neplní úkoly, lže, je výbušný). Také městský úřad v místě bydliště nezletilého byl požádán o vypracování zprávy o rodinných a majetkových poměrech rodiny nezletilého, z níž vyplynulo, že rodina nezletilého je průměrně ekonomicky situovaná. V dubnu 2005 PČR usnesením odložila věc spáchání činu jinak trestného z důvodu nedostatku trestní odpovědnosti nezletilého. V návaznosti podalo okresní státní zastupitelství (OSZ) v květnu 2005 návrh na uložení opatření dle ust. § 93 odst. 1 ZSVM, neboť svého protiprávního jednání si byl nezletilý vědom a jednalo se tedy o čin jinak trestný. OSZ navrhlo uložit *dohled probačního úředníka*. V červnu 2005 se ve věci nařízení dohledu konalo jednání u okresního soudu za přítomnosti samosoudce, nezletilého a jeho rodičů, kurátora SPOD, advokáta jako opatrovníka a státního zástupce. Nezletilý byl vyslechnut soudem v nepřítomnosti rodičů, dále byla vyslechnuta nezletilá poškozená v přítomnosti své matky. Byli vyslechnuti též rodiče nezletilého. V závěrečné

řeči kurátor navrhl, vzhledem ke zlepšení chování nezletilého, *upuštění od uložení opatření* dle ust. § 93 odst. 7 ZSVM, neboť projednání činu před soudem pro mládež by mělo být postačující. Okresní soud tomuto názoru vyhověl a návrh OSZ na uložení opatření rozsudkem zamítnul. Další kontakt orgánu SPOD s nezletilým se uskutečnil v březnu 2006, kdy mu již bylo 15 let a navštěvoval střední školu. PČR opět požádala orgán SPOD o vypracování zprávy o nezletilém, jelikož právě zahájila usnesením jeho trestní stíhání jako mladistvého pro provinění krádeže dle ust. § 247 odst. 1 písm. b) TZ. Nezletilému byl ustanoven soudem obhájce dle ust. § 42 odst. 2 ZSVM (nutná obhajoba). V dubnu 2006 se konal pohovor kurátora s mladistvým za přítomnosti jeho rodičů. Bylo zjištěno, že nezletilý má stále výchovné problémy – neposlouchá rodiče, je fixován na partu a dokonce chce zanechat školy. Po dohodě s rodinou podal v květnu 2006 orgán SPOD podnět k okresnímu soudu k zahájení řízení o uložení *výchovného opatření* dle ZOR. Začátkem června 2006 proběhlo psychologické vyšetření nezletilého. V posudku psycholog uvedl, že nezletilý je rozkolísaný, problémem není jen vztah a komunikace s rodiči, kteří se snaží, ale také kladný vztah k marihuaně – příčinou je zřejmě negativní vliv party. Na konci června 2006 OSZ dle ust. § 69 písm. a) ZSVM a ust. § 307 odst. 1 TŘ *podmínečně zastavilo trestní stíhání* obviněného mladistvého pro provinění krádeže. Zároveň mu uložilo *zkušební dobu v délce 18 měsíců* a povinnost zúčastnit se během této doby *probačního programu PMS* („Právo pro každý den“). V červenci 2006 se uskutečnil pohovor kurátora s mladistvým v rámci sledování jeho chování. Bylo konstatováno zlepšení, snaha nezletilého o nápravu (pomoc rodičům doma, brigáda). Ještě téhož měsíce PČR zahájila trestní stíhání mladistvého jako obviněného z provinění *šíření toxikomanie* dle ust. § 188a odst. 1, 2 písm a) TZ, neboť poskytl jinému před základní školou ke kouření vlastnoručně ubalenou cigaretu konopí setého. Orgán SPOD znovu vypracoval zprávu o osobnosti nezletilého, jeho rodinných poměrech, dosavadním způsobu života, vztahu k rodičům, blízkým osobám, o prospěchu a chování ve škole pro potřeby PČR v rámci trestního stíhání. V září 2006 se konal další pravidelný pohovor kurátora s nezletilým za přítomnosti jeho rodičů. Nezletilý přestoupil od září na jiné učiliště a otec se zavázal, že bude na syna stále dohlížet. V říjnu proběhl výslech nezletilého na PČR za přítomnosti kurátora ve věci provinění šíření toxikomanie. V říjnu 2006 podalo střední odborné učiliště zprávu o nezletilém, v níž se uvádělo, že je žákem bezproblémovým, plnícím své úkoly, se vzornou docházkou. V listopadu 2006 proběhlo u okresního soudu jednání ve věci nařízení výchovného opatření dle ZOR za přítomnosti soudce, nezletilého a jeho rodičů, kurátora pro mládež jako kolizního opatrovníka a

státního zástupce. Soud postupně vyslechl matku, otce a nezletilého (bez přítomnosti rodičů) a následně nařídil nad nezletilým *dohled* dle ust. § 43 odst. 1 písm. b) ZOR, neboť toto opatření, vzhledem ke zlepšení chování, shledal jako postačující. V prosinci 2006 OSZ rozhodlo o zastavení trestního stíhání nezletilého pro provinění šíření toxikomanie, neboť se čin nepodařilo prokázat. V lednu 2007 podalo střední odborné učiliště, na žádost orgánu SPOD, zprávu o nezletilém, která vyzněla jednoznačně pozitivně. Kurátor pro mládež provedl následně osobní šetření v místě bydliště nezletilého a rovněž neshledal žádné problémy.

Případová studie 3

První kontakt kurátora s mladistvým se uskutečnil v únoru 2006 na žádost matky mladistvého, neboť v té době šestnáctiletý syn měl problémy ve škole (neomluvená absence, neprospíval z několika předmětů), kradl rodičům peníze a zřejmě užíval marihuanu. Mladistvý pocházel z rozvedené hmotně zajištěné rodiny. Žil v domácnosti společně s matkou a jejím manželem (otčímem), navštěvoval druhý ročník středního odborného učiliště. Byl průměrné inteligence. V březnu 2006 zahájila PČR usnesením trestní stíhání mladistvého pro provinění dle ust. § 247 odst. 1 písm. b) TZ – *krádež vloupáním*. V dubnu 2006 se konal pohovor kurátora s mladistvým za účasti obou jeho rodičů a psychologa. Rodiče prohlásili, že chování syna již nejsou schopni zvládnout, proto byl dojednaný dobrovolný pobyt mladistvého v diagnostickém ústavu (DÚ), kam mladistvý nastoupil koncem dubna 2006. Jednoměsíční pobyt v DÚ měl na mladistvého pozitivní vliv, což konstatoval etoped v propouštěcí zprávě. V červnu 2006 OSZ usnesením *zastavilo podmíněně trestní stíhání* mladistvého obviněného pro provinění krádeže, přičemž mu stanovilo *zkušební dobu v délce 18 měsíců* a povinnost podrobit se *probačnímu programu* „Právo pro každý den“. Bylo přihlédnuto zejména k tomu, že obviněný se k činu doznal a škodu již uhradil. V prosinci 2006 referovala škola o mladistvém v rámci sledování jeho chování ve zkušební době. Zpráva hodnotila mladistvého po všech stránkách příznivě, jeho chování bylo již bezproblémové, spolupráce s rodinou na dobré úrovni.

Případová studie 4

Nezletilému bylo deset let, když se v prosinci 2003 uskutečnil jeho první kontakt s kurátorem SPOD, a sice z podnětu Policie ČR, která usnesením odložila trestní stíhání (podezření z trestného činu *poškození cizí věci* dle ust. § 257 odst. 1 TZ), jelikož se

nepodařilo prokázat, že se nezletilý činu dopustil. Nezletilý byl průměrné inteligence, pocházel ze sociálně slabé neúplné rodiny (svobodná matka, otec ve výkonu trestu). Nezletilý měl značné problémy s chováním doma i ve škole. Kurátor SPOD uskutečnil s nezletilým několik pohovorů, za účasti jeho matky. Situace se však nelepšila. V červnu 2005 postupně okradl několik lidí o mobilní telefon a Policie ČR zahájila trestní stíhání pro podezření ze spáchání trestných činů krádeže a loupeže. Nezletilý byl na základě návrhu orgánu SPOD na *předběžné opatření* (ust. § 76a OSŘ) umístěn s okamžitou platností do diagnostického ústavu do doby definitivního rozhodnutí o jeho výchovném prostředí, neboť hrozilo, že bude pokračovat v trestné činnosti, navíc jeho matka nespolupracovala. Po týdnu pobytu nezletilý ze zařízení utekl. Následující den jej však Policie ČR dodala zpět do zařízení. Mezitím PČR odložila trestní stíhání pro čin jinak trestný - krádež a loupež - z důvodu nedostatečného věku pachatele. Návazně v srpnu 2005 podalo státní zastupitelství návrh na uložení *ochranné výchovy* dle ust. § 93 odst. 1 písm. c) ZSVM. Matka si mezitím v intervalech brala syna z diagnostického ústavu na víkendové pobyty; poté jej vždy v pořádku vracela zpět. Dle zprávy, vypracované pobytovým zařízením na žádost orgánu SPOD, byl nezletilý problémový, neměl základní hygienické návyky, napadal ostatní děti, nedbal zákazů a nerespektoval normy. Při dalším pobytu nezletilého doma jej navštívil kurátor, který zjistil neutěšené podmínky v bytě, a proto orgán SPOD zamítl žádost matky o pobyt syna doma během Vánoc. Matka stále nejevila ochotu ke spolupráci. V prosinci 2005 soud rozhodl o nařízení *ústavní výchovy* dle ust. § 46 odst. 2 ZOR. V lednu 2006 kurátor opět navštívil obydlí rodiny, otec byl již zpět z výkonu trestu odnětí svobody, podmínky shledány uspokojivé. Nezletilý pobýval v dětském domově, orgán SPOD dával souhlasy k víkendovým pobytům doma. V květnu 2006 se konal soud o nařízení *opatření* na základě návrhu státního zastupitelství. Orgán SPOD podal soudu zprávu, že nařízení ochranné výchovy již není potřeba. Okresní soud toto vzal v úvahu a nezletilému uložil *dohled probačního úředníka* dle ust. 93 odst. 1 písm. a) ZSVM. Státní zástupce se proti rozsudku odvolal a požadoval uložení původně navrhované ochranné výchovy. V době letních prázdnin, které trávil nezletilý, na základě souhlasu kurátora SPOD, doma u rodičů, se dopustil další trestné činnosti (výtržnictví). V reakci na to orgán SPOD zrušil svůj souhlas a nezletilý byl odvezen zpět do dětského domova. Po návštěvě kurátora v dětském domově v říjnu 2006 bylo konstatováno, že nezletilý má přetrvávající problémy s chováním a kázní, navíc jej matka během povolených víkendových pobytů doma těžko zvládá.

4. Diskuse k výsledkům předvýzkumu

Cílem předvýzkumu bylo jednak přesně formulovat cíle pro hlavní výzkum a ověřit jejich smysl a reálnost splnění, jednak formulovat otázky pro vedení rozhovorů v rámci hlavního výzkumu práce a ověřit jejich „způsobilost“ dovést tazatele ke splnění vytčených cílů. Předvýzkum současně umožnil tazateli co nejhluběji proniknout do zkoumané problematiky a detailně se s ní seznámit. Oba cíle předvýzkumu byly splněny.

4.1. Rozhovory s kurátory pro mládež a se soudcem soudu pro mládež

Rozhovory se čtyřmi kurátory pro mládež a jedním soudcem soudu pro mládež umožnili autorovi práce blíže nahlédnout do zkoumané problematiky z praktické stránky a poznat, jakým způsobem se realizuje právní úprava zkoumané oblasti při její každodenní aplikaci v konkrétních situacích.

Splnění prvního cíle práce, stanoveného na základě provedeného předvýzkumu, má nejprve prokázat, zda úprava sociálně-právní ochrany dětí, které se dopustily trestné činnosti, je ze strany příslušných aplikujících subjektů kladně přijímána a zda plní svůj účel, pro který byla přijata. Problematiky se v obecné rovině dotýká zákon č. 359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí, v platném znění, který vymezuje základní rámec pro plnění cílů a úkolů sociálně-právní ochrany nezletilých pachatelů trestné činnosti. Podrobně se jí věnuje zákon č. 218/2003 Sb., o soudnictví ve věcech mládeže, v platném znění, který upravuje konkrétní právní podmínky trestní odpovědnosti nezletilců a speciální postupy při řešení jejich trestné činnosti. Tyto postupy mají záměrně důrazný sociální a socializační kontext, neboť při jejich uskutečňování vytupuje do popředí, mnohem silněji než při řešení trestné činnosti dospělých, zájem společnosti na účinném napravení nezletilého pachatele v tom smyslu, aby se zdržel dalšího páčání závadné činnosti a našel si adekvátní společenské uplatnění. Včasné zachycení a vyřešení trestné závadného chování nezletilého dítěte může mít pro jeho budoucí (v podstatě celoživotní) vývoj pozitivním směrem zásadní význam.

Splnění druhého stanoveného cíle práce má vyústit v návrhy změn právní úpravy sociálně-právní ochrany nezletilých pachatelů, které by odstranily její dílčí nedostatky. Právní úprava zkoumané oblasti je účinná relativně krátce, od 1.1. 2000 (zákon č. 359/1999 Sb.) resp. od 1.1. 2004 (zákon č. 218/2003 Sb.). Je to však zároveň dostatečně dlouhá doba na bilancování toho, jak kvalitní a účinný rámec k plnění svého poslání poskytuje. Její aplikací se zabývá široké spektrum orgánů, které z ní při své

činnosti vycházejí. Právní úprava tvoří nezbytný základ, musí však být patřičně aplikována v praxi. V tom plní klíčovou úlohu nenahraditelné zkušenosti zaměstnanců zmíněných orgánů, používajících každodenně ustanovení právních předpisů v konkrétních situacích. Tyto předpisy, jako produkty lidské činnosti, mají určité nedostatky, které však spolehlivě odhalí právě až jejich praktická aplikace. Na základě zpětné vazby, získané prostřednictvím rozhovorů, lze tedy realizovat případné legislativní změny tak, aby se právní úprava stala skutečnou oporou pro praxi a co nejlépe zajišťovala plnění stanovených záměrů.

4.2. Případové studie

Kurátoři pro mládež poskytli autorovi této práce dokumentaci náhodně vybraných klientů (spisy), která zachycuje veškeré úkony orgánu sociálně-právní ochrany při její aplikaci v praxi. Po nezbytné anonymizaci identifikačních údajů byly vytvořeny případové studie. Ty umožnily autorovi, vedle rozhovorů s kurátory a soudcem, proniknout hlouběji do zkoumané problematiky, zjistit celou její šíři a učinit si reálný obraz o náplni práce kurátorů pro mládež, tj. osob, se kterými byly následně vedeny tři desítky rozhovorů v rámci hlavního výzkumu.

Jak ukazují případové studie, práce kurátorů je velmi pestrá a zahrnuje širokou škálu činností. Jsou to právě kurátoři, kteří se nejčastěji dostávají do prvního kontaktu s dítětem, u něhož se vyskytnou určité problémy např. výchovného charakteru, v souvislosti se školní docházkou nebo s trestnou činností. Právní úprava (především zákon č. 359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí a zákon č. 94/1963 Sb., o rodině, oba v platném znění) nabízí kurátorům možnosti, jak s dítětem pracovat a řešit jeho problémy, zpravidla za součinnosti rodičů dítěte. V první fázi, nejdená-li se o závažný prohřešek, se aplikuje *činnost poradenská a preventivní*, v jejímž rámci se uskutečňují pohovory s dítětem a působí se na něj v tom směru, aby závadné chování již neopakovalo. Pokud to nepomůže, přistupuje se k přísnějším opatřením, např. v podobě *výchovných opatření* podle ust. § 43 ZOR (*napomenutí, dohled, omezení*) nebo k nařízení *ústavní výchovy* dle ust. § 46 ZOR. Ani takové řešení však nepostačuje, pokud se dítě dopustilo trestné činnosti, jak ukazují i případové studie 1 a 2. Pak je třeba postupovat podle speciálního zákona č. 218/2003 Sb., o soudnictví ve věcech mládeže, v platném znění, a po projednání deliktu před soudem eventuelně uložit dítěti, podle závažnosti spáchaného činu, některé z *výchovných, ochranných* nebo *trestních opatření* (*dohled probačního úředníka, účast v probačním programu, ochrannou výchovu* aj.), případně

užít tzv. *odklonu* v podobě např. *podmíněného zastavení trestního stíhání* se současným uložením zkušební doby, během níž má nezletilý pachatel osvědčit, že se polepšil. Pokud je zvolen adekvátní způsob řešení (odklon, opatření) a navíc se s dítětem průběžně sociálně pracuje již během výkonu opatření i po jeho skončení (pohovory s kurátorem, návštěvy v bydlišti, ve škole dítěte), je velká naděje na jeho nápravu (viz případové studie 1, 2 a 3). Někdy se ovšem veškeré zákonné kroky mívají účinkem a dítě trestnou činnost opakuje, zpravidla vícekrát (případová studie 4). Jedná se o případy, kde se vyskytují další rizikové faktory, typicky nevyhovující výchovné prostředí a špatné rodinné zázemí (neúplná rodina), porucha osobnosti dítěte apod. I v takových případech, kdy selhávají veškeré snahy o nasměrování dítěte k životu bez konfliktu se zákonem, má sociální práce s ním smysl a je nezbytná. Volbou vhodných zákonných prostředků se zainteresované subjekty a osoby musí snažit alespoň zachovat stav a odvrátit dítě od páchání závažnějšího a pro společnost nebezpečnějšího jednání. Tyto prostředky mohou spočívat např. ve změně výchovného prostředí, uložení *účasti v terapeutickém, psychologickém nebo jiném výchovném programu*, případně v kombinaci s určitou represí (*veřejně prospěšné práce, peněžité sankce, zákaz určité činnosti*, v krajním případě i *odnětí svobody*).

Výsledky rozhovorů a obsahové analýzy v rámci provedeného předvýzkumu ukázaly, že cíle, formulované pro hlavní výzkum této práce, mají smysl a jejich naplnění může vést k pozitivním závěrům. Zároveň bylo možné upřesnit okruh a znění návodných otázek pro rozhovory s respondenty tak, aby tazatele úspěšně dovedly ke splnění stanovených cílů.

5. Cíl práce

Cílem této práce je:

- *zjistit, zda platná právní úprava sociálně-právní ochrany dětí, které se dopustily provinění resp. činu jinak trestného, je potřebná a plní svůj účel, kterým je:*
 - *předcházet a zamezovat dalšímu páchání těchto činů*
 - *přispět k nápravě osobnosti nezletilého pachatele a k jeho návratu k životu neprovázenému trestnou činností*
- *na základě poznatků, získaných z aplikační praxe osob zabývajících se sociálně-právní ochranou dětí, které se dopustily trestné činnosti, vytvořit soubor námětů a doporučení na změny platné právní úpravy, z níž vycházejí postupy realizované příslušnými orgány.*

6. Metodika

6.1. Použité výzkumné metody

Na základě stanovených cílů byl použit kvalitativní výzkum. Jedná se o metodu, která umožňuje proniknout hlouběji do zkoumané problematiky. Je to nenumerické šetření a interpretace sociální reality. Kvalitativní výzkum se provádí v rámci delšího a intenzivnějšího kontaktu s terénem. Používají se relativně málo standardizované metody získávání dat. Získaná data se induktivně analyzují, komparují a interpretují (**Hendl, 2005, s. 51-52**). Kvalitativní výzkum používá induktivní logiku (**Disman, 2002**).

Cílem kvalitativního výzkumu je odkrýt význam podkládaný sdělovaným informacím, získat popis zvláštností případů, generovat hypotézy a vytvářet nové, případně rozvíjet stávající teorie a navrhovat řešení (**Hendl, 2005, s. 63**). Základní technikou sběru dat byly *polostandardizované rozhovory s návodnými otázkami*, vedené s kurátory pro mládež, dále se soudci a s úředníky Probační a mediační služby. Takto byla získána stěžejní část informací pro splnění stanovených cílů práce. Doplnující informace pro potřeby výzkumu byly obstarány *sekundární analýzou dat*, obsažených v oficiálních statistikách.

Charakteristika použitých metod:

- *dotazování - polostandardizovaný (polořízený) rozhovor* – je tradiční technikou kvalitativního výzkumu, terénního sběru informací. Pracuje s malým souborem respondentů bez nároku na statistickou reprezentativnost. Příznačný je jednosměrný tok informací v rámci vzájemné přímé interakce mezi tazatelem a respondentem („face to face“), případně telefonicky. Výzkumník získává informace pomocí připravených otázek, směřujících ke zjištění skutečností, které se vztahují ke zkoumané společenské realitě (**Bártlová, Hnilicová, 2000**).
- *Analýza (studium) dokumentů* – rozbor jakýchkoliv dokumentů (úřední statistiky, úřední spisy, osobní deníky apod.), které nebyly vytvořeny za účelem prováděného výzkumu (**Kozlová, 2000**). Umožňuje využití dat, která již byla někým shromážděna (**Disman, 2002**). K typickým technikám této metody patří *sekundární analýza dat* a *obsahová analýza*.

6.2. Charakteristika souboru

Cílovou skupinu tvořili zaměstnanci orgánů sociálně-právní ochrany dětí, a sice kurátoři pro mládež, kteří působí při obecních úřadech obcí s rozšířenou působností a pracují

s dětskými pachateli trestné činnosti. Celkem bylo v období od ledna do března 2007 vedeno 30 rozhovorů s vybranými kurátory z obcí s rozšířenou působností v rámci těchto krajů České republiky: Jihočeský kraj (Dačice, České Budějovice, Český Krumlov, Kaplice, Milevsko, Písek, Prachatice, Strakonice, Tábor), Jihomoravský kraj (Brno-město), Karlovarský kraj (Cheb, Sokolov), Liberecký kraj (Liberec, Jablonec nad Nisou), Moravskoslezský kraj (Karviná, Havířov), Středočeský kraj (Mladá Boleslav), Ústecký kraj (Most, Ústí nad Labem), Vysočina (Jihlava). Podmínkou bylo, aby v profesi kurátorů pro mládež pracovali alespoň 2 roky.

Pro doplnění byly provedeny rozhovory i se soudci jako zástupci justice a zaměstnanci Probační a mediační služby. Celkem se takto uskutečnilo 5 doplňujících rozhovorů, a sice s jedním soudcem okresního a dvěma soudci krajského soudu a se dvěma zaměstnanci Probační a mediační služby.

Výběr respondentů byl proveden zčásti cíleně na základě osobních kontaktů tazatele, zčásti náhodně, přičemž limitem v těchto případech byla ochota oslovených respondentů se rozhovoru zúčastnit.

Rozhovory byly vedeny osobně („face to face“). Před počátkem rozhovoru byly vydefinovány základní pojmy a respondenti byli stručně seznámeni s tématem a cílem výzkumu. Jednotlivé rozhovory trvaly v rozmezí 40 až 60 minut. Obsah rozhovorů byl zaznamenáván formou poznámek tazatele na záznamový arch. Dotazovaní byli seznámeni s účelem získávání informací a ubezpečeni, že bude zachována jejich anonymita (jednalo se o podmínku účasti na rozhovoru z jejich strany). Všichni respondenti byli, i přes značnou časovou vytíženost, vstřícní a ochotně se rozhovoru zúčastnili.

6.3. Návodné otázky polostandardizovaných rozhovorů s kurátory pro mládež

Na základě provedeného předvýzkumu, který se uskutečnil se čtyřmi kurátory pro mládež, působícími při obcích s rozšířenou působností v rámci Jihočeského kraje, a s jedním soudcem pro mládež, byly formulovány následující návodné otázky (tématické okruhy) pro rozhovory s kurátory pro mládež:

- Jaký je Váš názor na
 - počet nástrojů, které mohou užít orgány, provádějící sociálně-právní ochranu ve vztahu k nezletilým pachatelům trestné činnosti, podle zákona č. 218/2003 Sb., a
 - na účinnost těchto zákonných nástrojů?

Jak jsou jednotlivé nástroje v praxi využívány?

- Jaký je Váš názor na personální zajištění orgánů sociálně-právní ochrany dětí, pokud se týká počtu a vzdělání kurátorů?
- Jak hodnotíte Vaši spolupráci a komunikaci s orgány činnými podle zákona č. 218/2003 Sb. (tj. Policií ČR, státními zástupci a soudy) a s Probační a mediační službou?
- Myslíte si, že by bylo vhodné snížit věkovou hranici trestní odpovědnosti? Pokud ano, na kolik a proč?
- Plní, podle Vašeho názoru, platná právní úprava sociálně-právní ochrany dětí, které se dopustily trestné činnosti, tj. zákon č. 218/2003 Sb., o soudnictví ve věcech mládeže, ve spojení se zákonem č. 359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí, svůj účel a je potřebná?
- Odhadněte, prosím, procentuelně poměr nezletilých pachatelů trestné činnosti, kteří byli v rámci působení sociálně-právní ochrany napraveni (tj. přestali páchat trestnou činnost) a nezletilých pachatelů, kteří se i nadále opakovaně až do dosažení 18 let věku dopouštěli trestné činnosti.
- Uveďte, prosím, v čem spatřujete hlavní přednosti (klady) resp. nedostatky (zápory) právní úpravy zákona č. 218/2003 Sb. Co byste Vy sám/sama na právní úpravě dané zákonem č. 218/2003 Sb. změnil/a?

Obdobné otázky, adekvátně přizpůsobené profesím respondentů, byly použity pro rozhovory se soudci a úředníky Probační a mediační služby.

7. Výsledky

7.1. Výsledky rozhovorů s kurátory pro mládež

Otázka č. 1

Jaký je Váš názor na počet nástrojů, které mohou užít orgány, provádějící sociálně-právní ochranu ve vztahu k nezletilým pachatelům trestné činnosti, podle zákona č. 218/2003 Sb., a na účinnost těchto nástrojů? Jak jsou jednotlivé nástroje v praxi využívány?

Odpovědi:

Pokud jde o *skupinu mladistvých pachatelů*, všichni dotazovaní kurátoři pro mládež se shodli, že počet zákonných nástrojů orgánů SPOD je dostatečný. Nejčastěji využívanými jsou *opatření*, z nich konkrétně *výchovná opatření* a *trestní opatření*. Z výchovných opatření se nejčastěji ukládá *dohled probačního úředníka* a *výchovné povinnosti* (např. *vykonání společensky prospěšné činnosti určitého druhu*). Naopak ojediněle se z kategorie výchovných opatření ukládají *výchovná omezení* nebo *napomenutí s výstrahou*. Pokud jde o *trestní opatření*, pak se nejčastěji využívá *podmíněného odsouzení*, případně *podmíněného odsouzení s dohledem* nebo *obecně prospěšných prací*, a to zvláště u prvopachatelů nebo u opakované méně závažné trestné činnosti. *Odnětí svobody nepodmíněně* se ukládá ojediněle, a to v případech opakované závažnější nebo u zvlášť závažné trestné činnosti, kdy jiná opatření zjevně nevedou k nápravě pachatele a do popředí vystupuje ochranná funkce tohoto trestního opatření (izolace pachatele od okolí). Užitečným nástrojem je podle oslovených kurátorů také *upuštění od uložení trestního opatření* u mladistvých pachatelů, rovněž zejména u méně závažné trestné činnosti a u prvopachatelů.

Kurátoři z menších měst poukázali na „výhodu“, kterou mají větší města, především krajská resp. bývalá okresní. Města (obce) s rozšířenou působností s menším počtem obyvatel totiž nemají např. střediska výchovné péče či kancelář probačního úředníka. Děti, účastníci se např. probačních programů, kterých obecně není příliš velký počet a v menších městech (obcích) mnohdy vůbec nefungují, tak musí dojíždět do větších měst, což je pro sociálně slabé rodiny finančně zatěžující. Navíc se musí uvolňovat ze školy, což může působit komplikace studijního charakteru (zameškání školní materie).

Ochranné opatření v podobě *ochranné výchovy* je podle vyjádření tří čtvrtin respondentů příliš tvrdé a mělo by se proto ukládat pouze výjimečně. Ostatní

dotazování by naopak uvítali jeho širší využívání. Problémem je i absence dostatečného počtu specializovaných zařízení pro výkon ochranné výchovy. Nápravné působení ochranné výchovy je často mařeno útekem dětí ze zařízení nebo zneužíváním dovolenek (nevracení se resp. pozdní návraty zpět do zařízení), což má i negativní vliv z důvodu obnovení působení závadového prostředí (rodina, parta) na dítě. V tom jsou děti často podporovány svými rodiči, jejichž postih formou uložení pokuty za maření výkonu ochranné výchovy ust. § 59 odst. 1 písm. f) ZSPOD sice umožňuje, ovšem není prakticky využíván (důvody viz níže).

Pokud jde o názory respondentů na počet nástrojů a opatření vůči *dětem do 15 let*, zde byly odpovědi v zásadě opačné než ohledně skupiny mladistvých. Kurátoři se shodli, že spektrum nástrojů vůči dětem mladším 15 let je nedostatečné. U prvopachatelů a pachatelů bagatelní trestné činnosti je ze strany orgánů činných podle ZSVM nejvíce využíván postup dle ust. § 93 odst. 7, tedy *upuštění od uložení opatření* poté, co soud věc projedná a má za to, že takové vyřízení je, vzhledem k okolnostem a osobnosti pachatele, postačující. Ze třech možných opatření se v praxi používá nejvíce *dohled probačního úředníka*, které je pro některé pachatele příliš mírné. *Ochranná výchova* se naopak využívá minimálně, neboť pro většinu dětí do 15 let jde o příliš přísné opatření. Tři dotazovaní kurátoři by uvítali, kdyby jedním z opatření dle ZSVM byla *ústavní výchova* (tu však soud pro mládež podle současné úpravy ZSVM uložit nemůže). Obecně pak absentuje dostatek vhodných výchovných programů, resp. existující adekvátně nefungují. Bylo by proto žádoucí, aby spektrum opatření pro tuto kategorii pachatelů bylo rozšířeno - např. o *účast na různých probačních resocializačních programech*, o *výchovné povinnosti*, *výchovná omezení*, *různé zákazy* nebo o již zmiňovanou *ústavní výchovu*. Kurátoři také poukázali na příliš rigidní úpravu pro děti mladší 15 let (oproti úpravě pro mladistvé), jak ji obsahuje ZSVM v ust. § 89 odst. 2 a § 90. Zde se stanoví státnímu zastupitelství povinnost stíhat každý čin jinak trestný, spáchaný dítětem mladším 15 let, a soudu uložit za něj opatření potřebná k jeho nápravě, a to bez ohledu např. na závažnost následků nebo stupeň společenské nebezpečnosti takového jednání.

Pokud se jedná o *účinnost zákonných nástrojů* vůči trestně delikventní mládeži, dvě třetiny respondentů se domnívají, že užívané nástroje v podobě opatření účinné jsou a lze jimi dosáhnout určeného cíle napravit dětského pachatele. Nápravný efekt lze vysledovat obzvláště u prvopachatelů, kteří si spolu s rodiči uvědomí reálnou blízkost všech možných závažných negativních následků svého chování a včas s trestnou činností přestanou. Kurátoři preferují ukládání opatření, která vyžadují aktivní zapojení dítěte do

nějaké činnosti, typicky *probační programy* nebo *obecně prospěšné práce*. K tomu dodávají, že uložení naposledy jmenovaného trestního opatření zvláště u prvopachatelů naráží občas na odpor soudců. Ti jej považují za problematické s ohledem na skutečnost, že v případě nesplnění se může přeměnit na nepodmíněný trest odnětí svobody. Třetina dotazovaných kurátorů uvedla, že *dohled probačního úředníka*, který je možno uložit jak dětem mladším 15 let, tak i mladistvým, by byl mnohem účinnější, kdyby byl více vykonáván v prostředí dítěti blízkém, v němž se zdržuje [jak to ZSVM předvídá v ust. § 16 odst. 1 a 3 písm. d) a § 80 odst. 2 pro mladistvé resp. v ust. § 93 odst. 4 obligatorně pro děti mladší 15 let], nikoliv převážně jen při návštěvách dítěte na PMS, což je bohužel častá praxe. Zde nejvíce záleží na konkrétním středisku PMS, jakým způsobem je schopno dohled realizovat. Důležité je také dohled a jeho výsledky průběžně analyzovat a hodnotit, a to se ne vždy děje. Problémem je i vymahatelnost tohoto opatření v případě, že dítě podmínky dohledu neplní (ZSVM výslovně neřeší). V naprosté shodě kurátoři uvedli, že účinnost zákonných nástrojů značně závisí na vůli pachatele a jeho rodiny změnit své chování. Pokud tato vůle chybí a pachatel a jeho rodina nespoupracují, vychází snažení subjektů, zainteresovaných na nápravě pachatele, v podstatě naprázdno. Dotazovaní zdůraznili, že také škola by se měla dětem více věnovat a upozorňovat na kázeňské problémy, šikanu apod. tak, aby mohly být včas podchyceny a nevyvinuly se např. v páchání trestné činnosti. Škola by také ve větší míře měla hrát úlohu preventivní – tj. seznamovat žáky s problematikou trestně závadného chování a s jeho možnými následky právními i sociálními.

Závěrem k tomuto tématu kurátoři uvedli, že bývá problémem všechny zákonné nástroje pro mladistvé v celé šíři využít, a to z objektivních příčin, např. kvůli nedostatečným personálním kapacitám orgánů SPOD k výkonu všech opatření a úkonů dle ZSPOD a ZSVM (viz dále výsledky k otázce č. 2). Příkladem je zmíněné nevyužívání možnosti uložit pokutu fyzické osobě (rodiči) za maření úředně stanoveného omezení nebo dohledu nad dítětem dle ust. § 59 odst. 1 písm. i) ZSPOD. Pět z dotazovaných kurátorů dále vneslo výhrady k výchovnému opatření dle ust. § 19 ZSVM - *výchovná omezení*, neboť zákon jednoznačně nestanoví, kdo a jakým způsobem by měl kontrolovat a vynuovat jejich dodržování.

Otázka č. 2

Jaký je Váš názor na personální zajištění orgánů sociálně-právní ochrany (počet, vzdělání kurátorů)?

Odpovědi:

Tři čtvrtiny respondentů jsou toho názoru, že jejich počet je, vzhledem k množství řešených případů, nedostatečný a že by rozhodně bylo třeba počet kurátorů zvýšit, zejména ve větších městech, kde je četnost řešených případů větší než ve městech či obcích s menším počtem obyvatel. Příkladem (zejména časové) náročnosti práce kurátora je ust. § 29 ZSPOD, který ukládá kurátorům povinnost nejméně jednou za tři měsíce, v případě potřeby však i častěji, navštívit dítě v zařízení pro výkon ústavní resp. ochranné výchovy a ve stejných intervalech navštívit i rodiče těchto dětí. To pro kurátory znamená nutnost přesunovat se mnohdy po celém území republiky prostředky veřejné hromadné dopravy, neboť jejich nadřízení nejsou příliš ochotni přidělovat jim služební vozidla. K tomu se přidává téměř každodenní účast u soudních jednání, při úkonech na Policii ČR, příprava podkladů a vypracovávání písemných zpráv o dětech pro soudy, státní zástupce, policejní orgán apod. Na vlastní práci s klientem, pohovory, kontroly dodržování uložených povinností apod. pak mnoho času nezbyvá. Uložená výchovná opatření by byla mnohem účinnější, kdyby bylo více času na dohled nad jejich dodržováním.

Problémem v menších obcích je kumulace funkcí, kde sice zpravidla kurátor nemá tolik případů k řešení (viz výše), avšak jedna osoba je současně kurátorem pro mládež i pro dospělé (případně ještě poradcem pro menšiny, pro drogovou problematiku aj.) a musí tak zvládat větší okruh typově odlišných případů.

Zbýlá čtvrtina respondentů se domnívá, že jejich počet je v rámci jejich územní působnosti satureovaný. Nejsou sice proti případnému navýšení stavu, zároveň však dodávají, že „žehrání“ na nedostatek personálu je módní záležitostí, neboť v zásadě nikdy na jakoukoliv činnost není dost zaměstnanců („vždy jich může být více“), a že jim velká pracovní vytíženost nevádí. Je třeba vycházet z reálných možností, daných přidělenými finančními prostředky, a tak i rozvrhovat a organizovat práci. Jeden respondent se vyslovil pro zvýšení počtu mužů – kurátorů, což by prý uvítali i klienti.

Z rozhovorů dále vyplynul negativní názor tří čtvrtin dotazovaných na organizační změnu, která nastala od 1.1. 2003 v důsledku zrušení okresních úřadů. Domnívají se, že šlo o krok nešťastný a nepromyšlený, který systému SPOD na kvalitě spíše ubral. V rámci obcí vnímají svou práci více jako byrokratickou, počáteční „nadšení“ ze změny i očekávání rychle opadlo a v některých obcích nejsou bráni jako rovnocenní zaměstnanci, spíše trpění.

V otázce vzdělání kurátorů (dostatečnost, zvyšování, doplňování), se vyjma dvou všichni dotazovaní domnívají, že disponují vzděláním potřebným pro kvalitní výkon jejich práce, rozhodně pokud jde o nenahraditelné praktické znalosti a zkušenosti. Současně však dodávají, že je třeba se dále neustále vzdělávat, prohlubovat svou kvalifikaci, seznamovat se např. s postupy dle nových zákonů (jejich novel), komunikačními technologiemi apod. Kurátoři dále shodně vyjádřili výhrady k nastavenému způsobu doplňování formálního vzdělání u těch, kteří nevyhovují požadavkům zákona č. 108/2006 Sb., o sociálních službách, v platném znění (povinnost absolvování bakalářského studia, minimálně však vyšší odborné školy). V praxi tak nezřídka dochází, následkem aplikace uvedeného zákona, k paradoxním situacím, kdy nastupující vysokoškolsky vzdělaný kurátor, ač bez jakýchkoliv praktických znalostí, je z hlediska zákona kompetentní osobou. Oproti němu desítky let praktikující kurátor (který navíc složil povinnou zkoušku odborné způsobilosti – „ZOS“) je podle zákona nekompetentní a je nucen, až na výjimky, si své vzdělání doplnit. Dotazovaní se domnívají, že žádná vysoká škola už zkušeným praktikům nepomůže rozšířit jejich stávající profesionalitu v oboru, která je podle nich na velmi dobré úrovni. U kurátorů panuje i obava, že stresová zátěž, způsobená studijními povinnostmi, se negativně projeví na pracovní výkonnosti již tak vyčerpaných pracovníků a negativně i ovlivní jejich práci s klienty. Kurátoři také poukázali na chybějící koncepci jejich průběžného vzdělávání. Školení jsou pořádána nesystematicky a náhodně, navíc jich není dostatek (finanční limitace obecních úřadů).

U kurátorů, nespĺňujících zákonem požadovaný stupeň vzdělání, by se potřebného prohloubení a rozšíření znalostí a dovedností (existenci této potřeby v žádném případě nezpochybnují) dosáhlo mnohem efektivněji a lépe kvalitními specializačními kurzy, kterých je však rovněž nedostatek. Cestou k naplnění zmíněných požadavků by bylo také např. absolvování každoroční stáže na jiném pracovišti SPOD, instituci či úřadě státní správy, kupř. v rozsahu dvou až čtyř týdnů ročně (výměna zkušeností, poznání nového).

Otázka č. 3

Jak hodnotíte Vaši spolupráci a komunikaci s orgány činnými podle zákona č. 218/2003 Sb. (tj. Policií ČR, státními zástupci a soudy) a s Probační a mediační službou?

Odpovědi

U této otázky panovala mezi oslovenými kurátory naprostá shoda v tom, že spolupráce a komunikace s orgány činnými dle ZSVM a s Probační a mediační službou je v zásadě bezproblémová. Určité dílčí problémy jsou s Policií ČR, která např. nevyrozumívá o

všech úkonech před zahájením vlastního trestního stíhání (dle ZSVM to není její povinností, navíc orgány SPOD nemají právo být u takových prvotních „vytěžovacích“ pohovorů na PČR). Případná horší spolupráce s PČR je záležitostí spíše menších obcí a měst, která nejsou krajskými resp. bývalými okresními a ve kterých personální obsazení místních útvarů (obvodních oddělení) PČR vykazuje kolísavou, zpravidla nižší kvalitu. Jeden člověk musí totiž zastat více věcí a chybí tudíž potřebná specializace. Sporadicky zazněly mezi respondenty i výhrady ke způsobu práce PČR s mládeží – často řeší věci „po svém“ – zaběhnutými postupy, nezohledňujícími potřebu specifického přístupu k této skupině pachatelů. ZSVM přinesl požadavek na důslednější, podrobnější a složitější práci s delikventní mládeží, který Policie ČR ne vždy promítá do své rutinní činnosti.

Třetina kurátorů si „postěžovala“ na značné průtahy při řízení u soudů pro mládež, což však není zpravidla vinou nečinnosti soudů, ale protahováním ze strany obžalovaných a jejich obhájců a také nedostatečnými kapacitami soudů.

Dva respondenti se poměně negativně vyjádřili k fungování PMS. Její roli považují spíše za formální, neboť dle jejich mínění PMS nedisponuje vhodnými prostředky k naplňování ZSVM, resp. stávajících dostatečně nevyužívá. Třetí plochy mezi kurátory orgánů SPOD a PMS vyvolává již zmíněný a v mnohém problematický *dohled probačního úředníka*, při němž dochází k prolínání kompetencí mezi oběma orgány (kompletní spis o dítěti, jeho rodině, výchovných problémech apod. má orgán SPOD, PMS vstupuje až v souvislosti s trestnou činností).

Dvě třetiny kurátorů uvedly, že v jejich městě funguje tzv. „multitým“. Tvoří jej zástupci jednotlivých složek státní moci, podílejících se ze zákona na SPOD, tj. soudce pro mládež, státní zástupce se specializací na mládež, policisté PČR – útvaru SKPV (Služba kriminální policie a vyšetřování), úředníci PMS a kurátoři pro mládež. Tým se schází pravidelně (např. měsíčně nebo čtvrtletně) a řeší aktuální případy dětí, které se dopustily trestné činnosti.

Kurátoři také vyjádřili uspokojení z postupného vzrůstání prestiže jejich povolání. Spolupráci s ostatními orgány zainteresovanými v rámci SPOD již vnímají na bázi rovnocenného partnerství. Ne vždy tomu tak bylo – dříve se často mnozí z nich potýkali s nadřazeným přístupem ze strany PČR i soudů, byli „zbytečným, méněcenným a trpěným článkem v dokonalém řetězci práva znalých odborníků“. Nyní jsou kurátoři pro uvedené orgány nepostradatelným zdrojem informací získaných v terénu při práci s klientem a jejich stanoviska a návrhy jsou při rozhodování soudů akceptovány.

Otázka č. 4

Myslíte si, že by bylo vhodné snížit věkovou hranici trestní odpovědnosti? Pokud ano, na kolik a proč?

Odpovědi

Tři čtvrtiny dotazovaných vyjádřily přesvědčení, že plošné snížení věkové hranice pro vznik trestní odpovědnosti by vhodné nebylo, ledaže by se jednalo o nejzávažnější trestné činy (vražda, znásilnění, ublížení na zdraví). Současná škála nástrojů dle ZSVM pro děti mladší 15 let by se sice měla rozšířit zejména pokud jde o počet opatření (viz výše), nicméně i tyto stávající nástroje jsou schopné plnit u dětí tu funkci, kterou plní zákonné nástroje pro mladistvé resp. tresty ukládané dospělým osobám podle trestního zákona (jinou otázkou zůstává jejich praktická účinnost, záležející v pečlivé aplikaci a kontrole dodržování – viz výše). Přínosná jsou zejména opatření, spočívající v *dohledu probačního úředníka*, účasti na *terapeutickém, výchovném nebo jiném obdobném programu*, v určitých případech též *ochranná výchova*, která svou povahou působí výchovně a pozitivně usměřují osobnost dítěte z hlediska jeho dalšího vývoje. Působí tak zároveň preventivně i na ostatní potenciální pachatele, což je nesporně důležité a mnohem přínosnější, než pouhá represe (typicky sankce *odnětí svobody*, vykonávaná navíc v kriminogenním prostředí). Stejně užitečný je i nástroj *upuštění od uložení opatření*, který má napravovat pachatele institucionálním projednáním jeho činu před soudem. Snížení věkové hranice pro vznik trestní odpovědnosti by zřejmě nevedlo ke snížení počtu trestné činnosti, pouze by se její páchání posunulo u části dětských pachatelů věkově níže tak, aby zůstali beztrestní. U té části, kterou tvoří „nenapravitelní“ recivisté, pak hrozba odsouzení a uložení sankce nemá efekt, ať by byla hranice trestní odpovědnosti jakákoliv. Odpůrci snížení hranice trestní odpovědnosti také poukazují na paradox, který umožňuje právní úprava ZSVM a „díky“ níž je trestná činnost dětí mladších 15 let projednávána před soudem vždy, zatímco u mladistvých se často využívá institutu *podmíněného zastavení trestního stíhání* (ust. §§ 307 a 308 TR) či *odstoupení od trestního stíhání* (ust. § 70 ZSVM) státním zástupcem, takže se k soudu vůbec nedostanou. Přitom pohovor se soudcem pro mládež by mnohým rozhodně nebyl ku škodě. Problémy při snížení věkové hranice by činilo i plnění minimálně posledního roku povinné školní docházky u dětí ve vazbě nebo výkonu trestu odnětí svobody.

Pouze čtvrtina z dotazovaných kurátorů je pro snížení hranice trestní odpovědnosti, a sice o jeden rok (na 14 let). Jako hlavní argument pro svůj názor uvádějí vyšší právní povědomí současné mládeže a časnější dosažení fyzické a psychické vyspělosti, díky

čemuž je dříve schopna uvědomit si protiprávnost svého jednání a posoudit jeho následky. Snížení hranice trestní odpovědnosti by podle těchto respondentů bylo účinné zejména vůči dětem, které páchají trestnou činnost plánovitě, často s podporou rodičů. Ti na kriminalitě svých dětí aktivně participují a přitom využívají právě jejich beztrestnosti. Po dosažení 15 let přestanou („jako když utne“), neboť si velmi dobře okamžik vzniku nebezpečí trestního stíhání uvědomují. V této souvislosti kurátoři poukázali na významný vliv rodiny, v níž má negativní chování dítěte kořeny. Proto by uvítali vést rodiče daleko více než dosud k zodpovědnosti za chování jejich dětí a v závažnějších případech rodičovského selhání ukládat opatření přímo rodičům (např. povinná terapie v rodinné poradně, povinná spolupráce s rodinným asistentem, se školou, série víkendových pobytů rodičů s dětmi v odborném zařízení apod.).

Velmi zajímavým je návrh jednoho kurátora, aby hranice trestní odpovědnosti nebyla vůbec stanovena, (případně aby byla stanovena velmi nízko – např. na 10 let). Jakékoliv jednání, naplňující znaky skutkové podstaty trestného činu, by tak bylo projednáno a následně individuálně rozhodnuto, podle konkrétních okolností, jako je společenská nebezpečnost jednání, závažnost způsobených následků, osobnost pachatele apod., o vině a případné adekvátní sankci.

Otázka č. 5

Plní, podle Vašeho názoru, platná právní úprava sociálně-právní ochrany dětí, které se dopustily trestné činnosti (tj. zákon č. 218/2003 Sb., o soudnictví ve věcech mládeže, ve spojení se zákonem č. 359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí), svůj účel a je potřebná?

Odpovědi

Kromě dvou se dotazovaní kurátoři shodli, že právní úprava, obsažená v zákoně č. 359/1999 Sb. a zejména v zákoně č. 218/2003 Sb., je i přes dílčí nedostatky potřebná a plní svůj účel, kterým je dle ust. § 1 ZSVM *předcházet a zamezovat dalšímu páchání protiprávních činů a přispět k nápravě osobnosti pachatele mladšího 15 let resp. mladistvého pachatele a k jeho návratu k životu neprovázenému trestnou činností*. Kurátoři se shodli, že ZSVM dává pachatelům do 15 let věku a mladistvým pachatelům šanci k nápravě. Současně je vhodnými nástroji a opatřeními motivuje k tomu, aby této šance využili a napravili se. K tomu je ovšem potřeba vůle nejen samotných pachatelů, ale i participace nejbližšího okolí, tj. v první řadě rodiny, samozřejmě za pomoci a spolupráce školy a příslušných odborníků. Pouze dva z dotazovaných kurátorů uvedli, že podle jejich názoru právní úprava svůj účel neplní nebo spíše neplní. Důvod její

neúčinnosti vidí zčásti v oblasti realizace na straně aplikačního aparátu (časová vytiženost, personální poddimenzování), zčásti v neúčinnosti resp. malé účinnosti ukládaných opatření a zčásti také v nespolupráci rodin pachatelů. Pomohlo by navýšení počtu kurátorů, zmenšení počtu administrativních úkonů ve prospěch vlastní práce s klientem, zkrácení délky soudních řízení nebo větší zapojení okolního prostředí dítěte do procesu nápravy včetně účinnějších sankcí za nespolupráci.

Všichni kurátoři se shodli, že u určitých skupin dětí naopak „nepomůže nic“, tedy mj. ani jakkoliv kvalitní či přísná právní úprava. Je to dáno jejich výchovou, rodinným a jiným prostředím, ve kterém vyrůstají a které je málo kvalitní a nepodnětné, stylem života, který je nesen generačně.

Agumenty kurátorů, podporující jejich odpovědi na toto téma, jsou blíže uvedeny a shrnuty dále u otázky č. 7.

Otázka č. 6

Odhadněte, prosím, poměr nezletilých pachatelů trestné činnosti, kteří byli v rámci působení sociálně-právní ochrany napraveni (tj. přestali páchat trestnou činnost) a nezletilých pachatelů, kteří se i nadále opakovaně až do dosažení 18 let věku dopouštěli trestné činnosti.

Odpovědi

Zde byly odpovědi odlišné, jak je patrné z tabulky I. Lze však shrnout, že dle odhadu respondentů je průměrný poměr napravených a nenapravených 60 % ku 40 %.

Tabulka I: Odhad počtu napravených pachatelů

% napravených pachatelů	30 %	40 %	50 %	60 %	70 %	80 %
počet kurátorů	1	1	3	20	3	2

Zdroj: Vlastní výzkum

Otázka č. 7

Uveďte, prosím, v čem spatřujete hlavní přednosti (klady) resp. nedostatky (zápory) právní úpravy zákona č. 218/2003 Sb. Co byste Vy sám/sama na právní úpravě dané zákonem č. 218/2003 Sb. změnil/a?

Odpovědi

Pokud se jedná o hlavní přednosti právní úpravy ZSVM, uvedli respondenti následující:

- vyčlenění problematiky z obecné právní úpravy, neboť jen zvláštní právní úprava může zaručit potřebné specifické zacházení s dětmi, kterých se týká

- ustanovení a vyčlenění specializovaných pracovníků v rámci jednotlivých profesí pro práci s dětskými delikventy (policisté, státní zástupci nebo soudci pro mládež)
- důraz právní úpravy na výchovné působení na delikventní mládež namísto trestání (tj. přednost prevence před represí)
- povinnost zainteresovaných orgánů mnohem intenzivněji pracovat s dětmi jako pachateli trestné činnosti; pro pachatele do 15 let nebylo před přijetím ZSVM žádné řízení s pevnými pravidly vůbec legislativně upraveno
- možnosti různých odklonů od trestního řízení, projednání věci před soudem bez uložení opatření apod. – tj. formy, které často postačují k nápravě dětského pachatele a není tedy nutné přistupovat k přísnějším opatřením, jež mohou dítě spíše poškodit a nasměrovat na kriminální dráhu
- nutnost projednat před soudem v podstatě každé jednání dítěte mladšího 15 let, které se dopustilo činu jinak trestného – zastánci tohoto názoru argumentovali pozitivním působením instituce soudu, „autority taláru“ na dítě a jeho napravení; někteří kurátoři však toto ustanovení ZSVM naopak označili za negativum právní úpravy, zvláště u bagatelních trestných činů – viz níže
- široké spektrum opatření pro mladistvé delikventy
- výchovné programy pro děti mladší 15 let [ust. § 93 odst. 1 písm. b) ZSVM], pořádané střediskem výchovné péče – pokud fungují a jsou dostupné, mají smysl a pozitivní výsledky
- působení PMS na dětské delikventy, jak v rámci řízení dle ZSVM, tak i po jeho skončení
- zachování anonymity pachatelů do 15 let věku – přínosný institut, v každém případě u pachatelů méně závažné trestné činnosti.

K zásadním nedostatkům právní úpravy ZSVM patří podle respondentů tyto:

- nedostatečné spektrum opatření pro pachatele mladší 15 let
- problém aplikace a absence nástrojů k vymožení ustanovení ZSVM, nejsou-li plněna dobrovolně – ZSVM nestanoví žádné sankce pro děti za nedodržování uloženého výchovného opatření – nenastoupí-li např. dítě do probačního či obdobného programu či neplní jiné uložené opatření (typicky *dohled probačního úředníka*), nehrozí mu (ani jeho rodičům – viz dále) žádná sankce

- absence účinných postihů rodičů v případě, že neplní své zákonné povinnosti vyplývající z jejich rodičovské zodpovědnosti a nespolupracují při nápravě svých dětí, prováděné dle ZSVM
- povinnost soudu pro mládež ustanovit obligatorně opatrovníkem pachatele mladšího 15 let advokáta
- relativně přísná úprava ZSVM, zejména v oblasti procesní, pokud jde o pachatele do 15 let věku, zvláště pak do cca 10, 11 let, kteří jsou často za banální činy (rvačka ve třídě, odcizení věci) nuceni absolvovat celé soudní řízení, což je pro ně v tomto věku, kdy často nejsou schopni plně vnímat význam a dopady řízení, velmi traumatizující a paradoxně jim, z hlediska dalšího vývoje, může spíše uškodit než prospět
- příliš přísné vazební podmínky
- zachování anonymity mladistvých pachatelů, zvláště v případech závažné trestné činnosti - jednak jsou lépe chráněni než jejich oběti a svědci, jednak se tím potlačuje preventivní působení na ostatní potenciální pachatele
- nedostatečná ochrana svědků v řízení vedeném s pachateli mladšími 15 let dle OSŘ, zvláště pak dětských svědků
- nedostatečná ochrana poškozených – obětí trestné činnosti mládeže („hon“ a šikana ze strany zejména sdělovacích prostředků)
- orgán SPOD nemá ze zákona právo být u „vytěžovacího pohovoru“ s dítětem na PČR, o němž PČR ani nemá zákonnou povinnost orgán SPOD informovat
- průtahy v soudním řízení
- ustanovení § 92 odst. 1 ZSVM o tom, že v řízení s dětmi mladšími 15 let nemusí být dítě při soudním jednání vyslechnuto.

Jeden kurátor se odmítl k otázce vyjádřit s tím, že mu toto nepřísluší, neboť se nepovažuje za povolání hodnotit kvalitu právní úpravy („nejsem právník ani zákonodárce“).

4.2. Výsledky rozhovorů se soudci

Celkem byly vedeny tři rozhovory – se soudcem okresního soudu (dále jen „soudce č. 1“), soudcem krajského soudu, který rozhoduje jako soud prvního stupně (dále jen „soudce č. 2“) a soudcem krajského soudu, který rozhoduje jako soud druhého stupně (dále jen „soudce č. 3“). Jako *soud pro mládež* je ve většině případů v prvním stupni věcně příslušný právě *okresní soud* (ust. § 16 TŘ, ust. § 4 ZSVM). *Krajský soud* je dle ust. § 17 TŘ v prvním stupni věcně příslušný pro řízení o závažných proviněních,

spáchaných mladistvými, spočívajících např. v provinění vraždy, znásilnění osoby mladší 15 let, padělání a pozměňování peněz apod. Obecně se jedná o trestné činy, za které TZ ve své zvláštní části dovoluje uložit trest odnětí svobody s dolní hranicí trestní sazby nejméně 5 let nebo trest výjimečný a některé další činy, vyjmenované v ust. § 17 TŘ odst. 2. Ve druhém stupni je krajský soud věcně resp. funkčně příslušný jako soud odvolací, tj. rozhoduje o odvoláních proti rozhodnutí okresního soudu pro mládež.

Odpovědi soudců jsou uváděny v prvním pádě, prezentovány jsou pouze stěžejní myšlenky.

Otázka č. 1

Jaký je Váš názor na počet zákonných nástrojů soudů podle zákona č. 218/2003 Sb. ve vztahu k dětským pachatelům trestné činnosti a na jejich účinnost? Jak jsou jednotlivé nástroje v praxi využívány?

Odpověď

Soudce č. 1: Dostatek nástrojů a opatření shledávám pouze pro skupinu mladistvých, pro děti mladší 15 let je jich rozhodně málo. Bylo by vhodné je rozšířit o opatření, která jsou v právní úpravě určena mladistvým, jako např. *napomenutí s výstrahou*, *různé zákazy*, *výchovná opatření* (eventuelně opatření obdobná těm, která jsou upravena v ust. § 43 ZOR apod.). U pachatelů do 15 let věku se nejvíce využívá institutu *upuštění od uložení opatření* (u provopachatelů), z opatření *dohled probačního úředníka* (u pravopachatelů a u méně závažných trestných činů, pokud pouhé projednání činu před soudem se nejeví jako dostatečné). Se zbylými dvěma opatřeními, určenými dětem do 15 let, jsou potíže. *Terapeutické, psychologické a jiné výchovné programy ve středisku výchovné péče* buď nefungují vůbec, případně fungují špatně, nebo je jich málo vyhovujících. Soudu činí problém dopředu vymezit konkrétní program, který bude pro dítě vhodný vzhledem k jeho osobnostnímu profilu. Ten ovšem soud detailně nezná, sám si o něm kvalifikovaný úsudek učinit nemůže. Jeho vypracování je záležitostí znalců (např. psychologa pedagogicko-psychologické poradny). Na to ovšem nejsou ani peníze ani čas, nechceme-li, aby soudní řízení trvalo ještě déle než nyní a ztrácelo tak výchovný účinek. Opatření *ochranné výchovy* se příliš nevyužívá, my jsme jich zde za trvání účinnosti ZSVM uložili v řádu jednotek.

Soudce č. 2: Dle mého názoru jsou možnosti nabízené zákonem č. 218/2003 Sb. dostatečné. U krajského soudu v 1. stupni, kde se lze setkat s mladistvými pachateli provinění závažného charakteru, jsou proto logicky nejvíce využívána *trestní opatření*, a sice *trest odnětí svobody nepodmíněně*, případně *s podmíněným odkladem a stanovením*

zkušební doby nebo navíc se *stanovením dohledu*. Všechna uvedená opatření mají smysl, jsou účinná, neboť působí na pachatele odstrašením, zvláště pokud dojde k uvěznění buď přímo nebo následně - v případě porušení stanovených podmínek ve zkušební době (spáchání dalšího provinění či přestupku) u podmíněného odsouzení.

Soudce č. 3: K tomuto se nemohu detailněji vyjádřit, jako odvolací soud řešíme relativně málo případů - v roce 2004 to byly pouhé 3 případy, v roce 2005 se jednalo o 31 věcí a v roce 2006 o 33 odvolacích řízení u zdejšího soudu. Navíc se z většiny nejedná o ukládání opatření, ale např. o odvolání do výše náhrady škody nebo ohledně výše odměny advokáta, případně o stížnosti ve věcech vazebních apod. Navíc v případech, kdy je v prvním stupni uloženo mírnější opatření (*výchovné opatření, odsouzení s podmíněným odkladem* apod.) nebo využito některého ze způsobů odklonu řízení, se odsouzený zpravidla neodvolává. Je totiž rád, že „vyvázl“ bez tvrdšího trestu, zejména odnětí svobody nepodmíněně, a nemá potřebu se odvolávat. V zásadě se tedy odvolává ten, kdo popírá zcela svou vinu nebo komu byl v prvním stupni uložen přísný trest. Z praxe mohu říci, že v prvostupňovém řízení soud často využívá odklonů, případně mírných opatření, jako je *dohled probačního úředníka*, zvláště u prvopachatelů resp. pachatelů málo závažné trestné činnosti.

Otázka č. 2

Jak hodnotíte Vaši spolupráci a komunikaci s orgány SPOD (kurátory pro mládež) a Probační a mediační službou?

Odpověď

Soudce č. 1: V rámci tzv. multitému spolupracujeme s ostatními orgány státní moci, podílejícími se na soudnictví ve věcech mládeže a sociálně-právní ochraně dětí, bez problémů a na velmi dobré úrovni.

Soudce č. 2: Zde nelze než vyslovit uznání práci těchto orgánů, spolupráci s nimi hodnotím pozitivně jako bezproblémovou.

Soudce č. 3: Spolupráce je bezproblémová. Do kontaktu přicházíme zejména s orgánem SPOD, který je procesní stranou i v odvolacím řízení a je proto vyrozumíván o konaném jednání. S Probační a mediační službou, vzhledem k charakteru řízení jako odvolacího, do kontaktu příliš nepřicházím.

Otázka č. 3

Myslíte si, že by bylo vhodné snížit věkovou hranici trestní odpovědnosti? Pokud ano, na kolik a proč?

Soudce č. 1: Ano, byl bych pro snížení na 14 let, ale nikoliv plošně, nýbrž selektivně pouze u pachatelů, kteří se dopouštějí trestné činnosti opakovaně od raného věku a postupně už není nástroje, jak je zastavit, než na ně dříve aplikovat trestněprávní úpravu. Je ovšem třeba pamatovat, že snížení věkové hranice trestní odpovědnosti není všelékem a že problémy s trestnou činností mládeže tento krok nevyřeší. Spíše jde o to, reagovat i v právu na dřívější dosažení fyzické a mentální vyspělosti u současných a přicházejících generací dětí.

Soudce č. 2: Ano, bylo by vhodné snížit věkovou hranici trestní odpovědnosti, a sice minimálně na 14 let. Již za Rakouska-Uherska a ještě po skončení II. světové války byla věková hranice trestní odpovědnosti 14 let, a to děti jistě nebyly tak mentálně a fyzicky vyspělé jako jsou v témže věku dnes. Tomuto dřívějšímu vyžívání osobnosti dětí by tedy měla odpovídat i míra jejich odpovědnosti v oblasti trestního práva.

Soudce č. 3: Ano, z důvodu vyspělosti dnešní mládeže bych byl pro snížení věkové hranice na 14 let. Mohlo by to být odstrašením i pro rodiče v případech, kdy své děti používají jako nástroj pro získání obživy prostřednictvím páchaní majetkové trestné činnosti.

Otázka č. 4

Plní podle Vašeho názoru právní úprava zákona č. 218/2003 Sb. svůj účel a jak byste odhadl poměr napravených pachatelů a nenapravených pachatelů (recidivistů)?

Odpověď

Soudce č. 1: Myslím si, že zvláštní úprava trestního soudnictví s mládeží, obsažená v zákoně č. 218/2003 Sb., plní svůj účel a zhruba 3/4 (prvo)pachatelů zcela nebo alespoň na delší čas napraví, ostatní jsou (mnoho)násobní recidivisté. Otázkou je, zda nebylo výhodnější, např. z hlediska nákladů, nastalých organizačních a personálních problémů atd., ponechat původní právní úpravu, tj. zvláštní ustanovení pro mládež, v rámci právní úpravy TZ a TŘ, případně ji pouze doplnit, zmodernizovat. Můj názor je, že by to bylo lepší. ZSVM příliš zatížil soudy, zvýšil náklady tohoto speciálního řízení, zejména z důvodů zapojení velkého počtu lidí a orgánů na něm se podílejících. Přitom jeho výsledkem je často, typicky v případě pachatelů mladších 15 let, „pouhé“ projednání věci bez uložení opatření. To se však u mnohých kvůli jejich nízkému věku má účinkem. Efekt práce velmi početného týmu lidí, včetně vynaložených nákladů, tak přichází vniveč.

Soudce č. 2: Ano, v zásadě určitě plní, i když jistě ne stoprocentně. Smysl však má. Zejména lze vysledovat nápravu tzv. prvopachatelů, kde působí odstrašující funkce trestu

odněti svobody resp. hrozba takovým trestem u podmíněných odsouzení. U mladistvých, kteří se dopouštějí trestního jednání opakovaně (recidivisté), však účinnost logicky klesá a s každým dalším spáchaným skutkem se pokles pouze potvrzuje. V souhrnu je určitě více napravených pachatelů, řekněme 60 až 70 %, na přesnější odhad si netroufám.

Soudce č. 3: Z pohledu sociálního nepochybně ZSVM svou pozitivní úlohu hraje. Z mého pohledu soudce jej vidím spíše jako zbytečný. Byl bych pro zvláštní úpravu, ovšem v rámci obecné úpravy TZ a TŘ tak, jako tomu bylo před přijetím ZSVM. Odstranila by se mnohá zdvojení, včetně terminologických. Změnu resp. vytvoření nové terminologie (*provinění, trestní opatření* apod.) považuji za neúčelný a zavádějící krok. Pokud jde o odhad napravených pachatelů, tak u mladistvých se náprava zpravidla podaří a jejich recidiva není vysoká. Je to dáno možná i tím, že rozmezí od 15 do 18 let věku, kdy je pachatel sledován v režimu „mladistvých“, není tak dlouhé pro opakování trestné činnosti. Otázkou je, zda jde o napravení definitivní a zda se, již jako dospělý pachatel, nedospustí deliktu v 19, 20 letech či později.

Otázka č. 5

Jaké jsou podle Vás klady resp. zápory zákona č. 218/2003 Sb., co by bylo třeba případně změnit?

Odpověď

Soudce č. 1: Osobně se ZSVM moc nesouhlasím, kloním se k variantě ponechat úpravu takovou, jaká byla před jeho přijetím, s případnou novelizací. Jinak ZSVM smysl jistě má a je potřeba odstranit jisté nedostatky. Ty vidím v již zmiňovaném malém počtu opatření pro pachatele mladší 15 let, v nedostatečném počtu akreditovaných probačních a ostatních výchovných programů. Velmi nešťastným prvkem ZSVM je úprava řízení s dětmi mladšími 15 let, která se řídí podle OSŘ, přitom se však jedná o posuzování trestnosti činu a trestní odpovědnosti konkrétní osoby. Tato kombinace procesní soukromoprávní a trestněprávní úpravy je disharmonická a přináší komplikace a nejasnosti. Např. Policie ČR musí při vyšetřování činu jinak trestného dělat všechny úkony dle TŘ jako u trestných činů (fotodokumentace, ohledání aj.). Soud pro mládež následně vše znovu vyhodnocuje, avšak již dle OSŘ a podle této civilní normy také vlastně rozhoduje o vině z hlediska trestního práva (tj. že skutek se stal, je trestným činem a spáchalo jej dítě mladší 15 let, čili nebude trestně odpovědné a půjde o čin jinak trestný). Použití TŘ je zde vyloučeno, přitom z procesního hlediska by bylo užití jeho prvků logičtější než úpravy OSŘ. Pro ilustraci: já jsem soudce civilního úseku, ovšem na jiných soudech je tato agenda přidělena trestnímu úseku. O případném odvolání však již

bude rozhodovat zdejší soudce trestní. Dalším problémem, který přináší nutnost aplikace OSŘ, je nemožnost použití institutu *utajeného svědka*, upraveného pouze v TR. Důsledkem toho je, že pachatel a jeho okolí může snadno a účinně zastrašovat nezletilé svědky, kteří se následně bojí vypovídat. Nebo musí soudce složitě organizovat výslech svědka v jiném prostředí, v nepřítomnosti pachatele. Organizačně není systém soudnictví nad mládeží jednotný a je tudíž nepřehledný. ZSVM tedy přinesl větší zatížení pro soud a soudce. Jako příliš přísné se mi jeví ustanovení ZSVM o nutnosti projednat veškeré činy jinak trestné všech dětí mladších 15 let. Z vlastní zkušenosti vím, že děti desetileté a mladší nejsou většinou s to vnímat a pochopit smysl soudního řízení, které je může spíše traumatizovat než plnit výchovné poslání. V těchto případech by postačoval pohovor s kurátorem, vedený v prostředí pro dítě přijatelnějším. Další výtku mám k působení advokáta coby opatrovníka dítěte mladšího 15 let. Je to nesmyslné ustanovení zákona. Obhájci nepojímají svou úlohu specificky ve smyslu ZSVM jako především výchovnou a soudu nápomocnou, ale snaží se za podpory rodičů dosáhnout za každou cenu zproštění viny dítěte, čímž mu mohou spíše uškodit.

Soudce č. 2: Nabytí účinnosti ZSVM od 1.1. 2004 každopádně přineslo větší nápad práce pro soudy. ZSVM sice počítá se speciálními soudy pro mládež (tzn. zejména zvláštní budovy, vyčlenění personálního aparátu včetně soudců se speciálním vzděláním apod.), avšak realita je taková, že agendu vykonávají soudci obecných soudů, kterým soudnictví ve věcech mládeže „pouze“ rozšířilo rozvrh práce. V tomto zůstal ZSVM nenaplněn, a to je chyba. Specializace by zvýšila odbornost soudců v dané problematice a tím i kvalitu celého systému juvenilního soudnictví. Jako další nedostatek a tedy prostor pro změnu vidím ve zbytečně složitém vazebním řízení ve věcech mladistvých a v příliš krátkých vazební lhůtách, upravených v ust. § 47 ZSVM. Vyložená pozitiva ZSVM, i vzhledem k uvedeným nedostatkům, naopak nevidím.

Soudce č. 3: Navzdory svému spíše kritickému názoru na ZSVM si uvědomuji, že z pohledu např. sociálního pracovníka je chápán jako přínosný. Z pozice soudce odvolacího soudu vidím spíše negativa. Problémem je nárůst objemu práce bez odpovídajícího personálního navýšení. Dále chybí specializace – já jako odvolací soudce trestního úseku řeším odvolání proti rozhodnutím okresního soudu ve věcech mladistvých (zde řeší trestní soud) a osob mladších 15 let (zde řeší civilní soud) a vedle toho i ostatní trestní agendu dospělých pachatelů. Ve věcech dětí mladších 15 let rozhoduji v odvolacím řízení dle OSŘ, byť jsem soudcem trestního úseku. Zpočátku bylo odvolací řízení u těchto dětí svěřeno speciálnímu civilnímu odvolacímu senátu, ale

z důvodu nedostatku případů (viz výše) došlo k převedení agendy na trestní úsek. To znamenalo nutnost seznámit se navíc důkladně s OSŘ, s kterým jinak trestní soudce nepracuje. Velmi kritizují roli advokáta jako opatrovníka v řízení s dětmi do 15 let věku. Zde se jednoznačně míjí účel, který zákonodárce zamýšlel, s realitou. Opatrovník by měl především výchovně působit na dítě, a proto by tato funkce měla být svěřena např. orgánu SPOD a nikoliv advokátům, kteří svou úlohu chápou klasicky jako v řízení s dospělými, tj. za každou cenu dosáhnout zproštění viny klienta, zpochybňovat důkazy atd. Takové působení však výchovný účinek na dítě nemá, naopak jej může přesvědčit, že páchat trestnou činnost lze dále a že šikovný obhájce jej vždy nějak od trestu zachrání. Advokát navíc za své působení účtuje nemalé odměny, které jdou k tíži státního rozpočtu. Soudy pouze výjimečně ukládají povinnost náhrady nákladů řízení, včetně úhrady odměny advokáta, rodičům dítěte mladšího 15 let. Mladistvému se povinnost úhrady nákladů ukládá častěji, neboť je větší předpoklad jejího splnění, je-li např. již výdělečně činný. Problematické je dále ustanovení § 73 ZSVM, umožňující konat řízení s mladistvým dle ZSVM až od 19. roku jeho věku. Pokud mladistvý spáchá provinění v 17 letech a řízení se koná až po jeho 18. narozeninách, postupuje se v řízení stále dle ZSVM, i když pachatel už je dospělý. To pak znamená průtahy, neboť např. hlavní líčení a veřejné zasedání nelze v zásadě konat bez přítomnosti mladistvého, který se však stal mezitím plnoletým, a bývá obtížné jej přinutit k účasti u soudu. Problém vidím i v úpravě vazebního řízení – lhůty jsou příliš krátké, kupř. ve lhůtě 2 měsíců pro trvání vazby nelze stihnout provést přípravné řízení i řízení před soudem. Výsledkem je, že institut vazby není využíván v případech, kde je to jinak namístě.

7.3. Výsledky rozhovorů s úředníky Probační a mediační služby

Jako doplňující byly vedeny i rozhovory se dvěma zaměstnanci Probační a mediační služby. Struktura otázek byla obdobná jako u předešlých rozhovorů, samozřejmě tematicky upravená adekvátně profesi respondentů. Odpovědi jsou uváděny v prvním pádě, prezentovány jsou pouze stěžejní myšlenky.

Otázka č. 1

Jaký je Váš názor na počet zákonných nástrojů soudů podle zákona č. 218/2003 Sb. ve vztahu k dětským pachatelům trestné činnosti a na jejich účinnost? Jak jsou jednotlivé nástroje v praxi využívány?

Odpověď

Probační úředník č. 1: Pokud se jedná o pachatele do 15 let věku, opatření je žalostně málo. Jsou pouze tři, přičemž dvě z nich – *ochranná výchova* a zařazení do *vhodného výchovného programu* - víceméně neplní svou funkci, a proto ani nejsou příliš využívána. Pokud se jedná o *ochrannou výchovu* [ust. § 93 odst. 1 písm. c) ZSVM], je problémem nedostatek vhodných zařízení pro její výkon. Dochází tak k situacím, kdy dítě je umístěno i více než sto kilometrů od domova, takže kontinuální sociální práce s ním a současně s jeho rodinou v jednom místě je znemožněna. Zařízení navíc nejsou dostatečně zajištěna proti nedovolenému opuštění, takže notoričtí „útěkáři“ jsou schopni utéct obden a PČR nemá ani kapacity ani snahu je neustále hledat a vozit zpět. Účel a smysl ochranné výchovy je tím mařen. Spíše je využíváno ukládání *ústavní výchovy* podle ZOR. V případě opatření *zařazení do terapeutického, psychologického nebo jiného vhodného programu ve středisku výchovné péče* dle ust. § 93 odst. 1 písm. b) ZSVM je zásadním problémem nedostatek adekvátních programů; navíc existující programy příliš nefungují. Nedostatkem právní úpravy ZSVM resp. zákona č. 109/2002 Sb. je nekonkrétní vymezení statusu a pravomocí středisek výchovné péče (SVP), která působí zpravidla v rámci dětských diagnostických ústavů a jsou založena na dobrovolné bázi. Dítě dochází do SVP za uloženým programem dobrovolně, SVP ani soud jej nemůže k účasti přinutit. Opatření *dohled probačního úředníka* dle ust. § 93 odst. 1 písm. a) ZSVM se ukládá za protiprávní činy závažnějšího charakteru – tedy činy, které by byly jinak trestné. Případy banálních deliktů, kdy jednání dítěte mladšího 15 let nenaplňuje znaky skutkové podstaty trestného činu, jsou řešeny jako přestupky přestupkovou komisí obecního (městského) úřadu. Pokud tedy dítě mladší 15 let spáchá čin jinak trestný, PČR usnesením věc odloží pro nedostatek věku pachatele a předá věc k řešení státnímu zástupci. Usnesení zasílá orgán PČR současně na vědomí i orgánu SPOD, který se až v této chvíli dozvídá, že u dítěte byla dokumentována trestná činnost a že bylo na pohovoru na PČR, aniž by kurátor orgánu SPOD mohl být přítomen a dítěti být případně ku pomoci. To, že ZSVM nestanoví orgánu PČR povinnost vyrozumívat orgán SPOD o předvedení dítěte k pohovoru, je značným nedostatkem ZSVM. Státní zástupce následně podává návrh soudu pro mládež. Tím vzniká paradox, a to je další nedostatek úpravy ZSVM, že trestní věc projednává a rozhoduje tento soud jako soud de facto civilní (tedy nikoliv trestní) v řízení podle OSŘ, jakožto procesní normy soukromého práva, a tudíž upravující věcně zcela odlišný typ řízení. V něm se soud pro mládež ocitá v jakoby rozpolcené situaci, neboť sice neřeší otázku viny z hlediska trestněprávního, ale zároveň musí mít dostatek důkazů,

že se skutek jinak trestný stal a že jej spáchal právě před soud postavený pachatel mladší 15 let. Chybou právní úpravy ZSVM je i ustanovení advokáta opatrovníkem dítěti mladšímu 15 let podle ust. § 91 odst. 2. Advokát se totiž se situací dítěte a okolnostmi případu seznamuje zpravidla těsně před nebo dokonce až v průběhu řízení před soudem, často ani neovládá znění ZSVM. Navíc jeho odměna za v podstatě formální úkony bez většího přínosu pro dítě jde k tíži státního rozpočtu (viz ust. § 95 ZSVM). Přitom kurátoři pro mládež, případně úředníci PMS, by vykonávali funkci opatrovníka mnohem efektivněji a zdarma a hlavně s detailní znalostí osobnosti dítěte a jeho poměrů, neboť s ním předtím již zpravidla pracovali. Dalším negativním důsledkem úpravy ZSVM ohledně řízení s dětmi mladšími 15 let, vedeného podle OSŘ, je, že se v něm neřeší otázka škody způsobené činem jinak trestným (muselo by být řešeno v samostatném řízení o náhradě škody dle OZ). Proto PMS vstupuje, ovšem bez zřetelného zákonného podkladu, do řízení s cílem snažit se zprostředkovat dohodu mezi pachatelem a poškozeným ohledně náhrady škody.

Spektrum nástrojů pro *mladistvé*, zejména v podobě opatření, je dostatečné, některé nejsou ani příliš využívány. I v případě řízení s mladistvým, stejně jako při řízení s dítětem mladším 15 let, je důležité, aby s ním PMS vstoupila v kontakt ihned po zahájení trestního stíhání (o tom ji vyrozumí PČR). Pak je možnost začít okamžitě s mladistvým pracovat a pokud se jedná např. o prvopachatele nebo drobný delikt, věc vůbec nemusí dojít k soudu, neboť skončí v přípravném řízení u státního zástupce, který nepodá obžalobu, nýbrž rozhodne o skončení řízení a současně o uložení opatření. Zpravidla postačí uložení např. *napomenutí s výstrahou, vykonání společensky prospěšné činnosti, účasti na probačním programu*, případně lze *odstoupit od trestního stíhání*. Takovýto postup ve prospěch pachatele záleží zejména na jeho vůli a ochotě spolupracovat. Pokud však mladistvý nespolupracuje a neplní podmínky uloženého výchovného opatření, nehrozí mu žádná sankce, neboť podmínkou uložení je jeho souhlas. V uvedených případech je dále možné využít institut *podmíněného zastavení trestního stíhání* dle ust. § 307 a násl. TŘ.

Probační úředník č. 2: Nástrojů pro *děti mladší 15 let*, zejména pokud jde o opatření, je málo. Nejvíce je ukládán *dohled probačního úředníka. Terapeutických, psychologických a jiných programů* se příliš nevyužívá, neboť jich není dostatek. Ty, které fungují, jsou dobrovolné, neboť účast na nich je podmíněna souhlasem pachatele. Neexistuje však žádná zákonná sankce v případě neúčasti na programu, a to ani vůči rodičům, což snižuje

jeho účinnost. *Ochranná výchova* je ukládána výjimečně, pokud jiná opatření selhávají. U určité skupiny pachatelů je to jediné účinné řešení jejich trestné činnosti.

Pro skupinu *mladistvých* pachatelů je naopak nástrojů, včetně počtu opatření, dostatek. Ze zákonem nabízených opatření lze vybrat takové, které bude pro konkrétního pachatele, vzhledem k jeho osobnosti, okolnostem a závažnosti spáchaného činu, nejvíce vyhovující. Zde sehraává důležitou úlohu probační úředník, spolu s kurátorem SPOD, neboť dávají soudu podklady (profil pachatele) a návrhy na uložení opatření, které soud může využít při svém rozhodnutí. Soud se tak může více věnovat precizaci rozhodnutí po stránce právní, zatímco PMS a orgán SPOD přinášejí sociální náhled s výchovným akcentem. Nejvíce je mladistvým opět ukládán *dohled probačního úředníka* nebo *probační programy*. Trestní opatření *veřejně prospěšné práce* je také často užívané, ovšem již podstatně méně než dříve. Důvodem je, že se důkladněji zvažuje, zda je vůbec reálné, vzhledem k osobnosti odsouzeného, aby je absolvoval. Mechanické ukládání veřejně prospěšných prací totiž dříve vedlo k tomu, že odsouzení, u nichž bylo předem zřejmé, že jej nevykonají, museli nastoupit k výkonu trestu odnětí svobody nepodmíněně. To bylo v rozporu s výchovným zaměřením sociálně-právní ochrany delikventní mládeže a zákona č. 218/2003 Sb.

Otázka č. 2

Jak hodnotíte Vaši spolupráci a komunikaci s orgány činnými podle zákona č. 218/2003 Sb. (tj. Policií ČR, státními zástupci a soudy) a s orgány SPOD – kurátory pro mládež?

Odpověď

Probační úředník č. 1: Spolupráci hodnotím jako bezproblémovou, na velmi dobré úrovni. Podstatné je, že soud pro mládež se „naučil“ respektovat stanoviska PMS a kurátorů, týkající se dítěte, jako relevantní názor odborníků, a přejímá je do svých rozhodnutí. To je ku prospěchu dítěte. Pro zajištění hladké komunikace, koordinace a vyjasňování postupů v konkrétních případech trestné činnosti mládeže se velmi osvědčil tzv. „multitým“, složený ze zástupců PMS, Policie ČR, orgánu SPOD, střediska výchovné péče, státního zástupce pro mládež a soudce soudu pro mládež, který se schází pravidelně zhruba jednou za tři měsíce.

Probační úředník č. 2: Spolupráce je bezproblémová. PMS koordinuje své postupy s ostatními subjekty soudnictví ve věcech mládeže v rámci pravidelných schůzek tzv. multitýmu (viz výše).

Otázka č. 3

Myslíte si, že by bylo vhodné snížit hranici trestní odpovědnosti? O kolik by se případně měla snížit a proč?

Odpověď

Probační úředník č. 1: V zásadě jsem pro snížení na 14 let. Je třeba si ovšem uvědomit, že to bude mít mnoho konsekvencí, které bude třeba řešit. Velké množství pachatelů je z věkové skupiny čtrnáctiletých, a tudíž v současnosti beztrestných. Snížením hranice trestní odpovědnosti dojde k nárůstu páchaní trestných činů resp. provinění (nyní jde o činy jinak trestné). S tím bude souviset větší nápad případů na soudy. Dalším důsledkem takového opatření může být pokles věku dětí, které páchají trestnou činností jako snadný zdroj obživy „na objednávku“ svých rodičů a činí tak s klidem právě proto, že jsou si vědomy své beztrestnosti.

Probační úředník č. 2: Nikoliv. Jsem pro zachování stávající věkové hranice trestní odpovědnosti. Její snížení by vedlo pouze ke kriminalizaci mladších dětí a jejich zpravidla banálních deliktů (např. krádež mobilu spolužáka).

Otázka č. 4

Plní podle Vás právní úprava zákona č. 218/2003 Sb., svůj účel a mohl/a byste odhadnout poměr napravených a nenapravených pachatelů (recidivistů), kteří prošli řízením podle zákona č. 218/2003 Sb.?

Odpověď

Probační úředník č. 1: Ano, ZSVM je každopádně užitečný, neboť problematika práce s delikventní mládeží zasluhuje speciální právní úpravu. ZSVM má dílčí nedostatky, které by bylo třeba odstranit, některá ustanovení přinášejí potíže v praxi. Hlavní výtka směřuje k příliš krátké legisvakanci lhůtě, ve které se aplikační aparát, po stránce personální i materiální, nemohl dostatečně připravit na nové podmínky ZSVM. Tato situace v mnohém trvá dodnes. Např. PMS je personálně i finančně poddimenzována (viz odpověď na otázku č. 5). Stejně lze říci o soudech, kde se to projevuje přílišnou délkou řízení.

Pokud jde o počet napravených pachatelů, v každém případě více než polovina dětských delikventů se již nevrací a je tedy možné je považovat za napravené. Úspěšnost napravení je ještě větší u (prvo)pachatelů, jejichž čin je vyloženým excesem, zkratem, a kteří mají kvalitní rodinné zázemí. Tyto osoby se s úspěchem daří, skrze cílenou práci s nimi, včetně případného absolvování řízení před soudem a uložení opatření, zabrzdit v jejich protizákonné činnosti. V případě opakované trestné činnosti, ve spojení se

špatným rodinným prostředím, je odvrácení pachatele z cesty zločinu a jeho náprava mnohem složitější a dlouhodobější, někdy zcela bez úspěchu. V případě recidivistů bych preferovala ukládání tvrdších opatření, např. trest odnětí svobody nepodmíněně, a teprve po jeho absolvování, případně již během výkonu, s nimi začít sociálně a výchovně pracovat. Jde o to, aby si mladistvý nejprve uvědomil, během pobytu ve vězení, že „jde již do tuhého“ a začal sám chtít spolupracovat na své nápravě. Bez jeho zájmu a proti jeho vůli je práce sociálních pracovníků víceméně marná.

Probační úředník č. 2: Ano, určitě plní. Jeho přijetí je přínosem, i když má samozřejmě určité nedostatky, které však nejsou nepřekonatelné. Důležitá, vedle kvalitní právní úpravy, je samozřejmě i spolupráce mezi všemi zainteresovanými subjekty, vzájemný respekt a schopnost dohody a koordinace postupů. Počet napravených pachatelů odhaduji minimálně na 70 %.

Otázka č. 5

Jaké jsou podle Vás klady resp. zápory zákona č. 218/2003 Sb. a co by bylo třeba případně změnit?

Odpověď

Probační úředník č. 1: Velké a zásadní pozitivum spatřuji v tom, že zákon vůbec existuje a že upravuje přístup k delikventní mládeži odchylně od obecné trestněprávní úpravy a s ohledem na specifické potřeby této věkové skupiny pachatelů. Konkrétním kladem právní úpravy ZSVM je např. dostatek opatření pro mladistvé delikventy. Záporů vidím několik, některé jsou již zmíněny v odpovědi na otázku č. 1. Především rozsah zákazu zveřejňování informací identifikujících mladistvého je příliš široký. Pokud by měl být takto zachován i nadále, mělo by se stejné ochrany dostat zejména poškozeným, kteří bývají vystaveni např. i velkému tlaku ze strany obviněných pachatelů resp. jejich obhájců a rodiny (zastrašování, vyhrožování). Dalším nedostatkem ZSVM jsou již zmiňované nefungující probační programy. Chybí jejich koncepce, nejsou dostatečně financované a zákon vůbec neurčuje, jaký konkrétní subjekt by je měl připravovat a zajišťovat. PMS by měla na jejich fungování pouze dohlížet a dodávat klienty, místo toho je sama iniciativně vytváří a provozuje. Negativem celého systému jsou i průtahy v soudním řízení. To je dáno jednak účelným zdržováním ze strany obžalovaného, jednak vytížením soudů, které nezvládají rozhodovat rychleji. To má nepříznivý dopad právě zejména u dětí, kde více než u dospělých pachatelů je potřeba, aby reakce na protiprávní čin byla rychlá a účinná. Pokud se soud odehrává několik měsíců, třeba i rok

po spáchání deliktu, zvláště mladší dítě si už není schopno uvědomit spojitost mezi svým jednáním a řízením. Výchovný a preventivní účinek řízení se tím vytrácí.

Samostatným tématem je nedostatečné personální a materiální zajištění PMS. Úředník PMS by např. v rámci probačního dohledu měl pravidelně jednou za 14 dní navštěvovat dítě v jeho přirozeném sociálním prostředí (rodině, škole), avšak pro plnění takových povinností dle ZSVM nemá materiální podmínky, např. služební automobil. Prostředky veřejné dopravy není časově reálné všechny klienty obsáhnout, proto musí docházet naopak oni na středisko PMS.

Probační úředník č. 2: Nedostatků má právní úprava ZSVM z mého pohledu několik. Předně nesouhlasím s novou terminologií, odlišnou od obecné trestněprávní úpravy. Věci se mají nazývat pravými jmény, proto trestný čin je trestným činem, i když ho eufemisticky nazveme proviněním nebo činem, který by byl jinak trestný. Oslabuje se tím i preventivní působení na pachatele a jejich okolí (získávají pocit určité nedotknutelnosti či výjimečnosti). Dále by bylo třeba rozšířit počet opatření pro pachatele do 15 let, podobně jako je tomu nyní u mladistvých. Stávajících výchovných programů by mělo být více, měly by být funkční a založené nikoliv výhradně na bázi dobrovolnosti (to vede k častým absencím). Přínosné by bylo zavedení postihů pachatele a jeho rodičů v případě, že nesplní podmínky uložených opatření (neúčast v programu, porušení povinností v rámci probačního dohledu apod.). Dále by bylo vhodné změnit ustanovení ZSVM o tom, že dohled probačního úředníka se vykonává ve škole a v bydlišti mladistvého. V mnoha případech je přitom lepší pro obě strany, že pohovor v rámci dohledu se koná v kanceláři probačního úředníka, bez rušivých vlivů rodinného prostředí (např. v případě početných rodin nebo nevyhovujících prostor). Také by bylo vhodné přesně vymezit kompetence PMS a orgánu SPOD a zakotvit, že pokud je vykonáván *dohled* dle ZOR (provádí kurátoři orgánu SPOD), již nebude nařizován *dohled probačního úředníka* dle ZSVM. Dochází tím totiž ke zbytečnému zdvojování dohledu, včetně všech souvisejících úkonů (pohovory s dítětem, návštěvy apod.). Výhrady mám i k rozsahu zákazu zveřejňování identity pachatele. Nedílnou složkou celého řízení v rámci prevence a výchovy je také působení veřejného mínění. Pachatelé v důsledku přílišné ochrany nabývají dojmu, že jsou nepostižitelní. Velmi zřetelný je pak kontrast s nedostatečnou ochranou oběti činu pachatele.

Velkým problémem je nedostatečné personální a materiální vybavení PMS. Chybí služební auta, takže nemůžeme jezdit za klienty do terénu, jak by bylo třeba. Neplníme tak požadavek ZSVM, např. ohledně pravidelných návštěv klienta v jeho přirozeném

prostředí (škola, domov) v rámci uloženého probačního dohledu. Prostředky veřejné hromadné dopravy zdaleka nelze obsáhnout všechny klienty. Na jednoho úředníka PMS navíc připadá příliš klientů – nyní v rozmezí 160 až 200 případů, v zahraničí (Švýcarsko, Německo) je to přitom v průměru 80 klientů. Bylo by třeba PMS personálně posílit, nejen o další odborné zaměstnance, ale i o zaměstnance administrativy, které zcela postrádáme. Veškeré provozní záležitosti, mzdy, majetek a jeho inventarizace apod. provádějí odborní zaměstnanci, již tak vytížení svou agendou. Potřebovali bychom lepší prostorové vybavení, např. místnosti pro oddělenou práci s klientem (nyní řešíme v kanceláři před ostatními kolegy). Naopak jako velmi pozitivní shledávám způsob průběžného vzdělávání úředníků PMS, které je koncepční, kvalitní a přínosné.

8. Diskuse

8.1. Diskuse k výsledkům rozhovorů s kurátory pro mládež

Diskuse k odpovědím na otázku č. 1

Téma „počet a účinnost nástrojů dle ZSVM“ lze rozdělit, v závislosti na věku pachatele, na dvě oblasti – okruh zákonných nástrojů pro děti mladší 15 let a pro mladistvé, tj. věkovou kategorii od 15 do 18 let (v době spáchání deliktu). Dotazovaní vyjádřili mnoho zajímavých a podnětných názorů.

Pokud se jedná o zákonné nástroje (tzn. opatření a další právní instituty) *pro pachatele do 15 let věku*, z rozhovorů jednoznačně vyplynulo, že jejich spektrum je nedostatečné. ZSVM dle ust. § 93 odst. 1 umožňuje taxativně uložit, a to i v kombinaci, tato opatření: *dohled probačního úředníka, ochrannou výchovu nebo zařazení do terapeutického, psychologického nebo jiného vhodného výchovného programu ve středisku výchovné péče*. Vyjmenovaná opatření jsou v první řadě reakcí na spáchaný čin jinak trestný. To vyplývá již z toho, že kvůli podezření ze spáchání činu a kvůli potřebě reagovat na jeho spáchání vlastně celé řízení probíhá. I když tedy opatření zahrnují v sobě určité sankční prvky, tyto prvky nejsou složkou dominantní. Naopak, důraz je kladen na pozitivní motivační působení na dítě, a to ve smyslu vytvoření podmínek pro jeho další příznivý rozvoj, a na ochranu před škodlivými vlivy (Šámal a kol., 2004, s. 837). Opatření mají tedy působit především výchovně a preventivně, jak to stanoví ust. § 93 odst. 5 a jak koneckonců požaduje i filozofie tzv. *restorativní (obnovující) justice*, z níž koncept ZSVM vychází a která klade důraz na vyváženou a spravedlivou reakci společnosti na trestné jednání dětí, na obnovení narušených vztahů a nápravu způsobených škod (Ministerstvo spravedlnosti ČR, 2003).

Dohled probačního úředníka, jakožto opatření v zásadě mírné, varující pachatele mladšího 15 let před pokračováním v trestné činnosti, je podle vyjádření kurátorů ukládán nejčastěji. Uvedené výsledky rozhovorů potvrzují i vyjádření státních zástupců, podle nichž jde o jedno z nejčastěji využívaných výchovných opatření (Zezulová, Růžička, 2005). Zpravidla se ukládá prvopachatelům resp. v případech páchaní méně závažné (drobné) kriminality. To koresponduje i s úmyslem předkladatele ZSVM resp. zákonodárce, podle něhož účelem *dohledu probačního úředníka* je sledování a kontrola chování dítěte mladšího 15 let, zaměřená na zajištění ochrany společnosti a snížení možnosti recidivy trestné činnosti, a odborné vedení dítěte s cílem zajistit, aby v budoucnu vedlo řádný život (Šámal a kol., 2004, s. 840). Aktivita probačního úředníka

při výkonu dohledu směřuje k tomu, aby se dítě mladší 15 let nedopustilo dalších činů jinak trestných, aby splnilo všechny další soudem uložené povinnosti a omezení a zmírnilo riziko opakování delikvence v budoucnu. Samotné probační činnosti v rámci dohledu v sobě zahrnují jak kontrolu, tak nabídku pomoci, psychosociálního vedení a poradenství. Kontrola je spojena s povinností probačního úředníka při výkonu dohledu pravidelně navštěvovat dítě v jeho bydlišti a ve škole. Dítě mladší 15 let tedy nemá zákonnou povinnost dostavovat se pravidelně k probačnímu úředníkovi (tu má naopak mladistvý při uložení *dohledu probačního úředníka* podle ust. § 16 ZSVM). Z vyjádření respondentů je však zřejmé, že ne vždy může být tato zákonná povinnost dle ust. § 93 odst. 4 ZSVM plněna. Zde se dostává do střetu požadavek zákona a jeho obtížná aplikace v praxi. Jak podotkli respondenti, probační úředník nemá k dispozici služební auto, takže z časových důvodů nezvládá navštěvovat děti v jejich bydlišti, zejména pokud dítě bydlí v jiném městě (obci), než ve kterém má úředník pracoviště. Rovněž není vyřešeno oprávnění vstupu probačního úředníka do obydlí. ZSVM pouze umožňuje, v případě porušení podmínek dohledu, udělit dítěti mladšímu 15 let *výstrahu* a případně i informovat soud pro mládež (ust. § 80 odst. 4 ZSVM, ust. § 5 odst. 2 a § 7 odst. 3 ZPMS). Dva kurátoři poukázali na větší efektivitu a přínos, který podle nich má dohled, nařizovaný podle ust. § 43 ZOR a vykonávaný jimi samotnými, oproti dohledu probačního úředníka podle ZSVM. Dítě s uloženým *dohledem probačního úředníka* dle ZSVM má totiž zpravidla již před jeho nařízením výchovné problémy a kurátor jej sleduje a pracuje s ním ve smyslu příslušných ustanovení ZOR, případně ZSPOD. Činnosti kurátora a úředníka PMS, který se přidává po nařízení dohledu dle ust. § 16 ZSVM, se následně zbytečně prolínají a zdvojují. Platná právní úprava tento souběh nijak neřeší, přitom v praxi k němu občas dochází. To konstatuje i judikát Nejvyššího soudu sp.zn. Rt 8 Tdo 185/2006, podle kterého oba instituty nemají shodný obsah a nepřekrývají se (dohled dle ZOR dopadá na podstatně větší okruh případů). Je tedy přípustné, aby tyto dohledy byly ukládány a vykonávány vedle sebe. Shodný názor, pokud jde o nutnost eliminovat dublování dohledu dle ZOR a dohledu probačního úředníka dle ZSVM, vyjádřil i dotazovaný probační úředník č. 2.

Dalším z opatření je *zařazení do výchovného programu* dle ust. § 93 odst. 1 písm. b) ZSVM. Svou povahou je toto opatření podobné programům pro mladistvé, jejichž absolvování tvoří podstatu *výchovné povinnosti* podle ust. § 18 odst. 1 písm. g) ZSVM. Shodné znaky lze nalézt i s probačními programy, zásadní odlišení je však v tom, že probační programy jsou schváleny ministrem spravedlnosti a zapsány do zvláštního

seznamu vedeného Ministerstvem spravedlnosti ČR. V případě *výchovného programu* pro pachatele mladší 15 let dle ust. § 93 odst. 1 písm. b) se může jednat zejména o *program terapeutický, psychologický nebo jiný program výchovné povahy*, vždy však musí být realizovaný *střediskem výchovné péče* (SVP), působícím podle zákona č. 109/2002 Sb. Umístění dítěte do SVP by mělo předcházet pedagogicko-psychologické vyšetření. Optimální je, aby stanovení povinnosti dítěte absolvovat určitý program v SVP bylo podloženo jeho zájmem o řešení svých problémů právě touto cestou, byť ZSVM souhlas dítěte jako podmínku uložení účasti na programu nestanoví. Vnitřní struktura programů je velice variabilní, proto je na soudu pro mládež, aby zvážil, který program je přiměřený osobním poměrům dítěte a okolnostem případu (**Šámal a kol., 2004, s. 841**). Právní úprava tohoto opatření v ZSVM je dle kurátorů pro mládež jakožto odborníků z praxe dostatečná, nicméně problémem zůstává její praktické naplnění – ne všechny potřebné programy v rámci SVP fungují, navíc je jich nedostatek resp. jsou nedostupné např. v menších městech a obcích (problém dojíždění dětí, zameškání ve škole apod.). Obdobné připomínky k nefunkčnosti a nedostatku výchovných programů vznesli i respondenti z řad soudců a probačních úředníků (viz dále).

Posledním opatřením pro děti mladší 15 let je *ochranná výchova*. Kurátoři uvedli, že pro děti této věkové skupiny jde o opatření poměrně přísné, které by se mělo aplikovat spíše výjimečně, nicméně u určitých pachatelů je mnohdy jediným možným a účinným řešením. To koresponduje se zákonným účelem uvedeného opatření i s názory právních odborníků v oblasti soudnictví pro mládež. Výjimečnost ukládání ochranné výchovy potvrzuje i statistika, podle níž byla např. v roce 2000 uložena 39 krát, v roce 2002 celkem 27 krát a v roce 2004 ve 37 případech (viz Příloha, tabulka 1). Ochranná výchova představuje nejvýraznější zásah do poměrů dítěte mladšího 15 let, dosti blízký sankci odnětí svobody (**Šámal a kol., 2004, s. 842**). Soud pro mládež ji *obligatorně* uloží, pokud dítě ve věku od dovršení 12 do dovršení 15 let spáchalo čin, za nějž TZ ve zvláštní části umožňuje uložit výjimečný trest (ust. § 93 odst. 2 ZSVM). V případě spáchání jiných činů může soud uložit dítěti mladšímu 15 let ochrannou výchovu *fakultativně* (ust. § 93 odst. 3 ZSVM). Její uložení připadá v zásadě v úvahu, jestliže to je pro nápravu dítěte nezbytné a jiné méně intenzivní prostředky výchovy již nemají naději na úspěch (**Šámal a kol., 2004, s. 842**). Při opatřování podkladů pro rozhodnutí o ochranné výchově by měl soud pro mládež spolupracovat s orgánem SPOD, školou dítěte, případně i s PMS, a to zejména ve směru objasnění míry zanedbání dosavadní výchovy dítěte a příčin tohoto stavu, působení výchovného prostředí a možností výchovného vlivu

rodiny, školy a blízkého sociálního okolí. Vždy je současně třeba zkoumat osobní povahové vlastnosti dítěte, jeho postoje ke společnosti, ke vzdělání a ke kultuře a hodnotit, do jaké míry se toto vše podílelo na spáchání činu. K posouzení osobnosti dítěte je potřebné pedagogicko-psychologické vyšetření (Šámal a kol., 2004, s. 843). Respondenti dále zmínili jako velký problém nedostatek zařízení pro výkon ochranné výchovy resp. nedostatečné bezpečnostní zajištění stávajících zařízení proti útěkům. Ochranná výchova se vykonává ve zvláštních výchovných zařízeních, resp. vyžaduje-li to zdravotní stav dítěte, v léčebném ústavu (ust. § 82 odst. 1 ZSVM). Výchovná zařízení zřizuje Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy ČR (MŠMT) podle ust. § 117 zákona č. 561/2004 Sb., školského zákona, a patří k nim *dětský domov se školou* pro děti ve věku od 6 let do ukončení povinné školní docházky s uloženou ochrannou výchovou (ust. § 13 ZVUV) a *výchovný ústav*, který pečuje o děti starší 15 let s uloženou ochrannou výchovou a se závažnými poruchami chování, případně již o děti starší 12 let, pokud se v jejich chování objevují tak závažné nedostatky, že nemohou být umístěny v dětském domově se školou (ust. § 14 ZVUV). Jak vyplývá ze statistiky, situace se však postupně lepší a počet výchovných ústavů se zvyšuje (viz Příloha, tabulka 2). Počet dětí v nich umístěných se sice také zvyšuje, ovšem pomaleji, takže v průměru nyní připadá na jedno zařízení méně klientů než dříve. Např. v roce 2000 to bylo v průměru 38 klientů na jedno zařízení, v roce 2005 o 4 méně (viz Příloha, tabulka 3). Existuje již také specializované oddělení při Výchovném ústavu v Boleticích nad Labem, které zahájilo provoz v roce 2005 a specializuje se na extrémní poruchy chování jedinců do 15 let, výjimečně až do 18 let věku, s uloženou ochrannou výchovou, u nichž se projevují závažné odchylky ve vývoji osobnosti, často v kombinaci s psychickými poruchami nebo psychiatrickým onemocněním. V plánu je výstavba dalšího zařízení při Výchovném ústavu Vidnava (MŠMT ČR, 2006).

V odůvodněných případech, postačuje-li to k dosažení účelu ZSVM, může soud pro mládež využít institutu *upuštění od uložení opatření* (ust. § 93 odst. 7 ZSVM), uvedených výše. Soud tím za stanovených podmínek a po důkladném zvážení dává pachateli možnost nápravy, aniž by mu uložil opatření, má-li důvodně za to, že projednání věci státním zástupcem nebo před soudem k nápravě postačí. Základním smyslem projednání činů jinak trestných před soudem a případného uložení opatření je totiž rychlá a adekvátní reakce na jejich spáchání, předcházení jejich opakování a vytvoření podmínek pro další sociální a duševní rozvoj dětí, které se jich dopustily (Šámal a kol., 2004, s. 836). Podle dotazovaných kurátorů se jedná o často využívaný

nástroj zejména u prvopachatelů resp. pachatelů drobné či méně závažné, byť i opakované, kriminality. ZSVM nestanoví žádné kritérium pro upuštění od opatření, tudíž záleží na úvaze soudu pro mládež, který jediný může takto rozhodnout usnesením (arg. ust. § 93 odst. 8 ZSVM a contrario) a tím řízení meritorně skončit (**Šámal a kol., 2004, s. 854**).

Uvedenou škálu zákonných nástrojů by tedy bylo vhodné rozšířit, zejména pokud se jedná o počet opatření. Podle respondentů by se mohlo jednat o některá z opatření, jež jsou nyní v ZSVM upravena pro skupinu mladistvých pachatelů, např. *napomenutí s výstrahou, výchovné povinnosti, výchovná omezení, různé zákazy* apod. Předlohou by však mohly být i některé zahraniční úpravy (Anglie, Wales), které umožňují uložit dětskému pachateli např. *zákaz vycházení z domova po určitou dobu* nebo *příkaz k návštěvě denního střediska* (**Zborník a kol., 1996**).

Spektrum zákonných opatření pro skupinu *mladistvých* pachatelů je, jak plyne z výsledků rozhovorů, dostatečné. Existují spíše problémy s praktickou aplikací některých opatření dle ZSVM a s jejich využitelností a účinností. To potvrzují i názory odborníků – státních zástupců, specializovaných na delikvenci mládeže. Ti se shodují, že pokud jde např. o ukládání *výchovných opatření* (ust. §§ 15 až 20 ZSVM) v přípravném řízení z jejich strany, je situace v rámci jednotlivých státních zastupitelství co do počtu uložených opatření sice rozdílná, avšak problémy s jejich účinností, a tudíž využíváním u určitých skupin pachatelů, jsou obdobné. Hlavním důvodem nevyužívání ust. §§ 15 až 20 ZSVM v rozsahu, v jakém by bylo optimální, je, vedle běžných procesních potíží (jako např. složitá důkazní situace), zejména laxní přístup či dokonce neochota mladistvých vykonávat tato výchovná opatření, jejichž uložení v přípravném řízení je podmíněno jejich souhlasem. V odborné veřejnosti se vyskytují názory, že právní úprava by měla být změněna tak, že souhlas mladistvého nebude vyžadován, což je však, vzhledem ke smyslu a účelu výchovných opatření a především k ústavní zásadě *presumpce nevinny* (čl. 40 odst. 2 LZPS), zásadně vyloučeno. Souhlas s přijetím opatření je nezbytný a jeho vyžadování je odůvodněno tím, že o uložení opatření se rozhoduje v přípravném řízení, tedy před rozhodnutím soudu o vině mladistvého. K ukládání výchovných opatření není dále přistupováno u mladistvých, u nichž došlo ke spáchání provinění poprvé a je tedy možné dovodit, že se jedná o výjimečné vybočení z mezí zákona. Výchovná opatření nejsou ukládána ani u závažně narušených mladistvých delikventů (recidivistů), zvláště pak, pokud u nich již dříve byla uložena *ústavní* resp. *ochranná výchova*. Státní zástupci poukazují též na skutečnost, že realizace výchovných

opatření jako celek značně zatěžuje jak je samotné, tak i Probační a mediační službu (Zezulová, Růžička, 2005).

Pokud soud přistoupí k uložení *výchovného opatření* mladistvému, pak k nejvíce využívaným patří dle respondentů *dohled probačního úředníka* (též „probační dohled“) a *výchovné povinnosti*. Probační dohled (ust. § 16 ZSVM) je specifickou formou probační činnosti, jehož klíčovou složkou je pravidelná kontrola provinilce probačním úředníkem v jeho bydlišti a ve škole (ust. § 80 odst. 2 ZSVM). *Výchovné povinnosti* (ust. § 18 ZSVM) se řadí k nejdůležitějším prostředkům působení na mladistvé delikventy a individualizace reakce na jejich trestnou činnost. Mohou být spojeny právě s uložení probačního dohledu a podstatou jejich působení je usměrnění jednání mladistvých pozitivně motivujícím způsobem, dosažení žádoucí změny jejich životních postojů a řešení problémů spojených s jejich trestnou činností. Znamenají zpravidla určitý zásah do svobody jednání a rozhodování mladistvého; primárně však sledují konsolidaci jeho osobních poměrů, vytvoření předpokladů pro jeho další sociální rozvoj, urovnání vztahu s poškozeným a uvedení chování do souladu s platnými právními předpisy (Šámal a kol., 2004, s. 231). Okruh případů, v nichž lze mladistvému uložit výchovné povinnosti, ZSVM nijak nevymezuje. V zásadě je proto možné uplatnit je ve všech trestních věcech, v nichž je na místě cíleně výchovně působit na trestně stíhaného mladistvého a usměrnit jeho život (Šámal a kol., 2004, s. 232).

Povinnost podrobit se *probačnímu programu* (ust. § 17 ZSVM) může, stejně jako dohled probačního úředníka, znamenat zvlášť závažný zásah do běžného života mladistvého. Je to dáno především volností, kterou ZSVM ponechává vymezení vnitřního režimu programů, jejichž absolvování je podstatou tohoto výchovného opatření. V praxi se může jednat o programy jak *ambulantního typu* s relativně malým zásahem do života mladistvého, tak i *ústavního typu* výrazně omezující svobodu jeho pohybu. Zákonným předpokladem uložení probačního programu je souhlas mladistvého s účastí v něm, a to právě kvůli možnosti podstatného omezení volnosti jeho jednání. Schválení programu ministrem spravedlnosti a zapsání na seznam vedený Ministerstvem spravedlnosti ČR je další podmínkou a zároveň i odlišením od programů, uplatnitelných v rámci jiných výchovných opatření [např. výchovných povinností podle ust. § 18 odst. 1 písm. f) a g) ZSVM]. Primárním cílem působení na mladistvé v rámci probačních programů je řešení jejich aktuálních životních problémů a příčin trestné činnosti. Z hlediska zájmu společnosti je klíčové, aby probační program adekvátně reagoval na příčiny trestné činnosti a vedl mladistvého k jejich překonání a k chování v souladu

s právem. Součástí celého procesu reintegrace by zároveň měly být aktivity, směřující k odstranění konfliktních stavů spojených s projednávanými činy a k vypořádání s poškozenými (Šámal a kol., 2004, s. 221 - 223). ZSVM v ust. § 17 odst. 3 proto stanoví, že byla-li proviněním způsobena škoda, soud pro mládež a v přípravném řízení státní zástupce, zpravidla současně se stanovením povinnosti podrobit se určitému probačnímu programu, uloží mladistvému povinnost tuto škodu podle jeho sil nahradit. Uvedenou povinnost nelze směšovat s povinností k náhradě škody v *adhezním řízení* dle ust. § 228 TŘ, neboť každá z nich má jinou povahu. Zatímco v adhezním řízení jde primárně o zjištění výše škody a odpovědné osoby, výchovné opatření slouží především k pozitivnímu ovlivnění chování mladistvého a k urovnání jeho poměrů; výrok o náhradě škody podle ust. § 17 odst. 3 navíc není exekučním titulem (Šámal a kol., 2004, s. 226).

Důležité pro naplnění účelu probačních programů je mj. jejich široká nabídka a dostupnost, např. i pro mladistvé z malých obcí. Jak však vyplynulo z odpovědí respondentů, a potvrzují to i vyjádření státních zástupců, kteří se zabývají problematikou juvenilní delikvence, v řadě obvodů státních zastupitelství absentuje nabídka vhodných probačních programů, i když se situace postupně lepší. V současnosti funguje celkem 77 akreditovaných probačních programů. Jejich aktuální seznam ve smyslu ust. § 17 ZSVM lze nalézt na webových stránkách MS ČR (Zezulová, Růžička, 2005).

K poměrně často aplikovaným výchovným opatřením ještě patří *výchovné povinnosti* podle ust. § 18 ZSVM, z nichž je ukládáno vykonání *společensky prospěšné činnosti určitého druhu*. Ostatní výchovná opatření již tolik frekventovaná nejsou - *výchovná omezení* dle ust. § 19 ZSVM jsou ukládána sporadicky, zejména z důvodu problematické kontroly jejich dodržování; to samé platí i pro *napomenutí s výstrahou* podle ust. § 20 ZSVM (Zezulová, Růžička, 2005). Uvedené závěry státních zástupců byly potvrzeny i rozhovory s kurátory pro mládež.

Vyjádření dotazovaných kurátorů k *ochranným opatřením* a k jejich účinnosti se zaměřila na *ochrannou výchovu*, upravenou v ust. §§ 22, 23 a 82 a násl. ZSVM. Podle tří čtvrtin z nich jde o značně přísný nástroj a měl by se proto ukládat pouze výjimečně. Čtvrtina dotazovaných by naopak uvítala širší využívání tohoto opatření pro mladistvé. Problémy s ukládáním ochranné výchovy mladistvým jsou obdobné, jaké uváděli respondenti u věkové skupiny dětí do 15 let (viz výše), tj. absence dostatečného počtu specializovaných zařízení pro výkon ochranné výchovy, která by byla vhodně zajištěna proti častým útěkům, mařícím nápravné působení ochranné výchovy, nebo zneužívání dovolenek (nevracení se nebo pozdní návraty zpět do zařízení), což má i negativní vliv

z důvodu obnovení působení závadového prostředí (rodina, parta) na dítě. V tom jsou bohužel děti často podporovány svými rodiči, jejichž postih formou *uložení pokuty za maření výkonu ochranné výchovy* ust. § 59 odst. 1 písm. f) ZSPOD sice umožňuje, ovšem není prakticky využíván, neboť orgány SPOD nemají dostatečné personální kapacity na jejich vymáhání.

Pokud jde o *trestní opatření*, vyplynulo z rozhovorů s kurátory, že nejužívanějším je *podmíněné odsouzení*, případně *podmíněné odsouzení s dohledem*, a to zvláště u prvopachatelů nebo u opakované méně závažné trestné činnosti. Uvedené výsledky rozhovorů jsou v souladu s vyjádřeními státních zástupců, zabývajících se delikvencí mladistvých. Podle nich mezi nejčastěji jimi navrhaná trestní opatření patří *podmíněné odnětí svobody odložené na zkušební dobu*, případně navíc *s dohledem* (**Zezulová, Růžička, 2005**). Často uplatňovaným je i trestní opatření *obecně prospěšných prací*, jehož využívání jako účinné alternativy trestního opatření odnětí svobody však někteří kurátoři považují stále za nedostatečné. Upozornili, že by mohlo být, vzhledem ke svému výchovnému efektu, využíváno daleko více. Faktem je, že soudy pro mládež váhají s jeho užitím, neboť nesplní-li pachatel podmínky opatření, přemění se v odnětí svobody se všemi negativními důsledky, jako je např. kriminogenní vliv prostředí věznice apod. (**Šámal a kol., 2004**). ZSVM umožňuje uložit *obecně prospěšné práce* ve svém ust. § 26, přičemž v bližším odkazuje na úpravu tohoto trestu v ust. §§ 45 a 45a TZ, a sice v zásadě za jakékoliv provinění, pokud horní hranice trestní sazby dle TZ nepřevyšuje 5 let. Zákonné podmínky pro uložení obecně prospěšných prací jsou skutečně nastaveny tak, aby se uplatnilo právě u pachatelů méně závažných činů. Typově půjde především o provinění s menším konkrétním stupněm společenské nebezpečnosti (**Šámal a kol., 2004, s. 308**). Pojmovým znakem tohoto opatření je, že pachatel vykoná práce obecně prospěšného charakteru (úklid komunikací, úklid a údržba obecního majetku, zeleně apod.) ve svém volném čase a bezplatně. ZSVM dále požaduje, v ust. § 26 odst. 1, obligatorní zjištění stanoviska mladistvého k ukládanému opatření obecně prospěšných prací. Pokud je stanovisko negativní, což je podle kurátorů častý jev („nechtějí pracovat pro obec, navíc zadarmo“), měl by k tomu soud pro mládež každopádně přihlídnout, neboť v takovém případě reálně hrozí nesplnění účelu tohoto opatření a jeho přeměna v trestní opatření odnětí svobody (**Šámal a kol., 2004, s. 310**). Na tyto možné konsekvence upozornil i probační úředník č.2.

Ostatní druhy trestních opatření jsou ukládány pouze výjimečně nebo nejsou navrhovány a ukládány vůbec - např. uložení *peněžitého opatření* u většiny mladistvých

nedovoluje jejich ekonomická situace. Také trest *odnětí svobody nepodmíněně* se ukládá spíše ojediněle, a sice v případě zvláště závažných úmyslných provinění, jež se vyznačují větší agresivitou mladistvých pachatelů, kdy jiná opatření zjevně nevedou k jejich nápravě a do popředí vystupuje ochranná funkce tohoto trestního opatření, tj. izolace pachatele od společnosti (**Zezulová, Růžička, 2005**). To potvrzuje i statistika, podle které např. v roce 2000 bylo odsouzeno k trestu odnětí svobody nepodmíněně 110 mladistvých, tj. 0,7 % všech odsouzených, v roce 2003 se jednalo o 94 odsouzených (0,68 %) a v roce 2005 to bylo 124 odsouzených mladistvých, tj. 0,77 % všech odsouzených (viz Příloha, tabulka 4).

Obecně jsou trestní opatření zpravidla ukládána v souladu s návrhy státních zástupců. V případě výraznějších diferencí mezi státním zástupcem navrhovaným a soudem pro mládež uloženým trestním opatřením je ze strany státních zástupců přistupováno k uplatnění opravného prostředku (**Zezulová, Růžička, 2005**).

Užitečným nástrojem ZSVM je podle dotazovaných kurátorů také *upuštění od uložení trestního opatření* u mladistvých pachatelů dle ust. § 11, zejména u méně závažné trestné činnosti a u prvopachatelů. Soud pro mládež za stanovených podmínek a po důkladném zvážení dává pachateli možnost nápravy, aniž by mu uložil trestní opatření, má-li důvodně za to, že projednání věci před soudem postačí.

S účinností zákonných nástrojů (tj. zejména opatření a dalších institutů, např. tzv. *odklonů*) úzce souvisí jejich vymahatelnost, neboť pouze hrozba sankce a jejího vymožení v důsledku nesplnění uložené povinnosti jim dodává reálný obsah a sílu účinného prostředku tak, jak zamýšlel zákonodárce. Zde právě dotazovaní poukázali na určitou „bezzubost“ platné právní úpravy ZSVM a ZSPOD, která dostatečně neřeší vymožení nesplněných povinností, včetně postihů v podobě uložení sankcí za takovéto porušení. Jako příklad uvedli uložení *dohledu probačního úředníka, výchovných povinností, účasti na probačním programu nebo na terapeutickém, psychologickém či jiném programu*, kdy porušení stanovených pravidel při jejich výkonu ze strany pachatele, případně jeho rodičů, ZSVM ani ZSPOD nijak nesankcionují. Dále byl zmíněn nástroj v podobě *uložení pokuty za maření výkonu ochranné výchovy*, který sice ust. § 59 odst. 1 písm. f) ZSPOD umožňuje, ovšem v praxi se nevyužívá, neboť z důvodu vytíženosti zaměstnanců orgánů SPOD by neměl kdo uloženou a nezaplacenou pokutu následně vymáhat.

Diskuse k odpovědím na otázku č. 2

Tato otázka byla položena s cílem dozvědět se názory respondentů na stav současného personálního zajištění orgánů SPOD, kde jako kurátoři pro mládež pracují, zejména pokud se týká jejich počtu a vzdělání. Z rozhovorů vyplynulo, že jejich počet je nedostatečný. Zvláště pak tento problém vyvstává ve větších městech, kde je větší kriminalita, a tudíž i vyšší četnost řešených případů než v obcích s menším počtem obyvatel. Jak vyplynulo z rozhovorů, a potvrzují to i odborné studie a statistiky, na jednoho kurátora připadá v průměru 150 případů (spisů), ale není výjimkou ani 200 obstarávaných spisů (rozuměno všech, tj. i tzv. „neživých“, s nimiž se v daném roce nepracovalo) na jednoho kurátora (**MPSV ČR, 2004**). Podle statistiky MPSV každý kurátor má na starost v průměru 81 dětských klientů (tzv. „živé spisy“) za kalendářní rok. (viz Příloha, tabulky 5 a 6). Tato statistika ovšem nezohledňuje, že s každým klientem je pracováno v průběhu roku opakovaně, může se jednat i o desítky kontaktů s jedním dítětem ročně. To je mnohem více, než kolik je kurátor schopen kvalitně reálně zvládnout. Navíc až v polovině obecních úřadů obcí s rozšířenou působností (menší města resp. obce) je funkce kurátora pro mládež sloučena s výkonem dalších agend, jako je např. kurátor pro dospělé, protidrogový koordinátor, poradce pro národnostní menšiny aj. (**MPSV ČR, 2004**). Žádná metodika ze strany MPSV ohledně počtu klientů (a spisů) na jednoho kurátora přitom neexistuje. Respondenti, kteří považují počet kurátorů za dostačující (tj. 1/4 všech dotazovaných kurátorů), byli právě z menších měst. Vysvětlit to lze tím, že ve větších městech je i větší počet případů, které musí kurátoři řešit. Příčinou jsou specifika těchto sídel, spočívající např. ve velké kumulaci lidí, anonymitě sídlišť a tím obtížnější možnosti kontroly chování dětí, účasti v závadových partách apod.

Práce s dítětem s výchovnými problémy včetně trestné činnosti však není zdaleka jedinou, kterou má kurátor za povinnost obstarat. Vedle toho vypracovává, ve smyslu ust. § 51 odst. 4 ZSPOD, pravidelné písemné zprávy o poměrech dětí pro soud, státní zástupce a policejní orgán, účastní se výslechu dítěte na PČR, u soudu apod. Kurátorovi tak nezbyvá na každý případ tolik času a energie, kolik by bylo potřeba. K tomu přispívá i nedostatečné finanční zajištění orgánů SPOD, kvůli němuž nelze např. plně využívat výhod služebních automobilů v cestě za klienty (kontrola dodržování uložených opatření v místě bydliště, ve škole, návštěvy dětí v zařízeních po výkon ochranné výchovy, návštěvy rodičů dětí apod. – viz ust. § 29 odst. 1 a 2 ZSPOD ve spojení s ust. § 52 ZSPOD). Zatížení kurátorů administrativními úkony rovněž není z hlediska časového zanedbatelné.

Přání jednoho respondenta, aby v profesi kurátorů byli více zastoupeni muži, brání zejména nevysoké finanční ohodnocení, což je zřejmě od této práce odrazuje. Právě větší finanční motivace a zlepšení pracovních podmínek, spolu se stále se zvyšující prestiží tohoto povolání, jsou způsoby, které by mohly spontánnímu navýšení počtu mužů napomoci. Žádné direktivní stanovení povinného počtu kurátorů podle pohlaví řešením není, neboť se jedná o práci s dětmi. Z toho důvodu musí být záležitostí především těch, které baví, kteří ji nevnímají pouze skrze finanční stránku a jako pouhou pracovní povinnost či rutinu, ale jako poslání.

Z rozhovorů dále vyplynulo negativní hodnocení organizační změny, která nastala v souvislosti se zrušením okresních úřadů k 31.12. 2002 a s převodem sociálně-právní ochrany na městské úřady, tj. z orgánů státní správy na orgány územních samosprávných jednotek. Kurátoři se domnívají, že tím SPOD po kvalitativní stránce ve výsledku spíše utrpěla. Až na výjimky mají pocit, že jsou na městských úřadech ze strany vedení „trpěni“. Setkávají se s nepochopením své práce, její náročnosti a specifík (častá nepřítomnost na pracovišti kvůli návštěvám klientů, účastem na jednáních u soudu pro mládež nebo při výslechu na PČR, práce i mimo pracovní dobu, je-li to nutné apod.). Návštěvy dětí „v terénu“ v rámci kontroly uložených opatření a s tím související potřebu rychlých přesunů za klienty služebním automobilem považují někteří jejich nadřazení za „výlety za státní peníze, navíc nákladné a nepotřebné“.

V tématu „vzdělání kurátorů“ zazněla značná kritika nastaveného způsobu doplňování formálního vzdělání těch kurátorů, kteří nesplňují požadavky zákona č. 108/2006 Sb., o sociálních službách, v platném znění (dále též „ZSS“). Ten v ust. § 110 uvádí základní předpoklady k výkonu povolání sociálního pracovníka, k nimž patří způsobilost k právním úkonům, bezúhonnost, zdravotní způsobilost a *odborná způsobilost*, kterou se rozumí *vyšší odborné vzdělání* nebo *vysokoškolské vzdělání* získané absolvováním bakalářského nebo magisterského studijního programu, zaměřeného na sociální oblast. Ust. § 120 odst. 11 ZSS návazně stanoví, že pokud sociální pracovník, tedy i kurátor pro mládež, nesplňuje kvalifikační předpoklad v podobě požadovaného stupně vzdělání, musí jej splnit dodatečně nejpozději do konce roku 2013, nemá-li střední vzdělání s maturitní zkouškou v oboru sociálně-právním resp. do konce roku 2016, jestliže absolvoval maturitní zkoušku v sociálně-právním oboru. Uvedené požadavky na doplnění vzdělání se nevztahují pouze na zaměstnance, kteří nejpozději k 1. lednu 2007 dosáhli věku 50 let; u nich se kvalifikační předpoklad v podobě dosažení vyššího odborného resp. vysokoškolského vzdělání považuje za

splněný (ust. § 120 odst. 12 ZSS). Respondentům na tomto nejvíce vadí, že pokud někdo pracuje jako kurátor mnoho let (10, 15 i více) a je výborným praktikem, avšak nedosáhl k 1.1. 2007 věku 50 let, musí absolvovat náročné vyšší odborné resp. vysokoškolské studium, které ho bude stát mnoho sil, odvede ho od plnění každodenních pracovních povinností a v zásadě mu, z hlediska získání praktických zkušeností, nic nového nepřinese. Vedle uvedených požadavků stanoví ust. § 111 ZSS *sociálním pracovníkům* (tj. včleně kurátorů pro mládež) povinnost dalšího vzdělávání, kterým si obnovují, upevňují a doplňují svou kvalifikaci. Jedná se o prohlubování kvalifikace ve smyslu ust. § 141a zákona č. 262/2006 Sb., zákoníku práce, a tedy v podstatě o celoživotní proces, realizovaný formou účasti na specializačním vzdělávání, akreditovaných kurzech, odborných stážích a školeních (ust. § 111 odst. 3 ZSS). K prohlubování své kvalifikace a k celoživotnímu vzdělávání a doplňování svých znalostí vyjádřili kurátoři naopak ochotu a připravenost. Problémem je však chybějící lepší a intenzivnější metodické vedení ze strany nadřízených orgánů, tj. krajských úřadů a MPSV, častější setkání s ostatními kolegy a vyměňování zkušeností. Zde hraje opět negativní roli zmiňovaná otázka časového vytížení kurátorů. Pokud by se uvedené vzdělávací aktivity měly rozšířit, znamenalo by to nutnost snížit penzum přidělené práce, tj. v důsledku navýšení počtu kurátorů. K tomu ovšem chybí ve státním rozpočtu další finanční prostředky.

Snahu zvyšovat si své vzdělání potvrzuje i statistika MPSV, která ukazuje, že zatímco v roce 2002 mělo 86 (tj. 19,3 %) z celkových 444 kurátorů pro mládež vysokoškolské vzdělání, v roce 2005 to bylo již 145 (tj. 28,1 %) z 516 kurátorů (viz Příloha, tabulka 5).

S uvedenými názory kurátorů lze souhlasit. Zákonná úprava by měla klást větší důraz na získávání zkušeností a praktických dovedností nikoliv primárně v učebnách vysokých škol, ale přímo „v terénu“, ve spojení s kvalitně připravenými a pravidelnými školeními, kurzy, stážemi apod. Zákonodárce by proto měl uvedenou výjimku dle ust. § 120 odst. 12 ZSS zpřístupnit i mladším věkovým kategoriím resp. ji vázat spíše na délku praxe v oboru jako na relevantní kvalitativní ukazatel.

Diskuse k odpovědím na otázku č. 3

U této otázky se kurátoři zcela shodli, že spolupráce a komunikace s orgány činnými podle ZSVM, tj. s Policií ČR, s Probační a mediační službou, se státními zástupci a soudy pro mládež, je bezproblémová. V rámci hladké spolupráce je ve většině měst zavedena praxe tzv. „multitýmů“. Jedná se o periodické schůzky zástupců profesí, které

podle zákonné úpravy participují na řešení trestní delikvence mládeže. Takto se scházejí zástupci orgánů SPOD (kurátoři pro mládež), PČR a PMS se soudcem soudu pro mládež a specializovaným státním zástupcem a koordinují své postupy obecně i v jednotlivých kauzách tak, aby to bylo ku prospěchu dětí a jejich dalšího vývoje. Na příkladu této spolupráce lze demonstrovat, že ne vše musí být vždy podrobně upravené („nalinkované“) zákonem, a že důležitá, vedle samotné právní úpravy, je i kvalita aparátu (tedy především jeho lidské substance), který ji vhodně a s ohledem na její účel aplikuje.

Určité výhrady, a sice od respondentů z menších měst, zazněly ke spolupráci s PČR, kde zpravidla chybí policisté specializovaní na práci s delikventní mládeží. ZSVM ve svém ust. § 2 blíže nespecifikuje, který orgán PČR konkrétně působí v trestním řízení. To řeší vnitroresortní předpisy PČR, konkrétně *Závazný pokyn policejního prezidenta č. 130/2001, o postupu PČR při plnění úkolů v trestním řízení* (rozuměno obecném). Systém práce a podrobné postupy příslušníků PČR při odhalování a dokumentování kriminality dětí, včetně spolupráce s orgány SPOD a se školami, pak upravuje speciální *Závazný pokyn policejního prezidenta č. 8/2002 (Šámal a kol., 2004, s. 15)*. Výhrady respondentů dále zazněly k praktickým postupům a způsobu práce PČR s mládeží v některých městech. Podle nich PČR často řeší věci zaběhnutými postupy, které však málo zohledňují potřebu specifického přístupu k této skupině pachatelů. Požadavek ZSVM na důslednější, podrobnější a tím složitější práci s delikventní mládeží není Policie ČR pokaždé schopna promítnout do své rutinní činnosti. Je však třeba říci, že se situace postupně lepší, byť ne uspokojivým tempem.

Ke spolupráci kurátorů se soudy pro mládež zazněly pouze stížnosti na průtahy řízení, což je ale věc spíše systémového uspořádání a fungování justice. V komunikaci s jednotlivými soudci jako s jejichmi reprezentanty problém dle dotazovaných kurátorů rozhodně není. V této souvislosti je třeba připomenout názory samotných soudců, jak je prezentovali v rozhovorech (viz výše), z nichž plyne, že s nabytím účinnosti ZSVM od 1.1. 2004 přibyla soudům sice práce, to se ale neodrazilo v navýšení o potřebný počet soudců i ostatního soudního aparátu pro výkon soudnictví ve věcech mládeže. K urychlení řízení by přispělo např. stanovení závazných lhůt, jak je zná např. právní úprava správního řízení a v nichž by musel být případ vyřešen a ukončen, nebo novelizace ustanovení TRŘ a OSŘ, týkajících se doručování účastníkům řízení, rozhodování v jejich nepřítomnosti apod. (k rychlosti řízení, průměrnému trvání případu podrobněji viz diskusi s kurátory k otázce č. 7).

Diskuse k odpovědím na otázku č. 4

Tři čtvrtiny dotazovaných se vyjádřily proti snížení hranice trestní odpovědnosti. Někteří z nich by případně snížili tuto hranici diferencovaně pouze ohledně nejzávažnějších trestných činů, jako je např. trestný čin vraždy, znásilnění či ublížení na zdraví. Obecné snížení hranice trestní odpovědnosti by však zřejmě nepřineslo efekt v podobě poklesu nápadu trestné činnosti. „Snížení hranice není samospasitelné a musí mu předcházet intenzivnější prevence a efektivnější následná péče o takové mladé pachatele“ (**Dimun, 2004**). U části pachatelů by vedlo pouze k tomu, že by s trestnou činností začali v ranějším věku tak, aby zůstali beztrestní. Jedná se zpravidla o recidivisty, pravidelně páchající méně závažnou majetkovou trestnou činnost, často s vědomím a podporou rodičů, která jim slouží jako výhodný zdroj obživy. "Dnes víme, že někteří dospělí jsou mazaní a s vědomím, že se nemůže nic stát, posílají děti pod věkovou hranicí krást. Kdyby se snížila, posílali by loupit už ne čtrnáctileté, ale osmileté, desetileté“ (**Šturma, 2004**). „Neumíme resocializovat pachatele ve věku 15-18 let, a teď se má tato kategorie ještě rozšířit? Jen se tak zvýší počet těch, o kterých víme, že se z nich s osmdesátiprocentní pravděpodobností rekrutují kriminální recidivisté. Stát by na existující problém měl jít z opačné strany a zasadit se také o to, aby co nejméně dětí vyrůstalo mimo rodinu v dětských domovech" (**Hubálek, 2004**). Další část pachatelů jsou nenapravitelní recidivisté, kteří páchají trestnou činnost programově a chybí jim jakékoliv morální zábrany. Případné snížení věkové hranice trestní odpovědnosti by je tedy rozhodně neodradilo. Konečně je třeba si uvědomit, že většina trestných činů je spáchána neplánovaně, některé zcela – z náhlé pohnutky nebo v afektu (rvačka, ublížení na zdraví, krádež, vražda, znásilnění apod.), některé jsou sice plánované, avšak hrozba odplaty v podobě trestu nehraje v okamžiku rozhodování budoucího pachatele stěžejní roli (jinak by čin nespáchal a trestná činnost by v podstatě neexistovala nebo byla početně na velmi nízké úrovni).

Uvedené názory podporuje i závěr, vyplývající ze *Zprávy o činnosti státního zastupitelství za rok 2006*, vydané Nejvyšším státním zastupitelstvím ČR (NSZ), podle které děti do 15 let páchají stále méně trestné činnosti, dětská kriminalita poklesla v roce 2006 oproti roku 2005 o desetinu a byla tak nejnižší od roku 1989. Z toho důvodu NSZ nesouhlasí se snížením věkové hranice trestní odpovědnosti na 14 let. Pro toto stanovisko svědčí i poznatky z praxe, získané při objasňování a dokazování zvláště závažné násilné trestné činnosti. Pokud např. v Praze spáchala v posledních letech vraždu osoba mladší 15

let, pak se jednalo o osobu i mladší než 14 let, tudíž by nebyla trestně odpovědná ani po snížení hranice trestní odpovědnosti (**NSZ ČR, 2007**).

Pouze čtvrtina respondentů by naopak byla jednoznačně pro snížení hranice trestní odpovědnosti, a sice na 14 let. Jejich hlavním argumentem je, že mládež v současnosti dosahuje mnohem dříve fyzické a duševní vyspělosti a tím i povědomí o tom, co je správné a co nikoliv. „Děti páchají stále častěji sofistikovanější trestné činy, které s předstihem důkladně promýšlejí. Poslední zpráva, vypracovaná ministerstvem vnitra, dokonce konstatovala, že zatímco dříve byla trestná činnost dětí páchána převážně nahodile, nyní je kriminalita dětí páchána mnohem kvalifikovaněji. Děti věnují přípravě více času a úsilí, a to včetně předem zajištěného alibi" (**Dimun, 2004**).

„Všechny děti se rodí s dobrými vlastnostmi. Jejich vývoj ovlivňují především rodiče, později i škola a společnost. Stane-li se, že dětský zločinec zůstane nepotrestán, pro mnohé se stává hrdinou. Budou-li potenciální násilníci vědět, že jim hrozí nejen diagnostický ústav, nýbrž i vězení, zcela určitě si alespoň část z nich na násilné činy nechá zajít chuť. Snížená hranice trestní odpovědnosti neohrožuje žádné normální dítě. Naopak, drtivou většinu jich chrání. Ti, kdo jsou proti, chrání potenciální násilníky před adekvátním trestem. Tím na sebe berou i odpovědnost za jejich činy“ (**Jurčík, 2004**).

„Jsem přesvědčen, že otázka věku z hlediska trestní odpovědnosti volá po změně. Není totiž pochyb o tom, že úroveň znalostí, vědomostí a celkové vyspělosti dnešních patnáctiletých je podstatně vyšší...a jsou tudíž pro případ páchání trestné činnosti schopni lépe rozpoznat jeho protiprávnost. Mladistvé pachatele přece není nutné hned zavírat do vězení, ale alternativní trest i upuštění od potrestání...může mladistvého delikventa od obdobného jednání do budoucna naopak odradit. Nový zákon, který nepředpokládá snížení hranice trestní odpovědnosti, není dostatečným řešením“ (**Němec, 2003**).

Z uvedených citací názorů na výši hranice trestní odpovědnosti ze strany zainteresovaných odborníků a dalších osob je patrné, jak mnoho se liší a že lze snášet pádné argumenty pro její změnu i proti ní. V každém případě jde o hranici, na kterou je společnost zvyklá a s níž zákon spojuje další důsledky (např. jako platné hranice pro souhlas s legálním pohlavním stykem). „Měli bychom takovou tradici ctít a vážit si ji, zvláště když sama o sobě nemá zcela jistě žádný přímý vztah k trestné činnosti mládeže. Sotva má účinky preventivní, protože agresor dětského věku, plný nezvládnutých emocí, těžko přemýšlí nad svou beztrestností. Zavádějící je i argumentace, že dítě dobře ví, že je zakázáno krást, ubližovat lidem nebo je dokonce zabíjet. I dítě hluboko pod

patnáctiletou hranicí je samozřejmě docela dobře schopné takové věci pochopit. Nepřestává však být dítětem, tedy jedincem s nehotovou hodnotovou orientací a s nedokončeným duševním vývojem“ (Zvěřina, 2004).

Obdobné odborně silně zastoupené názory odpůrců snížení hranice trestní odpovědnosti dosud tomuto kroku úspěšně bránily. Nedošlo k němu ani v souvislosti s přijetím ZSVM, jehož tvůrci byli názoru, že řešení nárůstu kriminality dětí do 15 let věku se namísto snižování věkové hranice trestní odpovědnosti mnohem lépe zajistí úpravou a využitím specifických výchovných a ochranných opatření, aniž zároveň tyto mladé pachatele vystaví riziku kriminální stigmatizace (Ministerstvo spravedlnosti ČR, 2003). Tento stav by se ovšem mohl brzy zásadně změnit. Ministerstvo spravedlnosti ČR totiž připravilo nový návrh trestního zákoníku, v němž počítá se snížením hranice trestní odpovědnosti na 14 let (Ministerstvo spravedlnosti ČR, 2007). Je ovšem otázkou, kdy, případně zda vůbec dojde k zamýšlené rekodifikaci trestního práva, včetně novely ZSVM, obsahující snížení hranice pro vznik trestní odpovědnosti. Prozatím vyšly všechny pokusy o schválení nové trestněprávní úpravy Parlamentem ČR naprázdno.

V souvislosti s debatou o možné změně věkové hranice pro vznik trestní odpovědnosti kurátoři dále poukázali na významný vliv rodiny, v níž má negativní chování dítěte kořeny. Obdobně se vyjádřili i dotazovaní soudci a probační úředníci. Respondenti by preferovali povolávat rodiče daleko více než dosud k zodpovědnosti za chování jejich dětí a v závažnějších případech rodičovského selhání ukládat opatření přímo rodičům (např. povinná terapie v rodinné poradně, povinná spolupráce s rodinným asistentem, se školou, série víkendových pobytů rodičů s dětmi v odborném zařízení apod.). Tento názor respondentů má oporu i u dalších odborníků, u nichž lze pozorovat zřetelnou tendenci odklonu od pouhé represe dětí, včetně snižování odpovědnostní hranice, směrem k většímu výchovnému působení rovněž na rodiče, kteří především svou výchovou mohou zásadně ovlivnit protiprávní jednání svých dětí. Např. v USA se úspěšně praktikuje metoda, kdy s mladým pachatelem a s jeho rodinou, pakliže je nějakým způsobem problematická, pracují speciálně vyškolení terapeuti. Tím se zároveň dosahuje pozitivního působení a usměrňování výchovného okolí dítěte. Vychází se z myšlenky, že pachatele je třeba nejen potrestat, ale také se snažit odstranit příčiny (a ty tkví většinou v rodinném zázemí), které jej k trestné činnosti vedly, aby se pravděpodobnost spáchání nového činu (recidivy) zmenšila na minimum (Mendel, 2000). „Jsem také pro větší odpovědnost rodičů malých delikventů. Inspiroval mne pobyt ve Spojených státech, kde před soudem stojí i šestileté děti. Rodiče jsou přítomni

povinně u toho soudu, rodiče platí umístění takového delikventa do věznice. A nebo mají celou řadu nápravných opatření, která když dodrží, tak se do té věznice nemusí dostat" (**Dundáčková, 2004**).

Velmi zajímavým byl návrh jednoho respondenta, aby hranice trestní odpovědnosti nebyla vůbec stanovena, (případně aby byla stanovena velmi nízko – např. na 10 let) a jakékoliv jednání, naplňující znaky skutkové podstaty trestného činu, bylo projednáno a následně individuálně rozhodnuto podle konkrétních okolností (společenská nebezpečnost jednání, závažnosti způsobených následků, osobnost pachatele apod.) o vině a případné adekvátní sankci. Zde by mohly být inspirací některé zahraniční úpravy. Např. ve Skotsku je hranice trestní odpovědnosti stanovena na 8 let věku, ve Francii není stanovena vůbec a věk pachatele hraje roli až při ukládání trestu či opatření (**Zborník a kol., 1996**).

Ať již tedy nakonec dojde ke snížení hranice trestní odpovědnosti nebo nikoliv, je třeba věc posuzovat a řešit citlivě a vždy v odborné rovině. To znamená nedopustit, aby převahu získaly populistické názory, hojně šířené např. sdělovacími prostředky, které celý problém často velmi zjednodušují a tím mohou jeho vyřešení jediné uškodit. Takto např. vytvářejí u veřejnosti mylný dojem o tom, že kriminalita dětí vzrůstá a je zapotřebí razantních opatření, třeba právě v podobě snížení věkové hranice trestní odpovědnosti. Jak ovšem vyplývá ze statistiky Policie ČR, tento trend je přesně opačný. Např. v roce 2000 spáchala mládež 15 780 skutků, v roce 2006 to bylo již pouze 10 272 skutků (viz Příloha, tabulka 7). Rovněž počet stíhaných dětí ve věku 1 rok až 17 let poklesl z 12 883 dětí v roce 2002 na 8 835 v roce 2006 (viz Příloha, tabulka 8). Rozdíl mezi počtem spáchaných a počtem stíhaných osob je dán tím, že jedna osoba může spáchat několik skutků. Jedná se samozřejmě o známé (oznámené, zjištěné) skutky, tudíž je třeba mít napaměti, že skutečná kriminalita (tj. povýšená o tzv. latentní kriminalitu) je vyšší. Odouzených mladistvých bylo podle statistiky Ministerstva spravedlnosti ČR v roce 2000 celkem 4 252, tj. 6,7 % všech odsouzených, v roce 2004 už pouze 3 293 mladistvých odsouzených, tj. 4,8 % všech odsouzených (viz Příloha, tabulka 12).

Také z následující tabulky II o počtu trestných činů (resp. provinění) mladistvých podle jednotlivých druhů je patrné, že kriminalita dětí trvale postupně klesá. Mylný dojem, že tomu je naopak, je důsledkem právě zmíněné silné medializace této oblasti. Obecně však platí, že kriminalita dětí a mladistvých se vyvíjí v souladu s kriminalitou celé společnosti (**Pokorná, 2002**).

Tabulka II: Trestné činy mladistvých (odsouzených) pachatelů v letech 2000-2005

trestný čin/rok	2000	2001	2002	2003	2004	2005
nedovolená výroba a držení omamných a psychotropních látek, šíření toxikomanie (ust. § 187 až 188a TZ)	143	132	165	190	189	125
vražda (ust. § 219 TZ)	5	3	4	5	9	6
ublížení na zdraví, rvačka (ust. § 221, 222, 225 TZ)	239	211	232	214	203	216
znásilnění, pohlavní zneužívání (ust. § 241 až 243 TZ)	80	84	109	111	114	92
krádež, zpronevěra, podvod (ust. § 247, 248, 250 TZ)	1958	1778	1641	1353	1197	1186
trestné činy v dopravě	101	87	93	91	77	69
ostatní trestné činy	1726	1617	1704	1594	1504	1375
Celkem odsouzeno	4252	3912	3948	3558	3293	3069

Zdroj: Český statistický úřad

Diskuse k odpovědím na otázku č. 5

Respondenti se u této otázky shodli, že i přes dílčí nedostatky ZSVM a problémy s jeho aplikací v určitých případech (k tomu blíže viz diskusi k otázce č. 7) jde o zákon dobrý, potřebný a přínosný. Jinou věcí je, že řada ustanovení a možností ZSVM zatím nebyla ani plně využita, např. pokud se týká alternativních trestů (**Doubrava, 2005**). To ovšem nelze vyčítat samotné právní úpravě. I přes tyto víceméně kladné reference je třeba mít na zřeteli, že žádná právní norma, jakkoliv kvalitní, není samospasitelná a sama o sobě řešení problému přinést nemůže. Může však sehrát úlohu klíčového nástroje, který svůj účel splní a své kvality projeví teprve v rukou kvalitního aplikačního aparátu. Je nezbytné si uvědomit, že kriminalita mládeže je celospolečenským problémem, její řešení a prevence je záležitostí multidisciplinárního přístupu. Náprava pachatele je proces složitý, dlouhodobý, někdy bohužel bez většího efektu. Jak připomněl jeden z dotazovaných kurátorů, nelze předpokládat, že ve společnosti, v níž dochází k postupné degradaci základních norem slušného chování, životních hodnot, vzájemného respektu a tolerance, bude možné problém dětské kriminality vyřešit jedním nebo několika zákony, byť na špičkové úrovni. Náprava osobnosti pachatele a jeho návrat k životu bez protiprávního jednání je proces mnohdy velmi složitý. Jeho úspěšnost mj. závisí nejen na činnosti různých odborníků (psychologů, speciálních pedagogů, pedopsychiatrů), vhodném využití zákonných nástrojů v rámci SPOD a soudnictví ve věcech mládeže, ale také na zapojení rodiny a její ochotě a snaze o nápravu. Právě zde je otevřen veliký prostor pro činnost kurátora pro mládež, který byl měl dokázat všechny zúčastněné

dostatečně motivovat a zapojit do nápravného procesu. To vše jsou činnosti řešící následky protiprávního jednání. Neméně důležité, v podstatě klíčové, jsou však činnosti snažící se předcházet trestnímu jednání, tj. oblast prevence, kterou na první místo staví i ZSPOD (hlava I) a ZSVM (ust. § 1) a která spočívá zejména v předestírání pozitivních osobnostních vzorů a vzorců chování dítěti a v minimalizaci příležitostí k protiprávnímu jednání.

Diskuse k odpovědím na otázku č. 6

Tato otázka byla položena pouze jako doplňující k předchozí otázce č. 5 kvůli zjištění, zda tvrzení kurátorů o plnění účelu zákonné úpravy sociálně-právní ochrany dětských pachatelů trestné činnosti má oporu v realitě. Jedná se pouze o hrubé odhady, neboť žádná podobná statistika napravených a nenapravených dětí jako pachatelů trestné činnosti není dostupná. Je to dáno i tím, že přesná definice „napraveného“ nebo „nenapraveného“ pachatele neexistuje, tyto pojmy lze chápat různě široce a subjektivně. Pro účely rozhovorů byly *napravení pachatelé* definováni jako ti, kteří se po prvním spáchání činu jinak trestného resp. provinění a vyřešení věci postupem dle ZSVM již žádného dalšího deliktu nedopustili a *nenapravení pachatelé* jako ti, kteří se znovu (podruhé nebo vícekrát v určitých intervalech) protiprávných činů dopustili. Přesná čísla navíc nelze získat z důvodu časové náročnosti takového sledování (musely by se neustále sledovat „živé“ a „neživé“ spisy) i z toho důvodu, že až do dovršení 18 let se může „napravený“ pachatel znovu dopustit protiprávního jednání, navíc třeba v jiném místě, a tudíž v obvodu jiného orgánu SPOD.

K uvedenému výsledku (tj. v průměru 60 % napravených) někteří respondenti poznamenali, že je samotné příjemně překvapil, neboť předpokládali naopak převahu recidivistů. Na důkaz „ošidnosti“ statistik a číselných srovnávání v této oblasti lze citovat slova jednoho z respondentů. Podle něho „ani skutečnost opakovaného protiprávního jednání dítěte nemusí nutně vypovídat o neúčelnosti opatření a činnosti SPOD. Stejně tak skutečnost, že se dítě dopustilo pouze jedenkrát protiprávního jednání, ještě neznamená, že v jeho případě došlo díky zvoleným opatřením k definitivní nápravě“. K tomu lze ještě doplnit, že i kdyby, přehnaně řečeno, jedno dítě ze sta bylo činností v rámci sociálně-právní ochrany a dle zákona č. 218/2003 Sb. napraveno a nasměrováno k životu bez trestné činnosti, mělo by takové konání smysl.

Diskuse k odpovědím na otázku č. 7

Otázka na zhodnocení kladů a záporů zákona č. 218/2003 Sb. z pohledu kurátorů pro mládež byla klíčovým tématem celého rozhovoru, neboť z praktických poznatků respondentů mohly být vyvozeny náměty na změny právní úpravy sociálně-právní ochrany dětí jako pachatelů trestné činnosti, jejichž formulace je hlavním cílem této práce.

Dotazování mezi jednoznačná pozitiva právní úpravy ZSVM řadí to, že vůbec jako samostatný zákon existuje a že tedy došlo k vyčlenění problematiky soudnictví ve věcech mládeže z obecné úpravy trestněprávních předpisů. Speciální právní úprava sice přináší více práce pro zainteresované orgány, avšak je-li prováděna důsledně, evidentně nese kladné výsledky (náprava pachatele), a to je nejpodstatnější. Dopustí-li se dítě trestné činnosti, pracuje s ním v rámci trestního řízení postupně Policie ČR, orgán SPOD, Probační a mediační služba, státní zástupce a soudce. Na první pohled se to jeví jako příliš velká skupina osob, ovšem čím více lidí na dítě pozitivně působí, zvláště pokud rodiče výchovně nefungují, tím lépe a ku jeho prospěchu. S tím souvisí i vyčlenění resp. určení osob v rámci jednotlivých profesí, které se na práci s dětskými pachateli soustřeďují a soustavněji se jí věnují. Pravdou ovšem je, že ne vždy je tato specializace absolutní, jak ji má na mysli ZSVM. Soudce soudu pro mládež tak má zpravidla na starosti i jinou „běžnou“ agendu, kurátor pro mládež je často zároveň i kurátorem pro dospělé, policista obvodního (místního) oddělení PČR řeší i kriminalitu dospělých apod. To samozřejmě není optimální stav, ale opět se zde naráží na nedostatečné personální i materiální vybavení orgánů, působících v rámci SPOD resp. soudnictví ve věcech mládeže.

Kladem ZSVM je dále důraz na prevenci před pouhou represí. I v případě, kdy je již nějaké opatření uloženo, mělo by především působit výchovně a odrazovat pachatele od dalších protiprávních činů. Pouze u závažné trestné činnosti resp. v případě mnohonásobné recidivy přichází na pořad i represivní zásah v podobě např. trestního opatření *odnětí svobody nepodmíněně* nebo *ochranné výchovy*, s cílem především izolovat pachatele od společnosti a důrazně mu dát najevo nepřijatelnost jeho chování. ZSVM pojímá *trestní opatření*, která jsou obdobou trestů u dospělých podle TZ, jako krajní řešení. Jejich uložení dovoluje až v případě, že ke splnění účelu zákona by nevedly *zvláštní způsoby řízení* ani *výchovná* či *ochranná opatření* (ust. § 3 odst. 2 ZSVM). Vychází přitom ze zásady *ekonomie trestní represe*, podle níž mají být preferovány alternativní postupy zaměřené na sociální integraci a prevenci (**Šámal a kol.,**

2004, s. 29). Zvláštními způsoby řízení se dle ust. § 69 ZSVM rozumí tzv. *odklony*, tj. konkrétně *podmíněné zastavení trestního stíhání* (ust. §§ 307 a 308 TR), *narovnání* (ust. § 309 a násl. TR) a *odstoupení od trestního stíhání* (ust. §§ 70 a 71 ZSVM). Odklony znamenají pro mladistvého pachatele možnost, za splnění stanovených podmínek, vyřešit věc alternativně, bez nutnosti absolvovat často zdlouhavé soudní řízení. Do popředí zde jednoznačně vystupuje zájem na odčinění škodlivých následků, způsobených deliktem (ust. § 68 ZSVM). Jedná se tedy o instituty se silným výchovným působením, což je v souladu se záměrem ZSVM.

Preventivní a výchovný záměr se prolíná celým ZSVM, výslovně jej zmiňuje ust. § 1 odst. 2, které je klíčovým ustanovením zákona, vyjadřujícím účel a filozofii, ze které zákonodárce při jeho tvorbě vycházel. Primárním cílem ZSVM je tedy dosažení pozitivních výsledků v oblasti zamezování delikvence mládeže metodami pozitivního působení, jehož účinek je zesílen v případech, kdy dojde ke spolupráci s orgánem SPOD, se zájmovými sdruženími občanů a s osobami realizujícími probační programy (**Šámal a kol, 2004, s. 3**).

Jako další významné plus zákona č. 218/2003 Sb. hodnotili respondenti úpravu *řízení s pachateli mladšími 15 let*. Tato skupina dětských delikventů nebyla před účinností zákona z hlediska trestněprávního nijak řešena, nebylo upraveno ani žádné řízení s pevnými pravidly o činech jinak trestných. Jakmile PČR zjistila, že se trestného činu dopustila osoba mladší 15 let, případ odložila a s dítětem se už dále sociálně nepracovalo ani se na něho výchovně nepůsobilo, nebylo mu uloženo žádné opatření ani nebyla věc obligatorně projednána před státním zástupcem, soudem, případně kurátorem. To byla velká chyba, která mohla znamenat nástup kriminální kariéry a roztočení spirály další a další trestné činnosti. Nyní právní úprava ZSVM v ust. § 89 odst. 1 ve spojení s ust. § 93 stanoví *povinnost projednat všechny činy jinak trestné*, kterých se dopustilo dítě mladší 15 let, a tudíž trestně neodpovědné. Buď je toto projednání v daném případě dostačující, nebo se navíc přistupuje k uložení jednoho nebo více z celkových 3 opatření. Volba řešení je výhradně věcí rozhodnutí soudu pro mládež. I když dotazovaní kurátoři toto ustanovení o nutnosti projednat před soudem všechny činy jinak trestné, které spáchaly osoby mladší 15 let, kvitují, považují jej v případech, kdy se jedná o banální záležitost bez jakýchkoliv významnějších následků, až za příliš přísné (viz dále). Obecně se však shodli, že jde o dobrý institut. Autorita soudcovského taláru a institucionalizace nápravného procesu v podobě projednání před soudem resp. státním zástupcem má

význam jako „varovně vztyčený prst“ a je schopna zabrzdit dítě v dalším páchání protiprávných činů a navrátit jej zpět na správnou cestu, prostou konfliktu se zákonem.

Respondenti dále velmi ocenili činnost PMS v rámci soudnictví ve věcech mládeže. ZSVM počítá s její pomocí při nápravě delikventní mládeže v mnoha svých ustanoveních. Tak např. ust. § 36 stanoví povinnost orgánů činných dle ZSVM postupovat ve spolupráci s PMS při vyšetřování, projednávání a rozhodování trestních věcí mladistvých, ust. § 46 stanoví povinnost vyrozumět mj. i PMS o zadržení, zatčení nebo vzetí do vazby mladistvého, ust. § 76 upravuje působnost PMS při výkonu uložených rozhodnutí apod. Mimo vlastní (trestní) řízení se PMS významně angažuje při zprostředkování setkání pachatele a poškozeného resp. jejich rodin v rámci narovnání a náhrady škody trestnou činností způsobené; vypracovává zprávy (posudky) na dětské pachatele pro potřeby např. soudů, kurátorů apod. Po skončení řízení sleduje pachatele v rámci dohledu, pracuje s ním v rámci probačních programů a působí na něho tak, aby plnil uložené povinnosti a nevydal se znovu na kriminální dráhu.

Dalším pozitivem ZSVM, na kterém se dotazovaní kurátoři bezvýhradně shodli, je dostatek opatření pro mladistvé pachatele. V praxi je dokonce problém všechna využít, a to i z důvodu, že některá stále adekvátně nefungují (např. probační programy).

V další části tohoto tématu se kurátoři věnovali formulaci nedostatků, které podle nich ZSVM obsahuje, resp. formulaci problémů, které by zákon řešit měl a neřeší, případně je řeší povrchně. Jednou z věcí, kterou kurátoři zákonu vytýkají, je jeho určitá „bezzubost“, nevymahatelnost některých ustanovení v případě, že nejsou plněna dobrovolně. ZSVM tak nestanoví žádné účinné sankce pro pachatele za nedodržování některých uložených výchovných opatření, např. nenastoupení do probačního programu, porušení podmínek dohledu nebo nesplnění výchovné povinnosti. Penalizace za neplnění uložených povinností dětmi nehrozí ani jejich rodičům jakožto zákonným zástupcům, kteří mají podle ZOR pečovat o jejich zdárný a všestranný rozvoj. Bylo by vhodné kupříkladu stanovit, že v případě nesplnění uložených povinností se uloží přísnější opatření. To by mohlo být spojené např. s určitým omezením osobní svobody pachatele tak, aby sankci důrazně pocítil a uvědomil si nesprávnost svého jednání. Také rodiče, pokud by viděli, že právo disponuje nástroji k účinnému vymození povinností, by změnili svůj přístup a snažili se více pozitivně působit na dítě. Zvláště v případě, kdy by sami byli postiženi např. peněžitou nebo jinou citelnou sankcí. ZSPOD sice umožňuje uložení pokuty rodiči, který maří výkon ochranné výchovy např. tím, že skrývá své dítě na útěku, nebo maří výkon výchovného omezení uloženého dle ust. § 43 ZOR, avšak jednak orgán

SPOD nemá dost kapacit tyto sankce vymáhat (a tak je raději neukládá), jednak toto ust. § 59 ZSPOD nepokrývá zdaleka všechny případy porušení povinností rodičů. ZSVM obdobné postihy neřeší vůbec.

Předmětem kritiky respondentů se dále stala relativně přísná úprava ZSVM (ust. § 89) v oblasti procesní, týkající se pachatelů do 15 let věku, konkrétně dětí zhruba do 10 let věku. Pokud se dopustí byť i banálního činu (ublížení na zdraví při běžné rvačce, krádež vloupáním spočívající v odcizení věci nepatrné hodnoty z uzamčené šatny ve škole apod.), musí povinně absolvovat celé soudní řízení. To jim může způsobit trauma, neboť si, vzhledem k nízkému věku, nejsou ani schopné plně uvědomit význam a dopady řízení, které jim tak z hlediska dalšího vývoje může více uškodit než prospět. Pokud dojde z nějakého důvodu navíc k časovým průtahům řízení, což je bohužel obvyklý jev, neplní takové projednání věci před soudem ani svůj základní smysl – rychle a účinně reagovat na porušení zákona a uložit eventuelně adekvátní opatření. Kupříkladu osmileté dítě tak není schopno si uvědomit, po několika měsících (někdy i roce a víc) od spáchání deliktu, souvislost soudního řízení se svým závadným jednáním, pro něho již dávno zapomenutým. Výchovný a preventivní účinek řízení, zamýšlený zákonem, se v takových případech zcela vytrácí. Paradoxem je, že takto přísná úprava není ani u mnohem starších mladistvých, kteří jsou již ve věku blízkému věku dospělých. Ti se mohou některým ze zvláštních způsobů řízení (odklonem) nebo účinnou lítostí trestnímu řízení zcela nebo zčásti vyhnout. Obdobný názor vyjádřili i dotazovaní soudci. Inspirací pro změnu uvedeného ustanovení ZSVM by mohly být také některé zahraniční právní úpravy. Např. v Nizozemí (obdobně ve Skotsku) právní předpis umožňuje přímo policii, aby v případě méně závažných deliktů uložila opatření sama a případ již nepředávala soudu. Jedná se například o čištění ulic v případě vandalismu apod. Takové řešení je rychlé a zpravidla velmi účinné. Navíc policie může v Nizozemí udělit výstrahu též rodičům dítěte s tím, že při spáchání dalšího deliktu již bude jejich nezletilé dítě odsouzeno (**Zborník a kol., 1996**). Dle mého názoru by u takto mladých pachatelů zcela postačilo, samozřejmě s ohledem na okolnosti a závažnost konkrétního případu a osobnost pachatele, projednání činu jinak trestného před kurátorem pro mládež v rámci výchovného pohovoru za účasti rodičů, případně též dětského psychologa.

Podobně se soudci shodli s kurátory i v kritice ust. § 91 odst. 2 ZSVM, upravujícího obligatorní ustanovení advokáta opatrovníkem dítěte. Dle jejich názoru je špatné a působí proti smyslu ZSVM. Advokát se jako opatrovník povinně účastní pouze řízení před soudem, nikoliv např. již při prvotních úkonech, prováděných v předsoudním stadiu

řízení (na Policii ČR). Podrobnosti o svém klientovi, jeho osobnosti a okolnostech jeho protiprávního jednání se dozvídá zpravidla bezprostředně před jednáním nebo až přímo u soudu od přítomného zástupce orgánu SPOD (kurátora pro mládež), který s dítětem pracuje zpravidla již delší dobu. Obhájce pojmá svou úlohu tradičně jako v řízení s dospělými a snaží se, mnohdy za podpory rodičů dítěte, dosáhnout zprošťujícího rozsudku zpochybnováním důkazů, poukazováním na formální nedostatky v řízení apod. Pachatel tak může být sice zproštěn viny, avšak výchovný efekt řízení a výchovné působení zúčastněných osob se tím eliminuje, k jeho škodě. V důsledku toho nabyde nesprávného dojmu, že mu vše projde a že příště to dopadne stejně příznivě. Obhájce si následně za provedené, často pouze formální úkony účtuje ve smyslu ust. § 95 ZSVM nemalé finanční částky, které hradí stát namísto rodičů, což je další paradox, neboť důsledky neplnění jejich rodičovských povinností, spočívající mj. v nutnosti vést řízení o protiprávním jednání dítěte, nese státní rozpočet. Podle platné právní úpravy ust. § 95 odst. 3 ZSVM může nyní soud uložit rodičům povinnost hradit náklady řízení pouze v odůvodněných případech a s ohledem na jejich majetkové poměry (často nejsou valné) a lze-li to po nich spravedlivě požadovat. Mnohem přínosnější by bylo, dle mého názoru, ustanovit opatrovníkem dítěte v řízení dle ust. § 89 a násl. ZSVM orgán SPOD, který koná v zájmu dítěte z širšího hlediska a bezplatně. Navíc je schopen poskytnout soudu komplexní informaci o aktuální životní situaci dítěte a příčinách jeho problémů. To může být zvláště významné pro úvahy soudu ohledně užití vhodného opatření ve smyslu ust. § 93 odst. 1 ZSVM (**Šámal a kol., 2004, s. 822**).

Kritice kurátorů neunikla ani ust. §§ 52, 53 a 54 ZSVM o ochraně soukromí mladistvých a *rozsahu zákazu zveřejňování informací* v trestním řízení. I když právo na informace a zákaz cenzury vyplývají z čl. 17 LZPS a jde tedy o premisy ústavního charakteru, nejsou neomezené resp. neomezitelné. Naopak, za podmínek stanovených zákonem být omezeny mohou. ZSVM omezuje právo ostatních subjektů na informace v zájmu ochrany práv a svobod trestně stíhaných mladistvých a dalších osob na řízení zúčastněných, tj. např. *zákonných zástupců mladistvého, svědků, poškozených* atd. (**Šámal a kol., 2004, s. 520**). Uvedený požadavek na ochranu osobnosti, osobních údajů a soukromí mladistvého a dalších osob v trestním řízení vychází z čl. 10 LZPS a sleduje zamezit ohrožení těchto osob předčasným nebo nevhodným zveřejněním údajů o nich (**Šámal a kol., 2004, s. 521**). Tuto povinnost ukládá ZSVM *orgánům činným v řízení*, tj. policejnímu orgánu, státnímu zástupci a soudu. Pouze v ochraně mladistvého jde ZSVM v ust. § 53 odst. 1 ještě dál a zapovídá *komukoliv* (tedy nikoliv pouze orgánům činným

dle ZSVM) poskytnout či zveřejnit *jakoukoliv informaci* (tedy nikoliv pouze informaci mající charakter osobního údaje), která by obsahovala *jméno a příjmení* mladistvého nebo *jakýkoliv jiný údaj*, schopný jej identifikovat. Tak např. fotografie rodičů mladistvého v novinách, byť tvář samotného pachatele bude rozostřena, nebo přesný popis specifických okolností případu jsou těmi údaji, z nichž je možné mladistvého s konkrétním činem ztotožnit a které jej např. v malé obci bez problémů identifikují (**Hrušáková, 2006**). Stejně tak je v ust. § 54 odst. 2 zakázáno publikovat informace (formou textu, vyobrazení apod.) o průběhu hlavního líčení a veřejného zasedání, které by vedly ke ztotožnění mladistvého. Rovněž odsuzující rozsudek může být uveřejněn jen bez uvedení jména a příjmení mladistvého (**Šámal a kol., 2004, s. 523**). I odborná právnická veřejnost se přiklání k vysoké ochraně pachatele ve smyslu úpravy ZSVM. Argumetuje přitom specifickými ohledy na ochranu osobních údajů mladistvých obviněných a tím, že tuto ochrannou úlohu by sice teoreticky měla sehrát ústavní zásada presumpce nevin, ovšem ta ji neplní, neboť česká veřejnost a zejména média ji nerespektují. Většinu čtenářů totiž zaujme dehonestující článek v novinách o brutální vraždě, spáchané mladistvým, avšak „očistný“ článek o tomtéž mladistvém, který je později zproštěn viny, už nikoho moc nezaujme, pokud vůbec takový článek bude otištěn. Jedná se přitom o případ flagrantního porušení zmíněného principu presumpce nevin (**Hrušáková, 2006**). Jelikož uvedená zásada v případě mladistvých, kteří jsou vzhledem ke svému věku zranitelnější, při ochraně jejich osoby v trestním řízení nepostačuje, je třeba přísnější úpravy, jak ji nabízí ZSVM. Ze zkušeností dotazovaných kurátorů ovšem plyne, že mladiství pachatelé jsou si této ochrany vědomi, a to oslabuje působení na ostatní potencionální pachatele v rámci tzv. *generální prevence*. Paradoxní je tato situace zvláště ve vztahu k podstatně méně chráněným svědkům a poškozeným, kteří se v těchto úlohách ocitají zcela nedobrovolně, v důsledku trestné činnosti pachatele. Namísto intenzivnější ochrany však mají s publicitou ohledně své osoby problémy. Proto by dotazovaní kurátoři byli pro odstranění zákazu zveřejňování údajů o mladistvých pachatelích, alespoň v případech závažnější kriminality. Stejný názor vyjádřili i dotazovaní probační úředníci.

Naproti tomu zásadně kladný postoj zaujmuli dotazovaní kurátoři k institutu zachování anonymity během i po skončení řízení o činu jinak trestném s dítětem mladším 15 let. U těchto pachatelů je, vzhledem k jejich nízkému věku, naopak žádoucí, aby byli chráněni jakékoliv publicity, která by jim mohla velmi ublížit a zkomplikovat snahu o jejich nápravu a návrat k životu bez trestné činnosti. Zvláště to platí ohledně méně závažné trestné činnosti nebo v případech jednotlivého zakolísání, kdy jakákoliv

medializace by mohla mít negativní účinky na psychiku dítěte a ohrozit jeho vnímání řízení jako institutu, který působí výchovně a má mu pomoci, nikoliv uškodit. Tyto názory kurátorů jsou v souladu i se záměrem tvůrce ZSVM, podle něhož zájem na utajení skutečností týkajících se dětí mladších 15 let je z celospolečenského hlediska vyšší než v případě mladistvých pachatelů provinění, a to s ohledem na nevyzrálost těchto dětí a možné nepříznivé důsledky, které by informace o nich mohly mít v jejich dospělosti (**Šámal a kol., 2004, s. 858**).

Negativní hodnocení od respondentů si vysloužila již zmíněná nedostatečná ochrana *svědků* v trestním řízení dle ZSVM, obzvláště dětských svědků. Ti jsou často přímo před soudní síní nevybíravě zastrašováni samotnými pachateli nebo jejich rodiči či jinými příbuznými. Osobnostní profil a charakterové vlastnosti svědků bývají znevěrohodňovány přímo v soudní síni předkládáním znaleckých posudků, vypracovaných na žádost obhajoby pachatele. Svědci jsou označováni za osoby s velkou fantazií, které si rády vymýšlí, lžou, chtějí se obviněnému pomstít např. ze závisti apod. Taková osočení jsou většinou nepravdivá a vznášena s cílem svědka znejistit, polekat a dosáhnout tak zpochybnění svědecké výpovědi jako mnohdy klíčového důkazu. Uvedený problém je zvláště aktuální v řízení s pachateli mladšími 15 let, vedeném dle OSŘ, který neupravuje, a tudíž neumožňuje použít institutu *utajeného svědka*. Toho lze použít pouze v režimu trestního řádu, který však na uvedený typ řízení nelze aplikovat.

Také osoby *poškozené* proviněním mladistvého pachatele resp. činem jinak trestným pachatele mladšího 15 let nejsou v rámci řízení o těchto činech nijak výrazně chráněny, každopádně ne na takové úrovni, která je zákonem zaručena pachatelům. Ochrana soukromí, jména a příjmení ani dalších osobních údajů oběti trestné činnosti mládeže není totiž v ZSVM zakotvena. V ust. § 52 se sice ukládá orgánům činným v řízení nezveřejňovat nic, co by odporovalo požadavkům ochrany osobnosti nejen mladistvého obviněného, ale i *jiných osob zúčastněných na řízení*, tím se však nebrání třetím osobám, např. sdělovacím prostředkům, aby zveřejnily článek, fotografie nebo prezentovaly kauzu na internetu. Dle kurátorů je často pořádán ze strany médií doslova „hon“ na oběť trestného činu (vyptávání, veřejné rozebírání případu), což může způsobit tzv. *sekundární viktimizaci*, tj. nové (další) poškození oběti v souvislosti s trestním procesem a ze strany orgánů činných v trestním řízení, kdy se znovu ožívují všechny negativní prožitky. K tomu může medializace případu a zveřejnění identity osob zúčastněných výrazně napomoci (**Spolek JURISTIC, 2006**).

Kurátoři dále zákonu č. 218/2003 Sb. vytýkají, že nestanoví pro orgány Policie ČR povinnost vyznívat předem orgán SPOD o tom, že budou provádět prvotní úkony v rámci zjišťování a dokumentace trestné činnosti. K tomuto tzv. „vytěžování“ dochází přímo na služebnách PČR za přítomnosti dítěte a jelikož se provádí před zahájením trestního stíhání resp. před jeho odložením pro nedostatek věku pachatele, nejedná se o výslech podle TR se všemi zákonnými garancemi, včetně práva orgánu SPOD být přizván. Ten se o tom, že dítě něco spáchalo a jeho skutek řeší PČR resp. následně po odložení věci státní zástupce, dozvídá zprostředkovaně, když si PČR nebo státní zástupce vyžádají vypracování písemné zprávy o poměrech dítěte. Kurátoři také mají signály, že v některých případech dochází právě při těchto pohovorech k nepřipustnému nátlaku a k užití nepřipustných metod ze strany Policie ČR (psychický nátlak, vyhrožování apod.) za účelem získání informací od mladého pachatele. Povinná přítomnost např. kurátora pro mládež u pohovoru by těmito praktikám resp. podezřením na ně, třeba i neoprávněným, zabránila.

Podle respondentů je problematické i ustanovení § 92 odst. 1 ZSVM o tom, že v řízení s dětmi mladšími 15 let nemusí být dítě při soudním jednání vyslechnuto, pokud je jeho protiprávní jednání spolehlivě prokázáno jinak, tj. jiným důkazním prostředkem (výslechem svědka, listinou apod.). Postačí, že je zjištěn názor dítěte ve věci, buď přímo jeho výslechem, nebo prostřednictvím rodičů či kurátora pro mládež (**Šámal a kol, 2004, s. 821**). Zákon se tímto „dobrovolně“ vzdává možnosti výchovného působení, jaké může mít osobní výpověď dítěte - pachatele - o jeho protiprávním jednání před soudem a zejména před přítomnými rodiči dítěte a osobou poškozeného. Jak se kurátoři shodli, zvláště u pachatelů od určitého věku (cca 11 let a výše) může právě působení institucionalizovaného řízení znamenat pro ně i jejich rodiče uvědomění si „tvrdé reality“ v podobě všech možných následků pokračování v protiprávním jednání a účinně tak dítě v dalším konání zastavit. Řízení by samozřejmě mělo být vedeno ze strany zúčastněných orgánů citlivě a přiměřeně osobnosti a věku dítěte tak, aby naplnilo účel sledovaný zákonem, tj. napravit pachatele a předejít a zamezit dalšímu páčání trestné činnosti. Tak to ostatně požaduje i ZSVM v ust. § 3 odst. 4, podle něhož má být v řízení ve věcech mládeže postupováno s přihlédnutím k věku, zdravotnímu stavu, rozumové a mravní vyspělosti osoby, proti níž se vede, aby její další vývoj byl co nejméně ohrožen. Pokud se řízení před soudem vede, měl by ZSVM, podle mého názoru, stanovit obligatorní přítomnost dítěte při jednání. V opačném případě se výchovné působení řízení do značné míry vytrácí.

Výhrady nejen dotazovaných kurátorů, ale i soudců jako profesionálních právníků, zazněly k úpravě vazby, vazebních podmínek a lhůt, jak je upravuje ZSVM ve svém ust. § 46 a násl. Kritika směřovala na příliš přísné vazební podmínky, které musí být ze strany orgánů činných v řízení splněny, zejména na krátké vazební lhůty. V některých případech je obtížné či nemožné zákonným požadavkům dostát, což má za následek, že institut vazby není dostatečně využíván. ZSVM stanoví, že vazba mladistvého může trvat maximálně dva měsíce, v případě zvlášť závažného provinění (jeho definici stanoví ust. § 41 odst. 2 TZ – jedná se např. o provinění obecného ohrožení, loupeže, vraždy, znásilnění, pohlavního zneužívání, nedovolené výroby a držení omamných a psychotropních látek a jedů apod.) nejvíce šest měsíců. Po uplynutí těchto lhůt může být vazba výjimečně prodloužena až o další dva měsíce a v řízení o zvlášť závažném provinění až o šest měsíců, pokud hrozí, že trestní stíhání nebude v uvedených lhůtách skončeno a propuštěním mladistvého na svobodu by byl ohrožen nebo zmařen účel trestního stíhání (ust. § 47 odst. 1 ZSVM). Ve smyslu ust. § 67 a násl. TŘ lze do vazby vzít jen osobu, které bylo sděleno obvinění z konkrétního trestného činu a za podmínky, že z jednání obviněného nebo dalších konkrétních skutečností vyplývá důvodná obava, že:

- obviněný uprchne nebo se bude skrývat, aby se tak vyhnul trestu nebo trestnímu stíhání (tzv. *útěková vazba*); TŘ vypočítává příklady skutečností, které nasvědčují takové obavě (nelze zjistit totožnost obviněného, obviněný nemá stálé bydliště, obviněnému hrozí vysoký trest - i v těchto případech musí být prověřováno, zda je vazba nezbytná)
- pachatel bude působit na dosud nevyslechnuté svědky nebo spoluobviněné nebo jinak mařit objasňování skutečností závažných pro trestní stíhání (tzv. *koluzní vazba*)
- pachatel bude opakovat trestnou činnost, pro níž je stíhán, dokoná trestný čin, o který se pokusil, nebo vykoná trestný čin, který připravoval nebo kterým hrozil, přičemž postačí, když je naplněn jediný z uvedených vazebních důvodů, může jich být však současně naplněno i více.

Státní zástupce má již v přípravném řízení možnost předložit soudci návrh na vzetí obviněné osoby do vazby. Může tak učinit jen z výše uvedených důvodů, které musí konkrétně zdůvodnit a orgány činné v trestním řízení mají po celou dobu vazby za povinnost trvání těchto důvodů kontrolovat a v případě, že pomínou, nařídít propuštění obviněného na svobodu. Vazba zásadně nemůže nahrazovat trest, má sloužit výlučně v nezbytných případech, kdy hrozí nebezpečí buď pokračování trestné činnosti, nebo vážné

ohrožení průběhu řízení. Podle ust. § 46 a násl ZSVM má být použití vazby u mladistvých opatřením zcela výjimečným, neboť je nepochybné, že zejména pobyt ve vazbě, s ohledem na nedokončený tělesný a duševní vývoj mladistvého, má na něho velmi nepříznivý vliv (**Šámal a kol., 2004, s. 472**).

Tolik požadavky zákona. Realita je ovšem poněkud odlišná. Znáмым faktem je relativně dlouhá doba trvání trestních řízení v České republice a opomíjené, leč skutečně kritické poměry v řadě vazebních věznic, kde se ztrácí lidská důstojnost pravomocně neodsouzených, a z hlediska práva tudíž nevinných osob. „Praxe rozhodování o vazbách je až doposud chmurná - přeplněné vazební věznice, stovky a možná tisíce lidských osudů zbytečně vazebně stíhaných lidí a jejich rodin a první prohraný případ, kdy stát musel platit satisfakci na základě rozhodnutí *Evropského soudu pro lidská práva*“ (**Elger, 2002**).

Podle statistiky činila v roce 2000 průměrná délka vazby v ČR od jejího uvalení 180 dní, v roce 2001 to bylo 178 dní, v roce 2005 se snížila na 145 dní (viz Příloha, tabulka 9). I když z uvedeného je patrná tendence snižování trvání délky vazby, Česká republika nadále v rámci Evropy vykazuje vysoký index osob ve výkonu vazby a trestu odnětí svobody, což ji řadí na jedno z předních míst v Evropě. Např. k 31.12. 2001 bylo celkem 19 320 osob ve výkonu vazby a trestu odnětí svobody, tj. cca 190 osob na 100 000 obyvatel, k 31.12. 2005 to bylo 18 937 uvězněných osob, což znamenalo mírný pokles na cca 185 uvězněných osob na 100 tisíc obyvatel. Pro srovnání, v Německu činil tento index 90, v Rakousku 85, v Polsku 145, naopak v Rumunsku 220, na Ukrajině přes 400 (**Ministerstvo spravedlnosti ČR, 2001**).

Pokud se jedná o mladistvé, ve výkonu vazby bylo k 31.12. 2000 celkem 163 obviněných, v roce 2005 toto číslo pokleslo na 64 mladistvých, tj. na méně než jednu polovinu stavu z roku 2005 (viz Příloha, tabulka 10). To svědčí o tom, že institut vazby je soudy poměrně málo využíván, a to mj. z důvodů, uvedených dotazovanými kurátory a soudci. Zákonné podmínky vazby jak pro dospělé (trestní řád), tak pro mladistvé, (ZSVM) se novelizacemi postupně neustále zpříšňují a těmto podmínkám není možné v praxi často dostát, např. kvůli neúměrné délce řízení a nutnosti obviněného po uplynutí zákonné lhůty propustit.

Je třeba poznamenat, v intencích již uvedeného, že trend snižování počtu uvalených vazeb je, navzdory názorům respondentů, příznivý a v pořádku. Podle mého názoru by vazba měla být skutečně využívána jen v krajních případech, zvláště jde-li o mladistvé osoby a je-li to nezbytně nutné pro dosažení účelu řízení, nikoliv jen proto, aby si tím

orgány činné v trestním řízení usnadňovaly plnění svých povinností, avšak za cenu omezení osobní svobody člověka, který je z pohledu práva nevinný.

Poslední vážná výhrada respondentů k právní úpravě ZSVM se týkala často neúnosné délky trvání řízení ve věcech mládeže. ZSVM neobsahuje žádné ustanovení, které by např. stanovilo povinnost provést řízení a rozhodnout v určitých závazných lhůtách, jak jsou upraveny např. ve správním řízení (je též disciplínou veřejného práva). Tuto výhradu vyslovil i dotazovaný probační úředník č.1. Je nepochybné, že k dosažení účelu ZSVM musí být řízení rychlé, aby si pachatel mladší 15 let resp. mladistvý byl schopen uvědomit souvislost mezi svým závadným chováním a sankcí, která je mu ukládána. Jak vyplývá ze statistiky MS ČR, průměrná délka řízení v ČR u okresních soudů v trestních věcech v letech 2000 až 2005 činila 263 dní resp. 217 dní, pokud jde o řízení s nezletilými dětmi ve věcech občanskoprávních, a ani nadále nevykazuje klesající tendenci (viz Příloha, tabulka 11). V průměru tedy řízení s nezletilými dětmi trvá v ČR více než 7 měsíců (MS ČR, 2006). Podle respondentů přitom nejsou ojedinělé případy, kdy se řízení protáhne i na několik let. Z pohledu dítěte je taková doba neúměrně dlouhá. Výchovný účinek řízení dle ZSVM se bohužel v takových případech z větší části vytrácí, zejména u pachatelů nízkého věku, kteří nejsou s to si po delší době uvědomit podstatné souvislosti mezi svým jednáním a konaným řízením.

8.2. Diskuse k výsledkům rozhovorů se soudci a s úředníky Probační a mediační služby

Výběr soudců a zaměstnanců PMS byl proveden na základě osobních kontaktů tazatele. Rozhovory se třemi soudci pro mládež a s dvěma úředníky Probační a mediační služby byly vedeny jako doplňující, s cílem získat názory i dalších profesí, působících v oblasti soudnictví ve věcech mládeže, a následně je porovnat s výsledky rozhovorů s kurátory pro mládež.

Diskuse k otázce č. 1

K otázce č. 1 ohledně názoru na dostatek a účinnost nástrojů dle ZSVM a jejich praktické využití se v odpovědích soudci i úředníci PMS shodli s kurátory v tom, že jich existuje dostatek pro mladistvé pachatele. Naopak se jich nedostává v případě pachatelů mladších 15 let, zejména *opatření* pro tuto věkovou kategorii pachatelů je málo. Navíc ze třech opatření, která ZSVM upravuje, dvě fungují s problémy (ochranná výchova a výchovné programy). Navrhují rozšířit opatření pro tuto kategorii pachatelů např.

o *napomenutí s výstrahou, výchovná omezení, zákazy* apod. Dále by byla potřeba zvýšit počet *výchovných programů* resp. zajistit, aby alespoň stávající fungovaly a byly využívány. Ideální by byla možnost vytvořit každému pachateli program „na míru“, aby přesně odpovídal jeho potřebám, zjištěným na základě psychologického vyšetření. Problémem je však nedostatek času v rámci řízení, které by se tím ještě více protáhlo, i nedostatek financí na vypracování posudku u každého pachatele. Probační úředníci zdůraznili problém neexistence sankce za neúčast v probačním programu, ať přímo vůči pachateli nebo jeho rodičům. Kdyby byl určitý postih zákonem upraven a vymáhán, absence pachatelů v probačních programech by se jistě snížila. Pokud se jedná o *ochrannou výchovu*, není příliš využívána. Jedním z důvodů, jak zdůraznil probační úředník č.1, je nedostatek zařízení vhodných pro její výkon. Počet výchovných zařízení sice postupně stoupá, efekt nárůstu je ovšem částečně eliminován zvýšeným počtem umístěných klientů a postupným nutným snižováním koncentrace osob v jednom zařízení. Zatímco podle statistiky Českého statistického úřadu v roce 1999 fungovalo 185 výchovných zařízení s 6 901 umístěných dětí, v roce 2005 to bylo 7 621 klientů na 225 zařízení (viz Příloha, tabulka 2 a 3). Velkým problémem jsou útoky z těchto zařízení, které velmi zatěžují Policii ČR. Ze statistiky Ministerstva vnitra ČR a údajů Republikového výboru pro prevenci kriminality, (RVPPK) zřízeného při MV ČR, vyplývá, že v průměru utíká ze zařízení téměř 40 % dětí ročně. PČR navíc odhaduje vysokou latenci v oblasti trestné činnosti, spáchané dětmi na útěku, která je ovšem velmi těžko zjistitelná resp. prokazatelná (RVPPK, 2003).

Diskuse k otázce č. 2

K otázce na spolupráci a vzájemnou komunikaci mezi orgány činnými dle ZSVM se soudci a probační úředníci shodli s kurátory v tom, že funguje a je bezproblémová. Velmi se všem dotazovaným osvědčily tzv. multitýmy, tj. pravidelná setkání zástupců profesí, podílejících se na sociálně-právní ochraně dětí v rámci soudnictví ve věcech mládeže. Probační úředníci shodně zdůraznili, obdobně jako kurátoři, že soudci soudů pro mládež již berou PMS jako rovnocenného partnera, který s dítětem intenzivněji pracuje a má tak o něm detailní komplexní informace, které lze využít např. při volbě druhu opatření tak, aby bylo adekvátní a ku prospěchu dítěte.

Diskuse k otázce č. 3

V tématu „snížení věkové hranice trestní odpovědnosti“ se shodli soudci a probační úředník č.1 v tom, že hranice by měla být snížena, a sice na 14 let. Jeden soudce uvedl, že by byl pro selektivní snížení pouze u pachatelů, kteří se dopouštějí trestné činnosti od raného věku a v období kolem 14 let věku již není mimotrestního nástroje, který by je v protiprávním jednání zastavil. Argumentem pro snížení je dle respondentů hlavně dřívější dosažení duševní vyspělosti, soudce č. 2 poukázal i na fakt, že tato hranice existovala již v období předválečné ČSR. Naopak probační úředník č. 2 se vyslovil zásadně proti snížení hranice trestní odpovědnosti. Podle jeho názoru by to vedlo pouze ke kriminalizaci často banálního protiprávního jednání mladších dětí. ZSVM přitom disponuje výchovnými nástroji na usměrnění jejich chování, aniž by museli být trestně odpovědné. Všichni dotazovaní zastánci snížení hranice trestní odpovědnosti zároveň upozornili, že by nebylo samospasitelné a mohlo by přinést i řadu komplikací, včetně nebezpečí posunutí věku dětí, páchajících trestnou činností, směrem dolů. Názor všech dotazovaných zástupců soudní profese a probačního úředníka č. 1 na tuto otázku se tedy liší od většinového názoru dotazovaných kurátorů. Ti jsou pro zachování současné hranice 15 let. Základní příčina tohoto výsledku je zřejmě dána rozdílností profesí soudců a kurátorů. Zatímco soudci vidí problém pohledem právním (tj. reakcí na něj má být změna právní úpravy), kurátoři jej vnímají z pohledu především sociálního, uvědomují si i dopady takového opatření a jsou proto k němu zdrženlivější.

Jak uvedli dotazovaní soudci i úředníci PMS, v rámci tohoto tématu je třeba se také zabývat otázkou příčin trestné činnosti dětí. Shodli se, že jich je samozřejmě více, z jejich mnohaletých zkušeností však jednoznačně vyplývá, že hlavní příčina trestněprávního jednání dětí tkví ve špatném sociokulturním prostředí, které dítě obklopuje, tj. zejména v nefungující resp. nedostatečně fungující rodině, v nekvalitním výchovném prostředí, v němž vyrůstá a které jej ovlivňuje a utváří, v míře adekvátních podnětů apod. Základ si dítě nese v genetické výbavě, rodina pak významně formuje a determinuje jeho další „osud“. Tak je tomu zejména v případech notorických recidivistů, rekrutujících se převážně z rozvrácených nebo méně sociálně přizpůsobivých rodin. Uvedené závěry potvrzuje i statistika MPSV, podle níž např. v roce 2005 bylo z celkového počtu 42 036 klientů, evidovaných kurátory pro mládež, pouze 16 197 (tj. 38,5 %) z úplné původní rodiny. Zbylých 25 839 (61,5 %) dětí pocházelo z jiných než úplných rodin, konkrétně 13 375 z neúplné rodiny, 3 278 mělo již novou rodinu, 6 515 bylo z rodiny s druhem/družkou, 1 796 bylo v ústavní výchově a 44 dětí ve střídané

výchově rodičů, 831 bylo ostatních případů, přičemž v předchozích letech byla situace obdobná. (MPSV ČR, 2006). Je tedy mimo veškerou pochybnost, že funkční biologická rodina je pro výchovu dítěte a jeho další vývoj nenahraditelná (Vrtbovská, 2006).

Významnou roli také hrají psychické aspekty osobnosti dítěte, poruchy chování závažnějšího charakteru (hyperkinetické děti) apod. Jak dodal soudce č. 1, u pachatelů, kteří se dopustí trestné činnosti jedenkrát nebo jen ojedinele, může být jednou z příčin také např. parta (ve spojení např. s konzumací alkoholu, drog), která je momentálně ovlivní a oni zakolísají. Dobře fungující rodina je však dokáže, za pomoci působení nástrojů ZSVM, usměrnit a vrátit zpět na „správnou kolej“. Dotazovaní by si více přáli zapojení rodin do nápravného procesu, a to i pod pohrůžkou nějaké citelné sankce za neplnění povinností, vyplývajících z jejich rodičovské zodpovědnosti. Jak zdůraznil probační úředník č. 2, taková citelná sankce pro rodiče, neplnící své rodičovské povinnosti, by byla potřebná a podle všech zkušeností i účinná.

Diskuse k otázce č. 4

V otázce na přínos a účel zákona č. 218/2003 Sb. se názory soudců, úředníků PMS a kurátorů rozcházel. Zatímco soudci přílišné nadšení z přijetí ZSVM neprojevovali (viz dále), úředníci PMS, stejně jako dotazovaní kurátoři, zákon i přes jeho nedostatky jednoznačně vítají a shledávají velmi přínosným. Probační úředník č. 1, (spolu se soudci) v této souvislosti vytýká zákonodárci, že nastavil příliš krátkou tzv. *legisvakanční lhůtu*. Z tohoto důvodu se aplikační praxe nemohla na novou právní úpravu s dostatečným časovým předstihem připravit. Legisvakanční lhůta je doba od platnosti právního předpisu, která nastává jeho publikací ve Sbírce zákonů ČR, do okamžiku nabytí jeho účinnosti. V případě nově přijatého ZSVM byla značně krátká - od 31.7. 2003 do 31.12. 2003, tj. pět měsíců. U takto zásadních nových právních úprav jsou přitom obvyklé legisvakanční lhůty mnohem delší, např. jeden rok nebo i více (pro srovnání: v případě nového správního řádu - zákona č. 500/2004 Sb. - činila legisvakanční lhůta více než 15 měsíců).

Ohledně odhadu poměru napravených a nenapravených pachatelů se dotazovaní soudci a probační úředníci shodli, že je zcela jistě více napravených než nenapravených pachatelů. Jejich odhad lze vyjádřit v rozmezí 60 až 75 % napravených, což koresponduje s počtem napravených pachatelů, jak jej odhadli kurátoři (60 %). Z názorů dotazovaných vyplynulo, že velká úspěšnost nápravy je u prvopachatelů resp. těch, kteří se dopouštějí trestné činnosti ojedinele a u nichž se jedná spíše o momentální exces či

zakolísání v jinak bezproblémovém chování. Důležitým faktorem je kvalita výchovného (tj. zejména rodinného) prostředí. Pokud rodina spolupracuje s orgány SPOD a snaží se situaci řešit, bývá úspěšnost nápravy vysoká. Je-li naopak rodinné prostředí zcela nebo zčásti nefunkční, rozvrácené, nebo sice „funkční“, ale bez zájmu o zlepšení chování dítěte, je veškerá snaha zainteresovaných osob a institucí zpravidla bez efektu. Ze závěrů, zjištěných od respondentů ohledně úspěšnosti nápravy pachatelů, tedy lze vyvodit, že zákon č. 218/2003 Sb. má smysl, je potřebný a užitečný, byť z vyjádření soudců lze vyčíst jistou skepsi k jeho samostatné podobě. Raději by právní úpravu soudnictví ve věcech mládeže začlenili zpět do obecné trestněprávní úpravy.

Diskuse k otázce č. 5

V diskusi k poslednímu tématu (klady a zápory zákona č. 218/2003 Sb.) se dotazovaní soudci i úředníci PMS soustředili zejména na formulaci výhrad k zákonu č. 218/2003 Sb. Soudci ve svých kritických komentářích na adresu zákona poukázali, obdobně jako kurátoři i úředníci PMS, na nedostatek opatření pro pachatele mladší 15 let, konkrétně nedostatečný počet *terapeutických, psychologických a jiných výchovných programů*. Ve shodě se respondenti domnívají, že pro velmi mladé pachatele cca do 10 let věku nemá řízení před soudem zpravidla smysl a přimlouvají se za možnost *upuštění od projednání před soudem*, pakliže by vzhledem k okolnostem případu zřejmě postačoval *pohovor s kurátorem pro mládež*. Soudci se také negativně vyjádřili k podmínkám vazby, jak je upravuje ust. § 46 a násl. ZSVM. Opět ve shodě s kurátory by uvítali větší benevolenci v možnostech uvalení vazby, zejména prodloužení vazebních lhůt. K těmto názorům kurátorů a soudců je ovšem třeba se postavit velmi obezřetně. Je totiž jasné, že zejména z úst soudců, kteří vedou proces s mladistvými, jde o postoje velmi jednostranně zaměřené a svým způsobem alibistické. Není totiž nic snadnějšího než vzít osobu, je-li dán (byť formálně) zákonný důvod, do vazby a v případě, že uplyne stanovená lhůta a řízení stále trvá, vazbu prodloužit. Je ovšem nutné mít napaměti, že se jedná o vážný zásah do ústavních práv jedince (omezení osobní svobody, svobody pohybu – viz zejména čl. 8 a 14 LZPS), který je nevinný, alespoň z hlediska ústavní zásady *presumpce neviny*, a to až do právní moci odsuzujícího rozsudku. Jinou cestou, kterou se lze vydat namísto prodlužování vazebních lhůt, která by ovšem znamenala změnit navyklé způsoby jednání Policie ČR a justice, je urychlení a tím zkrácení doby trestního řízení. Odpadla by tak nutnost opakovaného prodlužování vazby v řadě případů, zvláště jsou-li od počátku pochybnosti o vině obviněného a řízení směřuje ke zproštění

viny. V takovém případě se musí zainteresované orgány státu materiálně (odškodnění) a zúčastněné osoby (policisté, státní zástupci, soudci) morálně vypořádat s tím, že ve vězení byl, třeba i kvůli jejich liknavé či nedbale odvedené práci, několik měsíců nebo i let nevinný člověk, zvláště pokud se jednalo o mladistvého. Ustanovení § 49 ZSVM nabízí řešení, umožňující nahradit vazbu jiným opatřením, a sice tzv. *zárukou, dohledem* či *slibem* (ust. § 73 TŘ), *peněžitou zárukou - kaucí* (ust. § 73a TŘ) nebo *umístěním mladistvého do péče důvěryhodné osoby* (ust. § 50 ZSVM). Všechny tyto alternativy mají tu zásadní výhodu, že nejsou spojeny s odnětím svobody, které by mohlo mladistvému uškodit (kriminogenní prostředí věznice).

Soudci se dále shodli s kurátory a probačním úředníkem č.1 v negativním postoji k ustanovení advokáta opatrovníkem dítěte mladšího 15 let dle ust. § 91 odst. 2 ZSVM. Zazněly i obdobné argumenty, proč by mělo být toto ustanovení ZSVM změněno tak, aby funkci opatrovníka vykonávali např. kurátoři, případně Probační a mediační služba, jak navrhoval probační úředník č.1. Advokáti nepojímají svou úlohu odlišně od řízení s dospělými, tzn. především výchovně; nespolupracují se soudem na pozitivním řešení věci, ale snaží se za každou cenu dosáhnout zproštění viny klienta. To je v rozporu se záměrem odborníků - tvůrců ZSVM. „Advokát sice vystupuje v řízení v pozici do určité míry blízké pozici obhájce v trestních věcech dospělých, avšak jeho úkolem není soustředit se výlučně na vyvrácení tvrzení o tom, že se dítě dopustilo činu jinak trestného, ani na dosažení rozhodnutí, jímž vůči němu bude užito opatření co nejméně zasahující do jeho dosavadního způsobu života“ (Šámal a kol., 2004, s. 814). Advokát by měl hájit zájmy dítěte v širokém záběru všech společenských souvislostí, přispívat k nalezení řešení z dlouhodobého hlediska a činit kroky k tomu, aby se protiprávní jednání dítěte neopakovalo. To však v praxi až na výjimky nečiní. Problémem také je, že ZSVM nestanoví jako podmínku, aby advokát ve funkci opatrovníka pachatele mladšího 15 let měl určitou specializaci na problematiku nezletilých dětí, obdobně, jak ji mají právě kurátoři pro mládež nebo probační úředníci.

Soudce č. 3 a probační úředník č. 2 kritizovali zavedení speciální terminologie pro oblast soudnictví ve věcech mládeže, odlišné od terminologie obecného trestního práva. Podle jejich názoru šlo o nekoncepční krok a vytvoření zvláštních pojmů bylo neúčelné. Trestný čin zůstane trestným činem, i když se nazývá proviněním. Eufemistická označení reality mohou v pachateli trestné činnosti vzbudit nedůvodný pocit, že je „chráněn“ a že se vlastně ničeho závažného nedopustil. S tímto názorem respondentů lze souhlasit. Myslím si, že nezletilým pachatelům odlišné pojmosloví nijak nepomůže při řešení jejich

protiprávních činů. Naopak, rozhodně jim neuškodí, když věci budou nazývány pravými jmény. U některých pachatelů to může mít významný výchovný efekt. I přes uvedené argumenty však není žádoucí současnou terminologii měnit, a to z praktických důvodů, neboť je již dobře zavedená a její změna by přinesla pouze problémy a zmatky.

Dotazovaní soudci a probační úředníci záporně hodnotili i ust. § 96 ZSVM, které ukládá vést řízení s dětmi mladšími 15 let subsidiárně podle OSŘ, tedy procesní normy civilního práva. Z pohledu své mnohaleté praxe profesionálních právníků vidí, že projednávání trestné činnosti podle soukromoprávního procesního předpisu přináší mnohé problémy, např. zákonem není jednoznačně stanoveno, jakému úseku soudu (zda civilnímu nebo trestnímu) má být řízení svěřeno. Proto je situace na jednotlivých soudech v rámci ČR odlišná, což činí problémy s jednotnou metodikou, řízením apod. V důsledku nemožnosti aplikace trestního řádu nelze také použít některé instituty trestního řízení, např. institut *utajení svědka* dle ust. §§ 55 odst. 2 a 209 TR, chránící dítě, které v řízení s pachatelem mladším 15 let vypovídá jako svědek, před zastrašováním ze strany pachatele.

Probační úředníci kritizovali, ve shodě s kurátory, rozsah zákazu zveřejňování informací identifikujících mladistvého pachatele, jak jej upravuje ust. § 53 ZSVM. Podle jejich názoru je rozsah zákazu příliš široký a pokud by měl být takto zachován i nadále, mělo by se stejné ochrany dostat poškozeným a svědkům, kteří bývají vystaveni např. zastrašování či vyhrožování ze strany obviněných pachatelů resp. jejich rodiny.

Velké problémy činí podle dotazovaných soudců i probačních úředníků nedostatečné personální a materiální vybavení soudů resp. PMS. Přijetí ZSVM znamenalo nárůst práce, tomu ovšem neodpovídalo navýšení počtu osob ani rozpočtů těchto institucí. Početní stav zaměstnanců PMS rozhodně neodpovídá kladeným nárokům - např. požadavku na posílení o 55 zaměstnanců z roku 2003 nebylo, z důvodu úsporných vládních opatření, dodnes plně vyhověno (**PMS, 2006b**). Personální poddimenzovanost tedy, přes dílčí zlepšení, přetrvává. Na 10 milionů obyvatel připadá pouze 250 probačních úředníků, ti se přitom zabývají i dospělými klienty (**Gajdoš, 2005**). Obdobná situace je v oblasti materiálního vybavení (vhodné prostory, služební automobily aj.). Také soudy jsou stále personálně poddimenzované. Např. k 1. lednu 2006 činil evidenční počet soudců celkem 2 920 oproti plánovanému počtu 3 063 soudců, tj. o 143 soudců méně (**MS ČR, 2006**).

Pokud jde o pozitiva, dotazovaní soudci jich na úpravě ZSVM mnoho neshledávají. Převážně negativní názory dotazovaných soudců, na rozdíl od většinou kladných názorů

dotazovaných kurátorů a probačních úředníků, lze odůvodnit tím, že jeho přijetí znamenalo pro soudy nárůst práce i administrativy, a to bez odpovídajícího personálního i materiálního posílení. Jak soudci uvedli, ZSVM sice počítal se zřízením soudů pro mládež jako speciálních soudů, personálně, případně prostorově oddělených, místo toho však agenda napadla soudcům obecných soudů k jejich dosavadní práci. Důsledkem toho je časové zaneprázdnění soudců a nemožnost se plně specializovat, neboť vedle problematiky mládeže řeší ještě svou ostatní „běžnou“ agendu, mnohdy věcně zcela odlišnou (viz zmíněné prolínání procesní úpravy občanskoprávní a trestní a nutnost, aby soudce obě velmi obsáhlé normy znal a uměl aplikovat). Další příčina negativního náhledu soudců na ZSVM tkví zřejmě v přílišném profesním zúžení pohledu, který je zaměřen spíše na právní aspekty problematiky a pomíjí její silné sociální a výchovné prvky, které ZSVM akcentuje, na rozdíl od právní úpravy pro dospělé. Opačný názor vyjádřili úředníci PMS, kteří stejně jako kurátoři hodnotí velmi kladně skutečnost, že ZSVM vůbec existuje a zohledňuje specifické potřeby přístupu k dětským pachatelům.

9. Návrhy změn platné právní úpravy

Výsledky provedeného vlastního výzkumu ukázaly, že **právní předpisy, upravující sociálně-právní ochranu dětí, které se dopustily trestné činnosti, mají dílčí nedostatky.** Z výsledků výzkumu vyplynuly **následující návrhy na změny platné právní úpravy, směřující k odstranění zjištěných nedostatků:**

9.1. Změna zákona č. 218/2003 Sb., o soudnictví ve věcech mládeže, v platném znění

- *Zavést do zákona sankce pro děti za nesplnění či porušení povinností, uložených v řízení podle tohoto zákona mladistvému resp. dítěti mladšímu 15 let, spočívající např. v uložení peněžité sankce, domácího vězení, zákazu navštěvovat sportovní akce nebo zájmová sdružení, ve vykonání určitých obecně prospěšných prací pod dohledem, v omezení osobní svobody vzetím do výchovného zařízení k nucenému absolvování určitého terapeutického nebo výchovného programu apod. O uložení sankce a jejím rozsahu by rozhodoval, v úzké součinnosti s orgánem sociálně-právní ochrany dětí, případně střediskem Probační a mediační služby, soud, který by ji také mohl vykonat nebo výkonem pověřit jiný subjekt.* Pro dosažení účinku sankce je třeba zvolit, s ohledem na způsob života mladistvého nebo dítěte mladšího 15 let, sankci takového druhu a intenzity, aby znamenala zásadní dočasné omezení jeho dosavadního života. K tomu je potřeba detailní znalosti osobnosti dítěte a způsobu jeho života, k čemuž lze využít informací orgánu SPOD, případně Probační a mediační služby. Velmi samozřejmě záleží i na rychlosti uložení sankce a jejím okamžitým vymožením.
- *Doplnit do zákona (v dílu 7, oddílu 4) ustanovení o ochraně osoby poškozené v rozsahu, jaký je dnes přiznán pachateli - tj. absolutní zákaz pro kohokoliv uveřejnit jakýmkoliv způsobem (tiskem, obrazem) v průběhu i po skončení řízení jakoukoliv informaci, umožňující ztotožnit osobu poškozeného. Současně doplnit do zákona i skutkové podstaty přestupku (pro fyzické osoby) a správního deliktu (pro právnické osoby - např. vlastníka nakladatelství, vydávajícího denní tisk) pro případ porušení uvedeného zákazu.* Ochrana osobnosti poškozeného, včetně jeho identity, před zveřejněním není platnou právní úpravou zákona č. 218/2003 Sb. nijak zajištěna, na rozdíl od ochrany pachatele. Tento nepoměr je třeba odstranit, i vzhledem k tomu, že příčinou vzniklé situace je protiprávní jednání pachatele.

- **Změnit ust. § 53 tak, že v případech závažných provinění (vražda, znásilnění osoby mladší 15 let, úmyslné způsobení těžké újmy na zdraví, loupež) nebo méně závažné mnohonásobně opakované trestné činnosti (majetková trestná činnost) budou moci být, po právní moci odsuzujícího rozsudku (respektování zásady presumpce nevinny), zveřejněny informace o mladistvém, tj. jméno, příjmení, fotografie, bližší okolnosti případu atd., a to z důvodu výchovného působení jak na samotného pachatele (tzv. individuální prevence), tak na ostatní členy společnosti v rámci tzv. generální prevence. Platná právní úprava zákona č. 218/2003 Sb. chrání až příliš osobu pachatele a dává mu pocit určité nedotknutelnosti. Tím se oslabuje prevenční působení nejen na něho, ale i na celou společnost.**
- **Doplnit do zákona (v dílu 7, oddílu 8 pro mladistvé resp. v hlavě III. pro děti mladší 15 let) ustanovení o povinnosti Policie ČR vyrozumět orgány sociálně-právní ochrany dětí, případně i středisko Probační a mediační služby, o tom, že byl zadržen mladistvý pachatel resp. pachatel mladší 15 let a že s ním policejní orgán zamýšlí provést pohovor v rámci tzv. postupu před zahájením trestního stíhání.** Platná právní úprava neumožňuje, aby s dítětem, u něhož byla dokumentována trestná činnost a které se účastní pohovoru na Policii ČR, mohl být přítomen kurátor orgánu sociálně-právní ochrany dětí a mohl mu být ku pomoci. To, že zákon č. 218/2003 Sb. nestanoví policejnímu orgánu povinnost vyrozumívát příslušný orgán sociálně-právní ochrany dětí o předvedení dítěte k pohovoru, je značným nedostatkem právní úpravy.
- **Doplnit ust. § 80 odst. 1 o větu, že dohled probačního úředníka nelze nařídit, pokud je nařízen dohled podle ust. § 43 zákona o rodině.** Platná právní úprava neřeší situaci možného souběhu *dohledu* podle zákona o rodině (vykonává orgán sociálně-právní ochrany dětí nebo soud) a *dohledu probačního úředníka* podle zákona č. 218/2003 Sb. (vykonává Probační a mediační služba). Jedná se přitom o velmi podobné instituty s podobným obsahem. Účelem navrhované změny je zamezit zdvojování uložených opatření, které je mj. neekonomické, a vyloučit překrývání činností orgánu sociálně-právní ochrany dětí a Probační a mediační služby. Analogicky by se upravil zákon o rodině (viz níže sub 9.2).
- **Změnit ust. § 80 odst. 2 tak, že pravidelné návštěvy dítěte v jeho škole, pracovišti a bydlišti v rámci výkonu dohledu probačního úředníka budou fakultativní, dle zvážení konkrétních okolností a podmínek.** Platná právní úprava ukládá úředníkům Probační a mediační služby provádět pravidelné návštěvy dítěte v jeho bydlišti, škole,

případně na pracovišti. Nezhledňuje však, vedle ekonomických možností Probační a mediační služby, konkrétní situace zcela nevyhovujících podmínek pro terénní sociální práci s dítětem (např. stísněné prostory bytu klienta, nevyhovující hygienické podmínky, přítomnost velkého počtu rodinných příslušníků apod.).

- **Změnit ust. § 91 odst. 2 tak, že opatrovníkem dítěte mladšího 15 let pro řízení ustanoví soud pro mládež zaměstnance orgánu sociálně-právní ochrany dětí (kurátora pro mládež).** Podle platné právní úpravy je opatrovníkem dítěte advokát, který však svou úlohu pojímá pouze z pohledu právního a snaží se dosáhnout za každou cenu zproštění viny nebo co nejmírnějšího opatření pro svého klienta. To však může být pro nezralého pachatele kontraproduktivní a ve výsledku mu dlouhodobě spíše uškodit. Kurátor pro mládež pracuje s dítětem déle a systematicky a byl by proto schopen jako opatrovník při ochraně jeho zájmů vzít v úvahu i širší souvislosti, které mohou do budoucna ovlivnit dítě v jeho dalším chování a pozitivně jej nasměrovat.
- **Změnit ust. § 92 odst. 1 v tom smyslu, že jednání v rámci řízení před soudem nelze konat bez přítomnosti dítěte mladšího 15 let a že musí být při tomto jednání vyslechnuto.** Dospěje-li soud k závěru, že není namístě upustit od uložení opatření nebo od projednání činu jinak trestného před soudem (to však nyní zákonná úprava nedovoluje – viz návrh níže), je žádoucí, aby se jednání konalo pouze za účasti dítěte. Bez této účasti řízení neplní svůj základní účel – institucionálním projednáním před autoritou soudu výchovně působit na pachatele mladšího 15 let.
- **Změnit ust. § 93 odst. 1 a rozšířit výčet opatření, která lze uložit dětem do 15 let věku, zejména o opatření výchovného charakteru, jako jsou výchovné povinnosti, výchovná omezení nebo napomenutí s výstrahou, jak je analogicky upravuje zákon pro skupinu mladistvých pachatelů.** Platná právní úprava obsahuje pouze tři opatření pro pachatele do 15 let věku a oproti počtu opatření pro mladistvé je v praxi vnímán jejich nedostatek.
- **Doplněním ust. § 93 stanovit, že je možné upustit od projednání činu jinak trestného před soudem, postačí-li k dosažení účelu zákona projednání před kurátorem pro mládež a rozhodne-li tak soud vzhledem k věku pachatele, jeho rozumové vyspělosti a okolnostem případu.** Projednání činu jinak trestného dítěte mladšího 15 let je podle platné právní úpravy obligatorní. Jedná se v zásadě o přísnější úpravu, než která platí pro starší a vyspělejší mladistvé, u nichž lze formou

tzv. *zvláštních způsobů řízení* řešit věc mimosoudně. Soudní projednání je obecně pozitivním nástrojem k působení na pachatele, u příliš mladých pachatelů (přibližně do 10 let) však může způsobit trauma, v lepším případě se mívá účinkem z důvodu nedostatečné duševní vyspělosti pro pochopení účelu řízení. V takových případech by projednání před kurátorem pro mládež, vedené pokud možno neformálně, postačovalo.

- **Změnit ust. § 96 a pro řízení ve věcech dětí mladších 15 let ohledně jejich činů jinak trestných umožnit subsidiární použití předpisů upravujících trestní řízení (tj. nyní zákon č. 141/1961 Sb., trestní řád), namísto předpisů, upravujících občanské soudní řízení (tj. nyní zákon č. 99/1963 Sb., občanský soudní řád).** Řízení o činech jinak trestných dětí mladších 15 let je povahou blízké trestnímu, proto by bylo logické postupovat podle procesní normy trestního, nikoliv občanského práva. Tím by bylo možné použít např. institut *utajeného svědka* dle ust. § 55 odst. 2 a § 209 TR, který úprava OSŘ nezná a který může účinně ochránit svědky před nátlakem ze strany pachatelů a jejich okolí tak, aby se nebáli vypovídat.
- **Doplnit do zákona ustanovení, obdobné např. ustanovení § 71 zákona č. 500/2004 Sb., správního řádu, které by stanovilo závazně pevné lhůty pro meritorní rozhodnutí soudu pro mládež, odstupňované délkou podle složitosti případu, s možností výjimečného prodlužování lhůt v odůvodněných případech.** Soud by tak byl nucen okamžitě konat. Je nepochybné, že současná délka soudních řízení v ČR je neúnosná. Tato skutečnost, zvláště pokud se jedná o řízení s dětmi mladšími 15 let nebo s mladistvými, významně potlačuje smysl a účel řízení, který spočívá ve výchovném působení na pachatele právě skrze rychlou a adekvátní reakci na jeho protiprávní jednání.

K tomu, aby se výše uvedené změny úspěšně promítly do aplikační praxe a zlepšily kritizované oblasti, bude navíc třeba oblast sociálně-právní ochrany delikventních dětí a soudnictví ve věcech mládeže **personálně a finančně posílit** tak, aby celý systém mohl fungovat lépe, tj. aby soudní řízení probíhalo rychle a bez větších průtahů, aby ukládaná opatření mohla být efektivně realizována např. v adekvátních zařízeních, znemožňujících útěk. Tyto požadavky však nelze zařadit do konkrétní právní normy. Jsou věcí především politických a ekonomických priorit vlády, zda bude dané oblasti věnovat zvýšenou pozornost, včetně odpovídajícího navýšení finančních prostředků.

Je třeba **posílit personálně soudy o soudce**, kteří budou výlučně specializovaní na problematiku protiprávní činnosti mládeže, včetně ostatního podpůrného aparátu. Je

žádoucí **posílit orgány sociálně-právní ochrany dětí personálně** (o další kurátory pro mládež) **i materiálně a finančně** (o služební automobily, vhodné prostory apod.) tak, aby na jednoho kurátora připadalo méně případů a mohl se jednotlivým klientům více věnovat. Obdobně je třeba **navýšit počty úředníků Probační a mediační služby** a zlepšit jejich materiální vybavení, aby mohli kvalitně a ve smyslu zákonných požadavků plnit úkoly jim svěřené. Rovněž **personální posílení Policie ČR a specializace** vybraných policistů pouze na delikvenci mládeže i v menších obcích by byla potřebná. Všechny zainteresované osoby by navíc bylo žádoucí lépe finančně motivovat. Nezbytná je dále i **důsledná kontrola dodržování uložených opatření**, nespojených s omezením svobody, a **vymáhání sankcí v případě nesplnění povinností**. Těmito opatřeními by se dále zvýšila úspěšnost procesu nápravy dětských pachatelů trestné činnosti.

9.2. Změny dalších právních předpisů

Z výsledků provedeného výzkumu vyplynuly i následující návrhy změn dalších právních předpisů, které se zkoumané oblastí přímo dotýkají nebo s ní souvisejí:

- **Doplnit ust. § 59 odst. 1 zákona č. 359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí, v platném znění, o skutkové podstaty přestupků, spáchaných rodiči nebo jinými osobami odpovídajícími za výchovu dítěte tím, že, dopustí, že jejich dítě neplní povinnosti, stanovené mu v řízení podle zákona č. 218/2003 Sb., včetně doplnění výčtu sankcí (např. peněžitá pokuta až do 200 000,- Kč, zákaz určitých činností, omezení navštěvovat určité osoby nebo místa, omezení svobody pohybu, povinné absolvování terapeutického kurzu, nucený pobyt i s dítětem ve speciálním výchovném zařízení atd.).** Citované ustanovení by se rozšířilo o formulaci skutkových podstat jednání odpovědných osob, která spočívají v porušení povinností, stanovených v řízení s delikventní mládeží na základě zákona č. 218/2003 Sb. (tj. dítě se neúčastní probačního nebo jiného výchovného programu, porušuje zákaz navštěvovat určitá místa nebo určité osoby, nedochází pravidelně k pohovorům na orgán sociálně-právní ochrany dětí nebo středisko Probační a mediační služby apod.). Druhy sankcí budou ukládány podle uvážení soudu, který je také v případě nesplnění vykoná. Pro dosažení efektu bude třeba zvolit uložení sankce takového druhu a intenzity, aby skutečně citelně zasáhla do života rodiče a významně jej omezila. Klíčovým faktorem pro účinnost sankce bude rychlost uložení a její okamžité vymožení.

- ***Změnit dikci ust. § 120 odst. 12 zákona č. 108/2006 Sb., o sociálních službách, v platném znění, tak, že požadavek splnění kvalifikačního předpokladu (tj. odpovídajícího vzdělání) se nevztahuje také na osoby, které jsou sice mladší padesáti let, avšak splňují podmínku délky praxe v sociální oblasti v délce alespoň deseti let.*** Platná právní úprava požaduje, aby sociální pracovníci, tj. i kurátoři pro mládež, měli od 1. ledna 2007 vysokoškolské vzdělání resp. alespoň vyšší odborné vzdělání. Podmínka se však netýká pouze nově příchozích zaměstnanců, ale i stávajících (musí požadované vzdělání ve stanovených lhůtách získat). Jedná se de facto o retroaktivitu zákona, protože zákon nově požaduje splnění podmínek i po kurátorech, kteří v době svého nástupu takové podmínky splňovat nemuseli. Zákon přiznává výjimku z uvedené povinnosti pouze sociálním pracovníkům starším padesáti let k 1. lednu 2007. Výše uvedeným návrhem se tato výjimka rozšiřuje i na okruh sociálních pracovníků mladších padesáti let, pakliže prokážou, k 1. lednu 2007 nebo ke dni nástupu do zaměstnání po tomto datu, určitou délku praxe v sociální oblasti. Ta by měla vyvážit absenci požadovaného stupně formálního vzdělání.
- ***Doplnit ust. § 43 zákona č. 94/1963 Sb., o rodině, v platném znění, o odstavce 3, který by stanovil, že dohled podle odstavce 1 písm. b) nelze stanovit, pokud byl nezletilému již uložen dohled probačního úředníka podle zvláštního právního předpisu (tj. podle zákona č. 218/2003 Sb.).*** Odůvodnění je uvedeno výše sub 9.1.

10. Závěr

Jakákoliv činnost, týkající se dětí, vyžaduje specifický přístup. Tak je tomu i v oblasti sociálně-právní ochrany dětí, které se dopustily trestné činnosti („soudnictví ve věcech mládeže“). Zde totiž může docházet k závažným zásahům do práv dětí (např. dočasné omezení či zbavení osobní svobody či svobody rozhodování apod.). Z uvedeného důvodu je právní úprava soudnictví ve věcech mládeže obsažena ve zvláštních zákonech, které reflektují specifické požadavky pro práci s dětmi – pachateli trestné činnosti. Jedná se o zákon č. 359/1999 Sb., který řeší sociálně-právní ochranu dětí obecně v situacích, které mají nejrůznější příčiny (smrt rodičů, zanedbávání výchovy ze strany rodičů, útěky z domova, oběť trestné činnosti apod.), a zákon č. 218/1999 Sb., který se zabývá již konkrétně ochranou a nápravou dětí, které spáchaly trestný čin. Jedná se o citlivou problematiku, jejíž podcenění či zanedbání by mohlo mít závažné následky. Její řešení vyžaduje v první řadě každodenní úsilí všech zainteresovaných osob, především kurátorů pro mládež, úředníků Probační a mediační služby, ale i soudců, státních zástupců a policistů. Jejich činnost ovšem musí vycházet z kvalitního právního rámce. Pouze jeho správnou aplikací lze naplnit cíl sociálně-právní ochrany dětských pachatelů, kterým je napravit pachatele a zamezit v pokračování protiprávního jednání.

Stanovené cíle práce byly splněny. Z rozhovorů, vedených se zástupci uvedených profesí, jednoznačně vyplynulo, že právní úprava sociálně-právní ochrany dětí, které se dopustily trestné činnosti, tj. zákon č. 218/2003 Sb., o soudnictví ve věcech mládeže, v platném znění, ve spojení se zákonem č. 359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí, v platném znění, plní svůj účel, je potřebná a užitečná. V podobě uvedených zákonů se dětem, jako zranitelné skupině osob, dostává specifického zacházení, které respektuje jejich věkem danou nevyzrálou fyzickou a zejména duševní. Tím **byl splněn první cíl této práce.**

Platná právní úprava má určité nedostatky, což jistě není objevené zjištění. Jde totiž o výsledek činnosti člověka, jehož obsah má navíc nutně charakter kompromisu. Některé tyto nedostatky jsou zřejmé od počátku účinnosti právní úpravy, některé postupně odkryla její praktická aplikace. Důležité je, aby tyto signály a doporučení praxe byly adekvátně promítnuty do změn, vedoucích ke zlepšení právní úpravy dané problematiky. Zde opět posloužily názory odborníků z praxe, spolu s informacemi získanými ze spisů, studií literatury a statistik, jako zdroj pro formulaci návrhů řešení, která by měla zjištěné nedostatky eliminovat. Tím **byl splněn i druhý cíl této práce.**

Návrhy legislativních úprav zákona č. 218/2003 Sb. a dalších zákonů, uvedené v předchozí kapitole, jsou tedy výsledkem stanovisek osob nejpopovolanějších, tj. kurátorů pro mládež, soudců a úředníků Probační a mediační služby, kteří se přímo podílejí na celém řízení s pachatelem mladším 15 let resp. s mladistvým. Z vyjmenovaných profesí pracují s dítětem nejvíce a systematicky kurátoři pro mládež. První sociální kontakt kurátora s dítětem se uskuteční zpravidla před spácháním trestné činnosti, kdy první náznaky (záškoláctví, útoky z domova, špatný prospěch, bezradnost rodičů s výchovou apod.) avizují možné budoucí problémy dítěte s dodržováním zákona. Kurátor je poté s dítětem, případně i s jeho rodiči, v pravidelném kontaktu během soudního řízení i po jeho skončení, kdy se provádí kontrola dodržování uložených opatření a sleduje se úspěšnost nápravy dítěte. Jedná se o dlouhodobější proces, v případě recidivy trvající v podstatě až do dosažení zletilosti, kdy se dítě dostává z režimu kategorie mladistvých a tím i z dosahu kurátora, potažmo celého systému soudnictví ve věcech mládeže. Z uvedených důvodů tedy právě kurátoři pro mládež dostali největší prostor pro své komentáře a náměty na změny platné právní úpravy. Nemají sice většinou právníké vzdělání, ale jejich silnou stránkou je průprava v sociální práci s dětmi, která je klíčová. Právní úprava této oblasti, více než kterékoliv jiné, musí obsahovat silný sociální aspekt, a proto musí názory těchto odborníků - sociálních pracovníků - zohledňovat.

Názory respondentů byly podnětné, ne všechny však bylo možné akceptovat a zahrnout do seznamu doporučení pro praxi, a to kvůli jejich ojedinělosti, přílišné radikálnosti, případně obtížné realizovatelnosti. Týkalo se to například požadavku některých respondentů na snížení věkové hranice trestní odpovědnosti na 14 let i méně, na uvolnění přísných vazebních podmínek (tj. např. prodloužení lhůt pro ponechání obviněného ve vazbě), na odstranění odlišné terminologie („*trestný čin*“ místo „*provinění*“ resp. „*čin jinak trestný*“, „*trest*“ místo „*opatření*“) nebo zrušení speciální úpravy soudnictví ve věcech mládeže a její začlenění zpět do obecných trestněprávních předpisů. Důvody pro neakceptování těchto požadavků jsou podrobně vysvětleny výše.

Výstupy této práce byly konzultovány s odborníkem, podílejícím se na tvorbě návrhů zákonů. Následně budou předloženy do legislativního procesu jako návrhy na změnu zákona č. 218/2003 Sb., o soudnictví ve věcech mládeže, a na změnu dalších souvisejících zákonů, jak uvedeno výše.

11. Seznam použitých zdrojů

1. BÁRTLOVÁ, S., HNILICOVÁ, H. 2000. *Vybrané metody a techniky výzkumu zjišťování spokojenosti pacientů*. 1. vyd. Brno: Institut pro další vzdělávání pracovníků ve zdravotnictví, 2000. 118 s. ISBN 80-7013-311-2.
2. BURIÁNEK, J. 2001. *Sociologie*. 2. vyd. Praha: Fortuna, 2001. 127 s. ISBN 80-7168-754-5.
3. BURDOVÁ, E. 2000. Nová právní úprava sociálně-právní ochrany dětí. *Sociální politika*, 2000, roč. 26, č. 2, s. 22-25. ISSN 0049-0962.
4. DAVID, R. 1999. *Práva dítěte*. 1.vyd. Olomouc: Nakladatelství Olomouc, 1999. 175 s. ISBN 80-7182-076-8.
5. DIMUN, P. 2004. *Mladá fronta Dnes* [on-line]. Poslední aktualizace: 14.9. 2004. [cit.2007-05-30]. Dostupné z:
<<http://www.adam.cz/view.php?cisloclanku=2004091901>>.
6. DISMAN, M. 2002. *Jak se vyrábí sociologická znalost: příručka pro uživatele*. 3.vyd. Praha: Karolinum, 2002. 374 s. ISBN 80-246-0139-7.
7. DOUBRAVA, L. 2005. Máme malé kriminálníky trestat, nebo jim pomoci k nápravě? *Učitelské noviny* [on-line]. 2005, roč. 108, č. 46, s. 12-13 [cit. 2007-02-15]. Dostupné z:
<http://www.ucitelskenoviny.cz/obsah_clanku.php?vydani=46&rok=05&odkaz=ma-me.htm&PHPSESSID=086bfe>.
8. DUNDÁČKOVÁ, E. 2004. *Český rozhlas 1, Radiožurnál* [on-line]. Poslední aktualizace: 11.9.2004. [cit. 2007-02-20].
Dostupné z: <<http://www.adam.cz/view.php?cisloclanku=2004091901>>.
9. DUNOVSKÝ, J. 2002. K pojetí dítěte ve stěžejních mezinárodních úmluvách. *Sociální politika*, 2002, roč. 28, č. 11, s.18-19. ISSN 0049-0962.
10. DUNOVSKÝ, J. a kol. 1999. *Sociální pediatrie – vybrané kapitoly*. 1. vyd. Praha: Grada, 1999. s. 178-196. ISBN 80-7169-254-9.
11. DUNOVSKÝ, J. a kol. 1995. *Týrané, zneužívané a zanedbávané dítě*. 1. vyd. Praha: Grada, 1995. 248 s. ISBN 80-7169-192-5.
12. ELGER, M. 2000. *Zautomatizované brání a držení lidí ve vazbě* [on-line]. Poslední aktualizace 13.1. 2000. [cit. 2007-02-20]. Dostupné z:

- <http://www.atelierprav.cz/proces/tisk.shtml?sh_itm=fd63f72dbd853a9366c05d0ac8298b66>.
13. FLEGL, V. 1998. *Významné mezinárodní dokumenty k ochraně lidských práv*. Praha: C.H.Beck, 1998. ISBN 80-7179-204-7.
 14. GAJDOŠ, R. 2005. *Soudnictví ve věcech mládeže v České republice*.
Project: BEST (Alternatives for Juveniles) [on-line]. Poslední aktualizace: 2005. [cit. 2007-02-20]. Dostupné z:
<http://www.best.spj.cz/dokumenty/ANALYSIS_CZ_for_translation.doc>.
 15. HENDL, J. 1997. Poznávání pomocí kvalitativního výzkumu. *Česká kinantropologie* [on-line]. 1997, roč. 1, č.1, s. 19-28. [cit. 2007-06-10]. Dostupné z:
<<http://www.ftvs.cuni.cz/hendl/qual1.htm>>.
 16. HENDL, J. 2005. *Kvalitativní výzkum. Základní metody a aplikace*. Praha: Portál, 2005. 407 s. ISBN 80-7367-040-2.
 17. HRUŠÁKOVÁ, M. 2006. Ochrana soukromí mladistvých a dětí v řízení dle zákona o soudnictví ve věcech mládeže a publikace obrazových snímků. *Trestněprávní revue*, 2006, roč. 5, č.6, s. 170-173. ISSN 1213-5313.
 18. HUBÁLEK, S. 2004. *Benešovský deník* [on-line]. Poslední aktualizace:13.9.2004. [cit. 2007-04-10].
Dostupné z: <<http://www.adam.cz/view.php?cislocclanku=2004091901>>.
 19. JELÍNEK, J. 2003. Zákon o soudnictví ve věcech mládeže a základní zásady trestního řízení. *Kriminalistika*, 2003, roč. 36, č.4, s. 251-263. ISSN 1210-9150.
 20. JELÍNEK, J., MELICHAROVÁ, D. 2004. *Zákon o soudnictví ve věcech mládeže s poznámkami a judikaturou*. Praha: Linde, 2004. 144 s. ISBN 80-7201-493-5.
 21. JEHLE, J. H. 2005. *Criminal Justice in Germany*. Berlín: Ministerstvo spravedlnosti SRN, 2005. ISBN 3-936999-15-5.
 22. JURČÍK, T. 2004. *Mladá fronta Dnes* [on-line]. Poslední aktualizace: 16.9.2004. [cit. 2007-04-10].
Dostupné z: <<http://www.adam.cz/view.php?cislocclanku=2004091901>>.
 23. KINCL, J., URFUS, V. 1992. *Římské právo*. Praha: Panorama, 1992. s. 85-86. ISBN 80-7038-134-5.
 24. KOZLOVÁ, L. 2000. Některé základní problémy sociologického výzkumu. *Kontakt*, 2000, roč. 2, č.1, s. 41-44. ISSN 1212-4117.

25. LORTIE S. a kol. 2000. *Soudnictví pro mladistvé v Kanadě a v České republice*. Praha: Institut Ministerstva spravedlnosti ČR, 2000. 319 s. ISBN 80-9026-561-8.
26. MENDEL, R.A. 2000. *Less Hype, More Help: Reducing Juvenile Crime, What Works – and What Doesn't*. Washington DC: American Youth Policy Forum, 2000. ISBN 80-7338-002-1.
27. MIŘIČKA, A., SCHOLZ, O. 1932. *O trestním soudnictví nad mládeží. Komentované zákony Československé republiky*. Praha: Československý kompas, 1932. s. 1.
28. MINISTERSTVO SPRAVEDLNOSTI ČR. 2007. *Rekodifikace trestního práva hmotného – návrh* [on-line]. Poslední aktualizace: 2007. [cit.2007-05-30]. Dostupné z: <<http://portal.justice.cz/ms/ms.aspx?o=23&k=381&j=33&d=160504>>.
29. MINISTERSTVO SPRAVEDLNOSTI ČR. 2006. *Statistický přehled soudních agend – druhá část* [on-line]. Poslední aktualizace: 2006. [cit.2007-04-15]. Dostupné z: <<http://portal.justice.cz/ms/ms.aspx?j=33&o=23&k=3397&d=47145>>.
30. MINISTERSTVO SPRAVEDLNOSTI ČR. 2003. *Důvodová zpráva k zákonu č. 218/2003 Sb., Sněmovní tisk č. 210/0* [on-line]. Poslední aktualizace: 2003. [cit.2007-04-25].
Dostupné z: <<http://www.psp.cz/sqw/text/tiskt.sqw?O=4&CT=210&CT1=0>>.
31. MINISTERSTVO SPRAVEDLNOSTI ČR. 2001. *Zpráva o plnění systémových opatření v oblasti vězeňství a trestní politiky z hlediska reformy vězeňství k 30.6. 2001* [on-line]. Poslední aktualizace: 2001. [cit.2007-05-30]. Dostupné z: <<http://portal.justice.cz/ms/ms.aspx?o=23&j=33&h=1&q=trv%u00e1n%u00ed+vazby&d=8847>>.
32. MINISTERSTVO PRÁCE A SOCIÁLNÍCH VĚCÍ ČR. 2006. *Statistická ročenka z oblasti práce a sociálních věcí - 2005*. Praha: MPSV ČR, 2006. 228 s. ISBN 80-86878-38-4.
33. MINISTERSTVO PRÁCE A SOCIÁLNÍCH VĚCÍ ČR. 2004. *Informace o výstupech z dotazníkového šetření MPSV provedeného v roce 2003 k dopadu reformy veřejné správy na výkon sociálně právní ochrany* [on-line]. Poslední aktualizace: 1.7. 2004. [cit.2007-05-30].
Dostupné z: <<http://www.mvcr.cz/2003/aktualit/2004/mladez/pril3.doc>>.
34. MINISTERSTVO ŠKOLSTVÍ, MLÁDEŽE A TĚLOVÝCHOVY ČR, 2006. *Ministertstvo plánuje zřízení dalších ústavů typu Boletice*. Tisková zpráva ze dne 26.1. 2006 [on-line]. Poslední aktualizace: 2006. [cit.2007-06-10]. Dostupné z:

- <<http://www.msmt.cz/pro-novinare/ministerstvo-skolstvi-planuje-zrizeni-dalsich-ustavu-typu-boletice>>.
35. MINISTERSTVO VNITRA ČR. 1998. *Práva dítěte v dokumentech*. 1. vyd. Praha: Themis, 1998. 94 s. ISBN 80-8521-56-7
 36. NEJVYŠŠÍ STÁTNÍ ZASTUPITELSTVÍ ČR. 2007. *Zpráva o činnosti státního zastupitelství v roce 2006* [on-line]. Poslední aktualizace: 2007. [cit.2007-06-30]. Dostupné z: <<http://portal.justice.cz/nsz/hlavni.aspx?j=39&o=29&k=466>>.
 37. NĚMEC, J. 2003. „Zvláštní soudy“ dětskou kriminalitu nevyřeší. *Právní rádce*, 2003, roč. XI, č. 5, s. 47. ISSN 1210-4817.
 38. NOVOTNÁ, V. 1997. Péče o rodinu a děti v zahraničí. Nezletilé dítě ve střídavé péči. In *Sborník vybraných přednášek ze VII. Konference a pracovního dne společnosti sociálních pracovníků*. Praha: JAN, 1997. s. 63-82. ISBN 80-85529-28-9.
 39. NOVOTNÁ, V., BURDOVÁ, E., BRABENEC, F. 2002. *Zákon o sociálně – právní ochraně dětí – komentář*. 2. vyd. Praha: Linde, 2002. 306 s. ISBN 80-86131-31-9.
 40. PAVLÍČEK, V., HŘEBEJK, J. 1998. *Ústava a ústavní řád České republiky: komentář*. 2. dopl. a podstatně rozš. vyd. Praha: Linde, 1998. 772 s. ISBN 80-7201-110-3.
 41. POKORNÁ, E. 2002. *Kriminalita dětí a mladistvých v roce 2001* [on-line]. Poslední aktualizace: 2.4.2002. [cit. 2007-06-01]. Dostupné z: <http://www.mvcr.cz/statistiky/krim_stat/2002/deti.html>.
 42. PROBAČNÍ A MEDIAČNÍ SLUŽBA. 2006a. *Průvodce oběti trestného činu* [on-line]. Poslední aktualizace: 8.6.2006 [cit. 2007-06-10]. Dostupné z: <http://www.pmscr.cz/download/Informacni__letak_-_OBETI.pdf>.
 43. PROBAČNÍ A MEDIAČNÍ SLUŽBA. 2006b. *Výroční zpráva o činnosti Probační a mediační služby za rok 2005* [on-line]. Poslední aktualizace: 2006. [cit. 2007-06-10]. Dostupné z: <http://www.pmscr.cz/download/Vyrocní_zprava_PMS_rok_2005.pdf>.
 44. PUTZ, G. 1992. *Christentum und Menschenrechte*. 2. Aufl. Innsbruck: Tyrolia-Verlag, 1992. 449 s. ISBN 3-7022-1766-5.
 45. ROZUM, J., KOTULAN, P., VŮJTĚCH, J. 2000. *Výzkum nově zavedených prvků probace do trestního práva ČR*. Praha: Institut pro kriminologii a sociální prevenci, 2002. 147 s. ISBN 80-86008-77-0.

46. REPUBLIKOVÝ VÝBOR PRO PREVENCI KRIMINALITY. 2003. *Analýza kriminality a útěkovosti dětí a mladistvých umístěných v zařízeních pro výkon ústavní a ochranné výchovy* [on-line]. Poslední aktualizace: 2003. [cit.2007-05-30].
Dostupné z: <<http://www.mvcr.cz/2003/aktualit/2004/mladez/pril2.doc>>.
47. SEDLAK, A. J. a kol. 2006. Child protection and justice systems processing of serious child abuse and neglect cases. *Child Abuse and Neglect*, 2006, vol. 30, no. 6, s. 657-677. ISSN 0145-2134.
48. SOVÁK, Z. 2002. Ochrana dětí prostředky trestního práva. In *Sborník příspěvků z 1.mezinárodní konference o dětských právech. Třeboň 29.-30.května 2002*. České Budějovice: Jihočeská univerzita, Zdravotně sociální fakulta, 2002. s. 55-70. ISBN 80-7040-606-2.
49. SPOLEK JURISTIC. 2006. *Oběť trestného činu. Český právnícký publikační a informační prostor* [on-line]. Poslední aktualizace: 1.2.2006. [cit. 2007-06-01].
Dostupné z: <<http://trestni2.juristic.cz/50623/clanek/trest2>>.
50. SVOBODOVÁ, M. a kol. 2003. Zpráva o stávajícím stavu náhradní rodinné péče o děti a mládež bez rodinného zázemí v ČR (2001). *Sociální práce*, 2003, roč. 2, č. 21, s. 28-45. ISSN 1213-624.
51. ŠÁMAL, P. a kol. 2002. *Trestní řád. Komentář*. 4.vyd. Praha: C.H.Beck, 2002. 1224 s. ISBN 80-7179-634-4.
52. ŠÁMAL, P. a kol. 2004 *Zákon o soudnictví ve věcech mládeže - komentář*. 1. vyd. Praha: C.H.Beck, 2004. 1043 s. ISBN 80-7179-829-0.
53. ŠÁMAL, P., PÚRY, F., RIZMAN, S. 1998. *Trestní zákon. Komentář*. 3. vyd. Praha: C.H.Beck, 1998. 1347 s. ISBN 80-7179-162-8.
54. ŠPECIÁNOVÁ, Š. 2003. *Ochrana týraného a zneužívaného dítěte*. 1. vyd. Praha: Linde, 2003. 156 s. ISBN 80-86131-44-0.
55. ŠTURMA, J. 2004. *Hospodářské noviny* [on-line]. Poslední aktualizace: 13.9.2004. [cit. 2007-06-05]. Dostupné z:
<<http://www.adam.cz/view.php?cislocianku=2004091901>>.
56. Úmluva o právech dítěte, sdělení FMZV č. 104/1991 Sb.
57. VÁLKOVÁ, H., SOTOLÁŘ, A. 2000. Restorativní justice - trestní politika pro 21. století? *Trestní právo*, 2000, roč. 5., č.1, s. 4-11. ISSN 1211-2860.

58. VÁLKOVÁ, H., VOŇKOVÁ, J., SOTOLÁŘ, A. 1998. Ohrožené děti a mladiství v současné a budoucí české právní úpravě. *Právní rozhledy*, 1998, roč.6, č. 12, s. 603. ISSN 1210-6410.
59. VRTBOVSKÁ, P. 2006. Funkční biologická rodina je nenahraditelná pro výchovu dětí. *Sociální práce*, 2006, č.1, s. 46-49. ISSN 1213-6204.
60. YAMAMOTO, M. 1998. *Systém trestní justice v Evropě a Severní Americe: Kanada*. 1.vyd. Praha: Institut pro kriminologii a sociální prevenci, 1998. 94 s. ISBN 80-86008-52-5.
61. Zákon č. 359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí, v platném znění.
62. Zákon č. 94/1963 Sb., o rodině, v platném znění.
63. Zákon č. 140/1961 Sb., trestní zákon, v platném znění.
64. Zákon č. 141/1961 Sb., trestní řád, v platném znění.
65. Zákon č. 99/1963 Sb., občanský soudní řád, v platném znění.
66. Zákon č. 40/1964 Sb., občanský zákoník, v platném znění.
67. Zákon č. 218/2003 Sb., o odpovědnosti mládeže za protiprávní jednání a o soudnictví pro mládež a o změně některých dalších zákonů (zkráceně zákon o soudnictví ve věcech mládeže), v platném znění.
68. Zákon č. 109/2002 Sb., o výkonu ústavní výchovy nebo ochranné výchovy ve školských zařízeních a o preventivně výchovné péči ve školských zařízeních a o změně dalších zákonů, v platném znění.
69. Zákon č. 257/2000 Sb., o Probační a mediační službě, v platném znění.
70. Zákon č. 128/2000 Sb., o obcích (obecní zřízení), v platném znění.
71. Zákon č. 129/2000 Sb., o krajích (krajské zřízení), v platném znění.
72. ZBORNÍK, F. a kol. 1996. *Trestní soudnictví nad mladistvými v ČR a v zahraničí*. Praha: Institut pro kriminologii a sociální prevenci, 1996. 129 s. ISBN 80-86008-27-4.
73. ZEZULOVÁ, J., RŮŽIČKA, M. 2005. Aktuální problémy zákona č. 218/2003 Sb., o soudnictví ve věcech mládeže. *Státní zastupitelství* [on-line]. 2005, č. 7-8, s. 6 – 15. [cit. 2007-06-01]. Dostupné z:
<<http://www.sagit.cz/pages/prehrub.asp?refid=101&cd=312&typ=c>>.
74. ZVĚŘINA, J. 2004. Změna věkové hranice je alibismus. *Právo* [on-line]. Poslední aktualizace: 16.9.2004. [cit.2007-05-30]. Dostupné z:
<<http://www.zverina.cz/new/?artid=14&lang=cz&mode=normal>>.

12. Klíčová slova

Dítě

Mladistvý

Mládež

Kurátor pro mládež

Soud pro mládež

Čin jinak trestný

Provinění

Sociálně – právní ochrana dětí

Soudnictví ve věcech mládeže

13. Seznam použitých zkratek

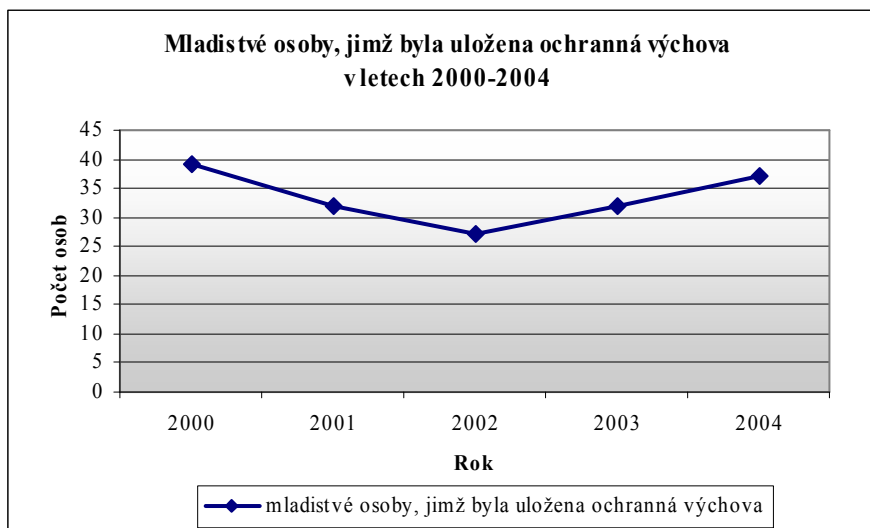
č.	číslo
ČR	Česká republika
ČSFR	Česká a Slovenská Federativní Republika
FMZV	Federální ministerstvo zahraničních věcí ČSFR
MPSV ČR	Ministerstvo práce a sociálních věcí České republiky
MS ČR	Ministerstvo spravedlnosti České republiky
MŠMT ČR	Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy České republiky
MV ČR	Ministerstvo vnitra České republiky
NSZ	Nejvyšší státní zastupitelství České republiky
OSŘ	občanský soudní řád (zákon č. 99/1963 Sb.)
OZ	občanský zákoník (zákon č. 40/1964 Sb.)
(O)SZ	(okresní) státní zastupitelství
PČR	Policie České republiky
PMS	Probační a mediační služba
RVPPK	Republikový výbor pro prevenci kriminality
Sb.	Sbírka/y zákonů České republiky
SPOD	sociálně – právní ochrana dětí
SVP	středisko výchovné péče
TŘ	trestní řád (zákon č. 141/1961 Sb.)
TZ	trestní zákon (zákon č. 140/1961 Sb.)
ust.	ustanovení
ÚPD	Úmluva o právech dítěte
z., zák.	zákon
ZOR	zákon o rodině (zákon č. 94/1963 Sb.)
ZPMS	zákon o Probační a mediační službě (zákon č. 257/2000 Sb.)
ZSPOD	zákon o sociálně – právní ochraně dětí (zákon č. 359/1999 Sb.)
ZSS	zákon o sociálních službách (zákon č. 108/2006 Sb.)
ZSVM	zákon o soudnictví ve věcech mládeže (zákon č. 218/2003 Sb.)
ZVUV	zákon o výkonu ústavní výchovy nebo ochranné výchovy ve školských zařízeních a o preventivně výchovné péči ve školských zařízeních a o změně dalších zákonů (zákon č. 109/2002 Sb.)

14. Přílohy

Tabulka 1: Mladiství, jimž byla uložena ochranná výchova v letech 2000-2004

Rok	2000	2001	2002	2003	2004
Mladistvé osoby, jimž byla uložena ochranná výchova	39	32	27	32	37

Graf 1

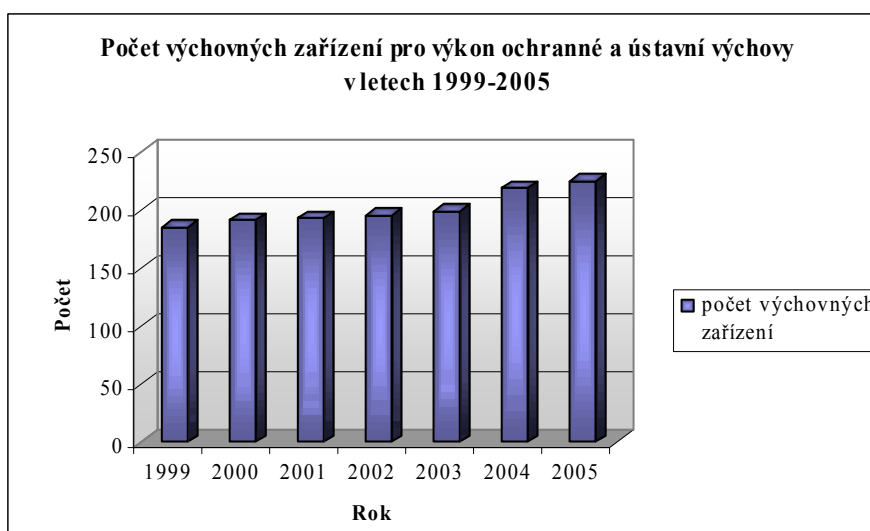

Zdroj: Český statistický úřad

Tabulka 2: Počet výchovných zařízení pro výkon ochranné a ústavní výchovy v letech 1999-2005

Rok	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005
Počet výchovných zařízení	185	191	193	196	199	219	225

Graf 2

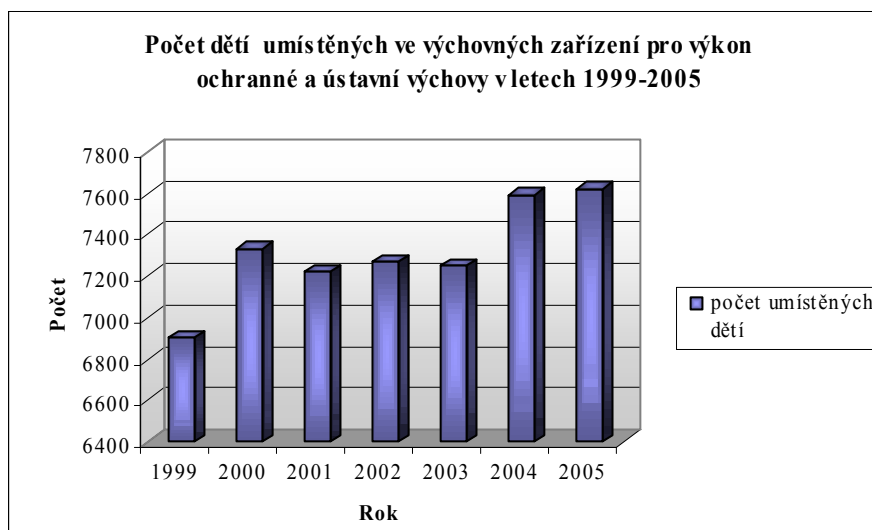

Zdroj: Český statistický úřad

Tabulka 3: Počet dětí umístěných ve výchovných zařízeních pro výkon ochranné a ústavní výchovy v letech 1999-2005

Rok	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005
Počet umístěných dětí	6901	7333	7222	7270	7250	7590	7621

Graf 3

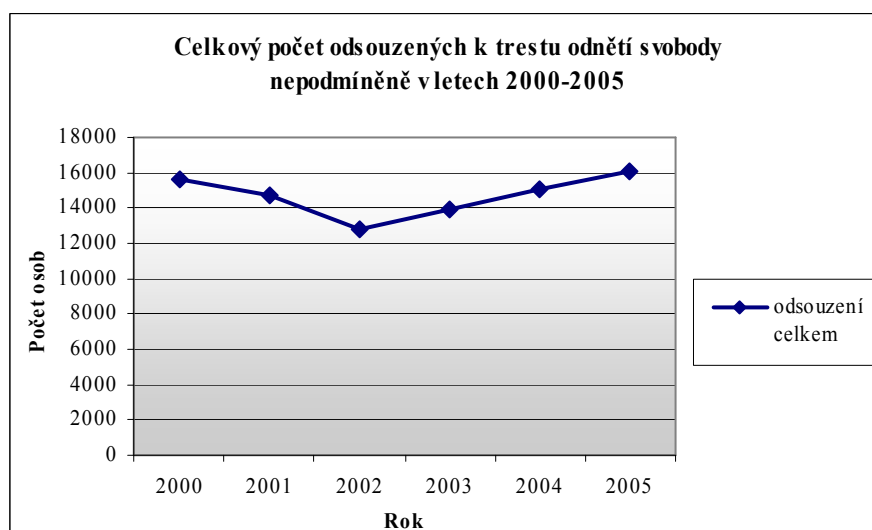

Zdroj: Český statistický úřad

Tabulka 4: Odsouzení k trestu odnětí svobody nepodmíněně v letech 2000-2005

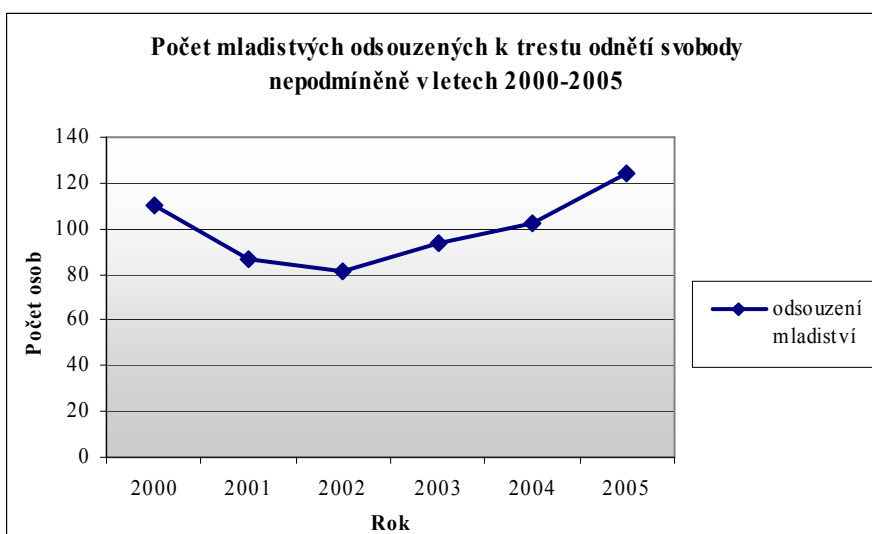
Rok	2000	2001	2002	2003	2004	2005
Odsouzení celkem	15571	14737	12829	13868	15074	16077
z toho mladiství	110	87	81	94	102	124

Graf 4a

Zdroj: Ministerstvo spravedlnosti ČR

Graf 4b

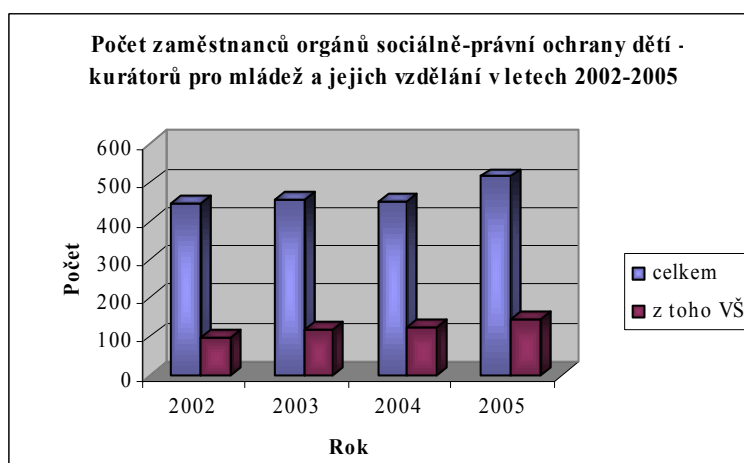

Zdroj: Ministerstvo spravedlnosti ČR

Tabulka 5: Počet zaměstnanců orgánů sociálně-právní ochrany dětí - kurátorů pro mládež - a jejich vzdělání v letech 2002-2005

Rok	Celkem	z toho VŠ
2002	444	96
2003	455	120
2004	451	122
2005	516	145

Graf 5

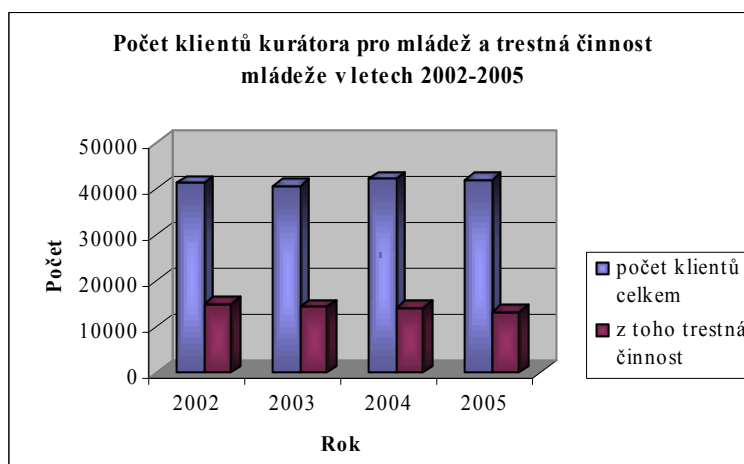

Zdroj: Ministerstvo práce a sociálních věcí ČR

Tabulka 6: Počet klientů kurátora pro mládež a trestná činnost mládeže (počet řešených případů) v letech 2002-2005

Rok	2002	2003	2004	2005
Počet klientů celkem (mládež)	41229	40673	42078	42036
z toho trestná činnost – počet řešených případů	14935	14370	14081	13311

Graf 6

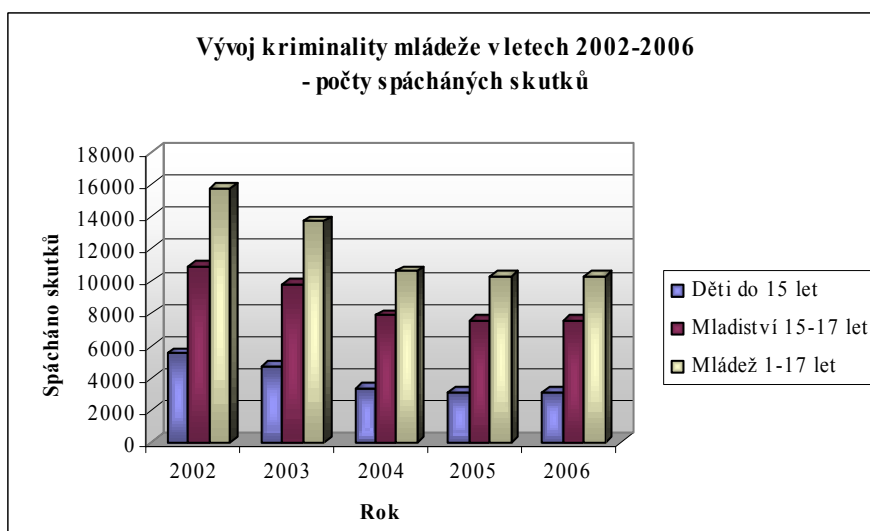

Zdroj: Ministerstvo práce a sociálních věcí ČR

Tabulka 7: Vývoj kriminality mládeže v letech 2002-2006 – počty spáchaných skutků

Věková kategorie	Rok				
	2002	2003	2004	2005	2006
1-14 let	5541	4692	3319	3086	3090
15-17 let	10901	9779	7886	7614	7605
1-17 let	15780	13714	10607	10287	10272

Graf 7

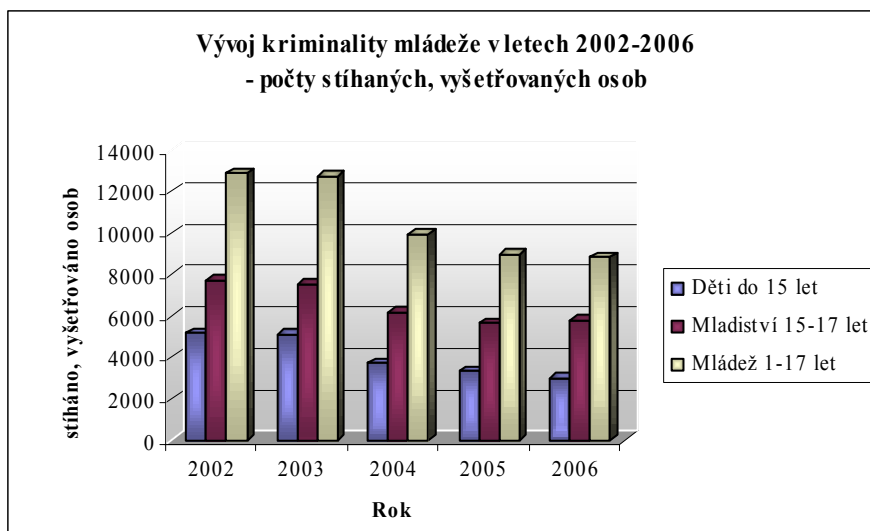

Zdroj: Policie ČR

Tabulka 8: Vývoj kriminality mládeže v letech 2002-2006 – počty stíhaných, vyšetřovaných osob

Věková kategorie	Rok				
	2002	2003	2004	2005	2006
1-14 let	5185	5148	3734	3341	3027
15-17 let	7698	7558	6197	5654	5808
1-17 let	12883	12706	9931	8995	8835

Graf 8

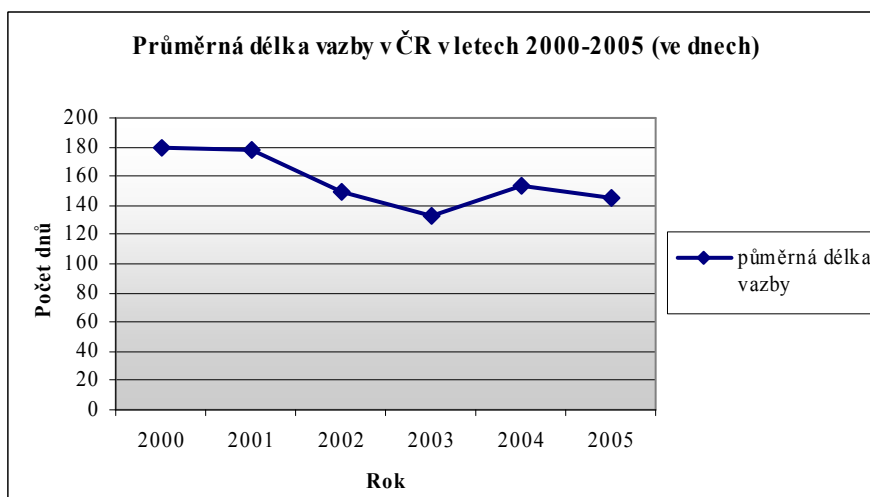

Zdroj: Policie ČR

Tabulka 9: Průměrná délka vazby v ČR v letech 2000-2005 (ve dnech)

Rok	2000	2001	2002	2003	2004	2005
Průměrná délka vazby	180	178	150	133	154	145

Graf 9

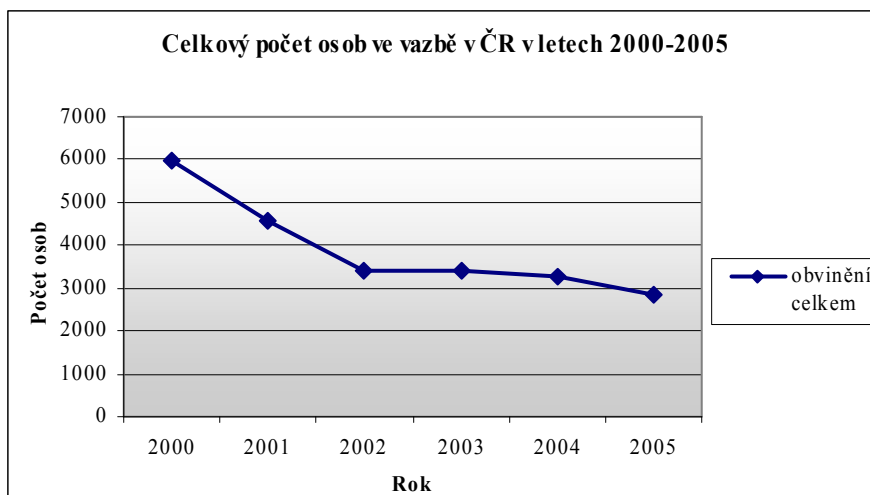

Zdroj: Český statistický úřad

Tabulka 10: Počet osob ve vazbě v ČR v letech 2000-2005

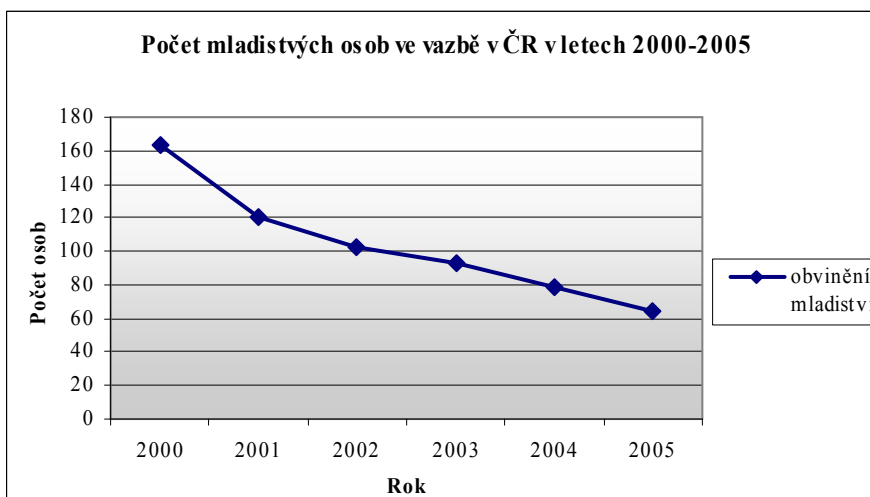
Rok	2000	2001	2002	2003	2004	2005
Obvinění celkem	5967	4583	3384	3409	3269	2860
z toho mladiství	163	120	102	93	79	64

Graf 10a

Zdroj: Český statistický úřad

Graf 10b

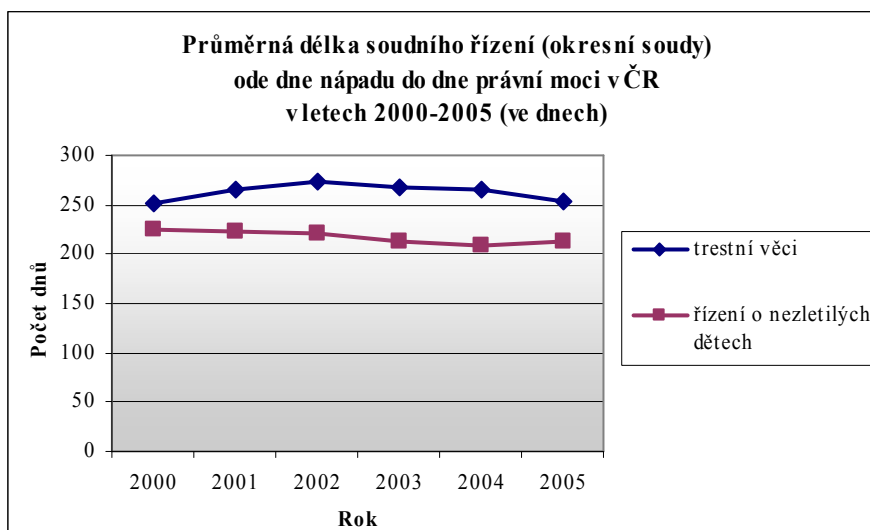

Zdroj: Český statistický úřad

Tabulka 11: Průměrná délka řízení u okresních soudů ode dne nápadu do dne právní moci v ČR v letech 2000-2005 (ve dnech)

Rok	2000	2001	2002	2003	2004	2005
trestní věci	251	265	273	268	265	254
řízení o nezletilých dětech (občanskoprávní řízení)	225	222	220	213	209	212

Graf 11

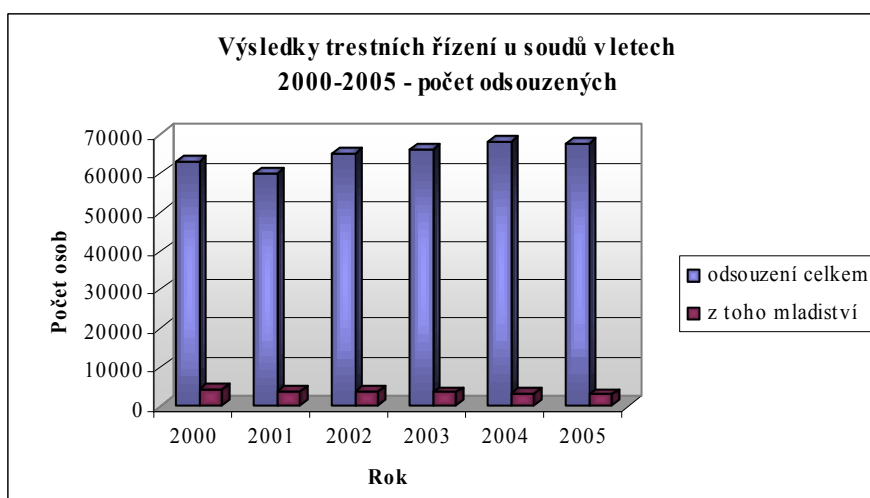

Zdroj: Ministerstvo spravedlnosti ČR

Tabulka 12: Výsledky trestních řízení u soudů v letech 2000-2005 – odsouzení

Rok	2000	2001	2002	2003	2004	2005
Odsouzení celkem	63211	60182	65098	66131	68442	67561
z toho mladiství	4252	3912	3948	3558	3293	3069

Graf 12

Zdroj: Ministerstvo spravedlnosti ČR